

Arbetsrapport nr. 4

Organisation och kön

En strategisk litteraturoversikt av ämnesområdena
organisation och kön applicerat på forskningsprojektet
'Kvinnorna i journalistkulturen'.

Gabriella Sandstig

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för Journalistik och Masskommunikation

Arbetsrapport nr. 4

Organisation och kön

En strategisk litteraturoversikt av ämnesområdena
organisation och kön applicerat på forskningsprojektet
'Kvinnorna i journalistkulturen'

Gabriella Sandstig

ISSN 1101-4679

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för Journalistik och Masskommunikation

Box 710, 405 30 GÖTEBORG

Telefon: 031-773 49 76 • Fax: 031-773 45 54

E-post: majken.johansson@jmg.gu.se

2002

INNEHÅLL

RESUMÉ	1
INLEDNING	4
PROBLEMATISERING.....	6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	9
DEN VETENSKAPLIGA DISKURSEN.....	11
<i>Vad diskursen går ut på</i>	<i>11</i>
<i>Teoretiska företrädare.....</i>	<i>14</i>
KONSTRUKTION AV KÖN	18
<i>Könsmärkning</i>	<i>18</i>
<i>Underlag för handling</i>	<i>20</i>
<i>Maktdimensioner</i>	<i>28</i>
<i>Organisationens könsidentitet</i>	<i>33</i>
<i>Slutsatser och rekommendationer</i>	<i>35</i>
KÖNET SOM SYMBOLISK RESURS.....	36
<i>Könsmärkning av kroppen.....</i>	<i>36</i>
<i>Fördelarna med ett symboliskt perspektiv</i>	<i>39</i>
<i>Symbolisk mans möjligheter och begränsningar</i>	<i>40</i>
<i>Symbolisk kvinnas möjligheter och begränsningar.....</i>	<i>46</i>
<i>Klass i relation till könet som symbolisk resurs.....</i>	<i>57</i>
<i>Slutsatser och rekommendationer</i>	<i>60</i>

MATERIAL OCH METOD	61
<i>Avgränsningar</i>	61
<i>Förförståelse</i>	62
<i>Val av metod och sökningen och dess principer</i>	63
<i>Hur jag har arbetat</i>	64
<i>Giltighet och validitet</i>	66
SLUTDISKUSSION	67
KÄLLOR.....	70

ABSTRACT

Titel: Organisation och kön - En strategisk litteraturöversikt av ämnesområdena organisation och kön applicerat på forskningsprojektet 'Kvinnorna i journalistkulturen'

Författare: Gabriella Sandstig, Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)

Syfte: Att undersöka hur litteratur och artiklar skrivna sedan 1994 och framåt inom organisation och kön/genus kan användas för att undersöka kvinnliga nyhetsjournalisters villkor och betydelse inom den svenska televisionen.

Metod & material: Applicerbarheten på forskningsprojektet har utgjort urvals principen och metoderna snöboll och slump har använts i sökning av litteratur, artiklar och personer. Forskningsprojektets utgångspunkter och förutsättningar, kulturell- och geografisk närhet och praktiska omständigheter har utgjort avgränsningarna vilka även medfört att litteratur som fokuserar på ledarskap har valts bort.

Huvudresultat: I litteraturen förs en övergripande vetenskaplig diskurs av filosofisk karaktär som dels går ut på om man som forskare ska fokusera på likheter eller skillnader och om det ofruktosamma med att hålla isär dem dels på hur man som forskare ska förhålla sig till feminismens emancipatoriska projekt. Den första delen är förknippad med mänskliga tankelogiker, huruvida vi använder oss av dikotomier eller dialektiker medan den andra delen tar upp grundfrågor som; vad ska vetenskapen användas till och hur bör vetenskap bedrivas. Förslagen till forskningsprojektet utgår den övergripande slutsatsen att litteraturen inom organisation och kön inom forskningsprojektet framförallt kan användas för att undersöka hur föreställningar kring kön skapas, kommer till uttryck och upprätthålls i organisationer. Hur detta sker kan ha betydelse för kvinnornas manöverutrymme i termer av villkor och dess möjligheter och begränsningar och strategier. Min rekommendation till projektet är att utgå från Joan Ackers fem analytiskt separerbara processnivåer då de flesta teoretiska strukturerna kring konstruktion av kön låter sig placeras in i dessa. De tre översta processnivåerna är intimt förbundna med varandra och de kan sägas utgöra ett handlingsunderlag i termer av villkor och positioner för kvinnors möjligheter och begränsningarna. Vidare utvecklar jag att kroppen kan ses som en stark visuell symbol för kön och könet kan ses som en symbolisk resurs. Min rekommendation till projektet är att använda sig av Bourdieus teorier kring symbolisk makt för att undersöka hur makt utövas och vilken betydelse könet kan ha i detta utövande. Implicit framgår det också att möjlighetsstrukturerna för en kvinna i organisationer begränsas i större utsträckning i jämförelse med en man och den bästa framkomliga strategin för kvinnor är att agera kollektivt och politiskt medan den bästa individuella strategin är för kvinnorna är att använda sig av ironi för att synliggöra tvivel på könsordning. Inom mansforskningen kring organisation och kön har man genom att intressera sig för relationen mellan kön, klass och etnicitet kommit fram till olika typer av maskuliniteter. Motsvarande utveckling tycks saknas för olika femininiteter. Då även problematiseringar kring relationer mellan kvinnor saknas är min rekommendation till projektet därför att se till hur olika symboliska femininiteter interagerar med klass och etnicitet för att undersöka relationer mellan kvinnor.

RESUMÉ

Denna undersökning är en strategisk litteraturöversikt av de teoretiska områdena organisation och kön. Undersökningen är gjord utifrån ett uppdrag från forskningsprojektet ”Kvinnorna i journalistkulturen” som drivs av massmedieforskarna Monika Löfgren Nilsson och Monika Djerf-Pierre vid JMG i Göteborg. Forskningsprojektets syfte är att studera kvinnornas villkor och betydelse i televisionens nyhetsjournalistik ur ett historiskt perspektiv. *Denna översikts syfte är att undersöka hur litteratur och artiklar skrivna sedan 1994 och framåt inom organisation och kön/genus kan användas för att undersöka kvinnliga nyhetsjournalisters villkor och betydelse inom den svenska televisionen.*

Avgränsningarna i urvalet av litteratur, artiklar och ämnesområden har jag i huvudsak baserat på tre saker: forskningsprojektets utgångspunkter och förutsättningar, kulturell- och geografisk närhet och praktiska omständigheter. Principerna för urvalet av litteratur har byggts på en prioritetsordning baserad på applicerbarhet på forskningsprojektet. Jag har använt mig av metoderna snöboll och slump i min sökning av litteratur, artiklar och personer för givande samtal. En viktig utgångspunkt i forskningsprojektet är att organisationsstrukturer är en avspegling av organisationskulturer och inte tvärtom, vilket har gjort att jag har valt bort litteratur som inte delar detta perspektiv. Jag har även valt bort litteratur och artiklar som fokuserar på ledarskap. Sökningar har i huvudsak skett i databaser och tidskrifter tillgängliga via Göteborgs Universitetsbiblioteket på sökorden organisation*, genus, kön, gender och journalis* i olika tänkbara kombinationer i abstracts, titlar och nyckelord.

Inte direkt för att besvara syftet, men för att få en förståelse för den vetenskapliga diskurs jag hade funnit fördes i litteraturen så var min avsikt att undersöka vilka filosofiska funderingar den vetenskap jag avsåg att presentera bottnade i. Den första frågeställningen var: *Vad går den vetenskapliga diskursen kring genus/kön ut på och vilka teoretiska perspektiv är företrädare i denna.* Den vetenskapliga diskursen kan sägas bestå av två delar. Den ena delen går ut på om man som forskare ska fokusera på likheter eller skillnader och om det ofrukt samma med att hålla isär dom medan den andra delen av diskursen går ut på hur man som forskare ska förhålla sig till feminismens emancipatoriska projekt (att forskningen ska leda till positiva förändringar för kvinnor). Jag anser att båda delarna i denna vetenskapliga diskurs är av filosofisk karaktär där den första delen är förknippad med mänskliga tankelogiker, huruvida vi använder oss av dikotomier (kategoriseringar i två motsatta ömsesidigt uteslutande begrepp) eller dialektiker (kategoriseringar i ömsesidiga begrepppar) medan den andra delen tar upp grundfrågor som; vad ska vetenskapen användas till och hur bör vetenskap bedrivas. De största teoretiska företrädarna i denna vetenskapliga diskurs är olika feministiska inriktningar. De skiljer sig framförallt åt när det gäller paradigmatiska föreställningarna om hur män och kvinnor respektive manligt och kvinnligt förhåller sig till varandra. De teoretiska företrädarna för de olika feministiska inriktningarna är liberal-, poststrukturalistisk- och postmodern feminism. De feministiska perspektiven har alltså i likhet med övrig vetenskap utvecklats och influerats av andra perspektiv i detta fallet i huvudsak av poststrukturalism och postmodernism. Utöver dessa finns det ytterligare två företrädare i den vetenskapliga diskursen, det kritiskt/tolkande perspektivet och det symboliska.

För att besvara syftet ställde jag upp två frågeställningar som redovisnings och resultatmässigt inte låter sig beskrivas enskilt då den första utgör ett arbetsunderlag till den senare. Redovisningen av dem har därför integrerats med varandra. Den andra frågeställningen är: *Vilka likheter respektive skillnader finns det i litteraturens och artiklarnas berörda ämnesområden och teoretiska strukturer.* Medan den tredje frågeställningen är: *Vilka specifika applicerbara slutsatser och teoretiska strukturer, analysmodeller och resultat kan användas för att undersöka kvinnors villkor och betydelse i den svenska etermediehistorien och hur.* Denna översikt avser med andra ord att tillföra forskningsprojektet några slutsatser och rekommendationer om teoretiska redskap för att undersöka kvinnors villkor och betydelse utifrån sändarsidan i den nyhetsjournalistiska produktionsprocessen.

Förslagen till forskningsprojektet utgår från min övergripande slutsats som berör applicerbarheten och den är att litteraturen inom organisation och kön inom forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" framförallt kan användas för att undersöka hur föreställningar kring kön skapas, kommer till uttryck och upprätthålls i organisationer. Hur detta sker kan ha betydelse för kvinnornas manöverutrymme i termer av villkor och dess möjligheter och begränsningar samt strategier. Min rekommendation till projektet är därför att använda litteraturen kring organisation och kön i termer av konstruktion av kön i organisationer för att framförallt undersöka kvinnors villkor men även betydelse inom dessa. Jag beskriver nu nedan mina mer specifika slutsatser och rekommendationer till forskningsprojektet för hur detta kan gå till.

De flesta teoretiska strukturerna kring konstruktion av kön låter sig placeras in i Joan Ackers fem analytiskt separerbara processnivåer. Min rekommendation till projektet är därför att utgå från Joan Ackers processnivåer för att undersöka konstruktionen av kön i organisationer. Den första nivån berör den konkreta uppdelningen i manligt och kvinnligt vad avser arbete, beteenden, rum o s v Den andra nivån berör konstruktionen av symboler och föreställningar som är relaterade till föregående nivå medan den tredje nivån berör hur interaktionen mellan kvinnor och män sker, och på vilka villkor. På den fjärde nivån skapas den individuella identiteten, och på den femte den organisationsspecifika.

De tre översta processnivåerna är intimt förbundna med varandra och det är i dessa processer som det skapas mönster och principer av segregering och hierarkisering. De tre översta processnivåerna kan sägas utgöra ett handlingsunderlag i termer av villkor och positioner för kvinnors och mäns möjligheter och begränsningarna i organisationer. Min rekommendation till forskningsprojektet är därför att använda sig av Rafael Ramiréz teori kring makt i form av relationer som utgör handlingsunderlaget till Ackers tre översta processnivåer i termer av villkor och positioner som kan användas för att undersöka kvinnors men även mäns möjligheter och begränsningarna.

Föreställningar kring kön kan forleva i organisationen i form av "disciplinerade föreställningar" hos individen. För att undersöka hur föreställningar kring kön kan fortleva är min rekommendation till forskningsprojektet att använda sig av Michael Foucaults teorier kring makt som "disciplinerade föreställningar".

Makt kan utövas genom föreställningar i termer av det som Pierre Bourdieu kallar för symbolisk makt. En idé som jag har vidareutvecklat utifrån litteratur av Mats Alvesson, Silvia Gherardi, Pierre Bourdieu, Marianne Gullestad och Moss Kanter är att kroppen kan ses som en stark visuell symbol för kön och att könet kan ses som en symbolisk resurs. Min rekommendation till projektet är därför att använda sig av Bourdieus teorier kring symbolisk makt för att undersöka hur makt utövas och vilken betydelse könet kan ha i detta utövande.

I litteraturen framgår det implicit att möjlighetsstrukturerna för en kvinna i organisationer begränsas i större utsträckning i jämförelse med en man. Den bästa framkomliga strategin för kvinnor att undvika inskränkningar i dessa möjlighetsstrukturer i termer av segregering, hierarkisegring, marginalisering är att agera kollektivt och politiskt. Den bästa individuella strategin (med vissa kollektiva drag) för att dels utöka möjlighetsstrukturerna dels hantera sexuella trakasserier är för kvinnorna att använda sig av ironi för att synliggöra tvivel på könsordning.

Det förefaller som att man inom mansforskningen inom organisation och kön genom att intressera sig för relationen mellan kön, klass och etnicitet kommit fram till olika typer av maskuliniteter. De olika maskuliniteterna problematiserar relationen mellan män och kvinnor (i likhet med de olika femininiteter) men även relationen mellan män och andra män och den interna hierarkisegring som följer därav. En liknande utveckling tycks saknas inom forskningen kring organisation och kön när det gäller olika femininiteter. Litteraturen inom organisation och kön problematiserar således inte intern hierarkisegring och relationer mellan kvinnor. Min rekommendation till projektet är därför att se hur olika symboliska femininiteter *interagerar* med klass och etnicitet för att undersöka relationer och intern hierarkisegring mellan kvinnor.

INLEDNING

"...whatever the brain might do when the professions were open to it, the body remained"

Virginia Woolf, 1977/1983

Källa: Guardian, foto av Lionel Cironneau

Bilden till vänster föreställer två unga franska börsklippare en dag på jobbet (McDowell, 1998:194). Den väckte mycket stor uppståndelse då den publicerades på alla större engelska dagstidningars förstasidor en augustidag 1993. Vanligtvis porträtteras kvinnor i den finansiella sektorn i England hemma, eller i oidentifierbara miljöer snarare än på bankkontoret och absolut inte "on the trading floor" (ibid:194). Bilden stod alltså i bjär kontrast mot den stereotypa bilden av hur kvinnor brukade presenteras i den offentliga sfären i England d v s som passiva och hemma. Dagen efter återställdes dock ordningen då en bild föreställande samma börsklippare publicerades i en miljö som ansågs vara mer lämplig, i detta fallet utanför ett stort anrikt hus omgärdat av ett järnstaket med kvinnorna stående framför staketet i mer traditionellt feminina poser (ibid)

Exemplet är hämtat från England vilket förmodligen skiljer sig från Sverige men min avsikt med ovanstående exempel är att visa hur nyhetsjournalistik och massmedier kan vara delaktiga i att skapa och förmedla föreställningar kring kön till en bredare allmänhet. Vilken roll produktionsprocessen på nyhetsredaktioner kan ha spelat, i ovanstående exempel t ex i form av valet att publicera den första bilden och att dagen därpå publicera den andra som återställde ordningen, i att skapa och upprätthålla föreställningar kring kön är något som denna undersökning intresserat sig för. Denna undersökning är en strategisk litteraturöversikt av de teoretiska områdena organisation och kön. Undersökningen är gjord utifrån ett uppdrag från forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" som drivs av massmedieforskarna Monika Löfgren Nilsson och Monika Djerf - Pierre vid JMG i Göteborg. Forskningsprojektets syfte är att studera kvinnornas villkor och betydelse i televisionens nyhetsjournalistik ur ett historiskt perspektiv. *Denna översikts syfte är att undersöka hur litteratur och artiklar skrivna sedan 1994 och framåt inom organisation och kön/genus kan användas för att undersöka kvinnliga nyhetsjournalisters villkor och betydelse inom den svenska televisionen.*

En översikt av organisation och kön är intressant att genomföra för att den kan medverka till att utöka kunskaperna inom massmedieforskningen kring hur föreställningar kring man och kvinna konstrueras och vidmakthållas. En översikt av organisation och kön kan framförallt bredda och utöka genuskunskaperna inom massmedieforskningen kring frågor som berör *sändarsidan* i produktionen av medieinnehåll. Med andra ord kan en översikt om organisation och kön ge vidgade vyer på strukturer och processer inom en profession som i synnerhet är medskapare av människors föreställningar - nyhetsjournalistiken.

Betydelsen för forskningsprojektet av denna översikt ligger i att de vill ha nya perspektiv och teoretiska redskap och för att ge en nyanserad bild över könets betydelse i nyhetsorganisationer. Mina skäl till varför litteraturöversikten är intressant att genomföra är att på ett generellt plan få en större förståelse för hur, varför och på vilket sätt föreställningar kring kön men även andra föreställningar skapas och upprätthålls.

Jag har i min redovisning av litteraturen i huvudsak använt mig av författarnas egna begrepp. Detta innebär att begreppsparen kvinna/man, kvinnligt/manligt, feminint/maskulint och begreppen genus, kön, biologiskt kön, socialt- och kulturellt kön, gender, och sex används omväxlande. I vissa fall används även genus/kön och biologiskt-/socialt- och kulturellt kön som begreppspar. I de flesta fall problematiserar författarna vad de avser i andra fall gör de det inte. Jag kommer att utveckla min egen syn på kön närmare i denna översikt i kapitlet "Könet som symbolisk resurs". En kort inledande beskrivning av hur jag själv använder begreppen *kön* är att det innefattar både det som ibland kallas för genus i form av ett socialt- och kulturellt skapat kön men även den biologiska kroppen. Begreppsparen manligt/kvinnligt ser jag också som starkare knutet till kroppen än maskulint/feminint.

Översikten är disponerad något annorlunda mot vad en MKV student kanske är van vid. En orsak till detta är att i en litteraturöversikt ingår det ingen empirisk undersökning av verkligheten utan det är litteraturen inom ett aktuellt område som undersöks och analyseras. Teorier och tidigare forskning blir då så att säga *föremålet* för undersökningen. Således skiljer sig avsikten med teorier i en litteraturöversikt sig från avsikten med att använda teorier i en empirisk undersökning. Med anledning av detta så faller teorikapitlet således bort. Teorikapitlet tillsammans med bakgrunden brukar utgöra en förståelseram och en problematisering för det som ska undersökas. Förståelseramen och problematiseringen av det som ska undersökas kvarstår naturligtvis och beskrivs i nedanstående kapitel "Problematisering". Därefter följer en beskrivning av vad denna litteraturöversikt avser att tillföra forskningsprojektet och hur i kapitlet "Syfte och frågeställningar". Jag har valt att placera material och metodkapitlet näst sist i denna översikt men beskriver i mycket korta ordalag mina avgränsningar, val av metod och sökningsprinciper i slutet på kapitlet "Syfte och frågeställningar". Därefter följer tre kapitel i vilka syftet och frågeställningarna besvaras. Den första frågeställningen är; *Vad går den vetenskapliga diskursen kring genus/kön ut på och vilka teoretiska perspektiv är företrädare i denna*. Frågeställningen besvaras i kapitlet "Den vetenskapliga diskursen". Den andra frågeställningen är; *Vilka likheter respektive skillnader finns det i litteraturens och artiklarnas berörda ämnesområden och teoretiska strukturer*. Och den tredje frågeställningen är; *Vilka specifika applicerbara slutsatser och teoretiska strukturer, analysmodeller och resultat kan användas för att undersöka kvinnors villkor och betydelse i den svenska etermediehistorien och hur*. Båda frågeställningarna besvaras i kapitlet "Konstruktion av kön" och därefter följande "Könet som symbolisk resurs". Efter att syftet och frågeställningarna besvarats följer kapitlet "Material och metod" där jag beskriver val av metod, avgränsningar, principer för sökning, läsning och arbete. I detta kapitel för jag också en diskussion kring litteraturöversiktens giltighet. Jag avslutar litteraturöversikten med en slutdiskussion där jag framförallt beskriver generella slutsatser jag har dragit utifrån läsningen av litteraturen som inte direkt hör hemma i syftet.

PROBLEMATISERING

Jag har i inledningen försökt att exemplifiera hur nyhetsjournalistik och massmedier kan vara delaktiga i att skapa och förmedla föreställningar kring kön till en bredare allmänhet i form av mediernas innehåll, den så kallade journalistiska produkten. I denna översikt har jag valt att fokusera på litteratur som kan belysa den journalistiska produktionsprocessen och dess delaktighet i att skapa och förmedla föreställningar kring kön. Varför jag har valt att fokusera på litteratur som belyser den journalistiska produktionsprocessen och hur jag har kommit fram till översiktens syfte och frågeställningar avser jag att utveckla i nedanstående problematisering av journalistik, kön och organisation. Problematiseringen mynnar ut i att man inom massmedieforskningen inte har tillräckligt med teoretiska redskap för att undersöka sändarsidan i produktionsprocessen ur ett könsperspektiv.

Massmedieforskaren och journalisten Maria Edström skrev 1997 litteraturöversikten "Journalistik och kön" där hon granskar genusfrågeställningar i litteraturen. Utifrån massmedieforskare som Kent Asp och Lisbeth Van Zoonen delar hon in forskningen i tre områden som hon kallar för *produkten*, *processen* och *publiken* (Edström, 1997:1). I litteraturen som berörde processen identifierade Edström genusfrågeställningar kring journalisternas arbetsvillkor inom medieproduktionen (ibid:20). Edström skriver dock att det verkar finnas få studier av arbetsvillkor och redaktionella processer, med undantag av Henrika Zilliacus Tikkanens finska licensiat avhandling från 1990 "Kvinnliga journalisters strategier" (ibid). Birgitta Ney har sedan dess presenterat smakprov på aktuell forskning kring journalistik och kön i antologin "Kraffält" (1998). Ingen av författarna i antologin fokuserar direkt på produktionsprocessen (eller undersöker den empiriskt) men tre av författarna (Birgitta Ney, Margareta Stål och Kristina Lundgren) belyser i sina respektive artiklar kvinnliga journalisters arbetsvillkor i seklets början. Utifrån databassökningar och läsning i böcker om journalistik och kön (se utförlig beskrivning under kapitlet "material och metod") har jag kommit fram till slutsatsen att man inom massmedieforskningen i alla fall inte empiriskt i någon större utsträckning har undersökt sändarsidan i form av produktionsprocessen ur ett könsperspektiv. Detta bekräftas också av min handledare Monika Löfgren-Nilsson.

Om man vill undersöka produktionsprocessen ur ett könsperspektiv får man vända blickarna åt ett annat håll. Dan Kärreman, forskare inom företagsekonomi skriver i boken "Det oväntades administration, kultur och koordination i ett tidningsföretag" (1996) inte om redaktionsprocesser ur ett könsperspektiv men väl om tidningsredaktionen på iDAG ur ett *kulturellt perspektiv*. Boken bygger på en fallstudie av iDAG som syftar till att erbjuda ett ingående och djuplodande porträtt av en tidningsorganisations inre liv. Löfgren-Nilsson använde sig också av ett kulturperspektiv i sin avhandling "På Bladet, Kuriren och Allehanda" (1999) där hon undersökte produktionsprocessen, betydelser och villkor för journalister på tre landsortstidningars redaktioner. Kulturperspektivet i form av ovanstående exempels undersökningar av organisations- och redaktionskulturer kan med andra ord vara ett teoretiskt perspektiv som kan öppna upp för fruktbara tvärvetenskapliga utbyten mellan olika discipliner, i detta fallet mellan organisationsteori och massmedieforskning.

Företags- och organisationskultur började forskare använda sig av inom organisationsteori för drygt 20 år för att beteckna organisatoriska egenskaper som inte lätt lät sig kvantifieras och beskrivas

trots att de fanns och var viktiga (Sundin, 1998a:25). Elisabeth Sundin, professor i företagsekonomi vid nystartade Tema Genus i Lindköping skriver att vissa inflytelserika forskare vid sina försök att "sätta fingret på" företagskulturen upptäckte att könsarbetsdelningen och synen på män/manlighet och kvinnor/kvinnlighet var viktiga delar både för förståelsen av organisationer och deras sätt att fungera och för organisationsmedlemmarnas vardag. Sundin skriver att organisationskulturen och den könspräglade organisationen var en empirisk verklighet "som sparkade" och som pockade på integration i fortsatta empiriska studier och existerande teori (ibid). Med andra ord så har man inom organisationsteori genom studier av organisationskultur funnit ett behov av att integrera teorier kring kön.

I boken "Organisationsteori på svenska" (1998) sammanfattar dess redaktör, professor i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Göteborg, Barbara Czarniawska svensk organisationsforskning under 1990 talet. Sundin skriver i denna att eftersom kön/genus är något som existerar så snart det finns människor så har begreppet, och forskningen omkring det, influerat/s och utvecklat/s i en rad olika akademiska discipliner (Sundin, 1998b:232). Sundin skriver att till företagsekonomi och organisationsteori nådde det för drygt tio år sedan, men ännu är inte det verkliga genombrottet här (ibid). Sundin skriver att genusaspekter nu (hösten 1997) kan sägas vara en etablerad, om än inte integrerad, del av både organisationsteorin och företagsekonomien (Sundin, 1998b:239). Sundin skriver att den position som genusdimensionerna erhållit har utvecklats från två håll - dels inifrån organisationsteorin, framförallt från och med den period då organisationskulturtänkande blev en viktig del av området, dels från den feministiska forskningen som kommit att betrakta organisationer som viktiga skapare av genus (Sundin, 1998b:239).

För att sammanfatta ovanstående så har man inom massmedieforskningen i mycket liten utsträckning undersökt produktionsprocessen på nyhetsredaktioner ur ett könsperspektiv. En typ av forskning som kan visa sig fruktbar för att undersöka produktionsprocessen ur ett könsperspektiv är empiriska studier gjorda ur ett kulturoperspektiv inom organisationsforskningen. Problemet som jag ser det utifrån en genomgång av litteratur sedan 1994 är att någon starkare teoretisk koppling mellan forskningen inom journalistik och kön och organisation och kön som belyser produktionsprocessen saknas.

Denna avsaknad av empiriska studier kring produktionsprocessen inom journalistik kan man säga att forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" som bedrivs vid JMG avser att fylla då avsikten med forskningsprojektet är att undersöka nyhetsjournalistik och kön utifrån produktionsprocessen. Jag kommer nedan att kortfattat beskriva forskningsprojekt utifrån dess syfte och frågeställningar utav två anledningar. Den första är att denna översikt görs utifrån ett uppdrag från forskningsprojektet vilket gör projektet till mina arbetsgivare. Således utgör det en bakgrund till förståelsen för varför översikten genomförs. Det andra är att jag avser att använda mig av forskningsprojektet som ett så kallat appliceringsobjekt, detta i motsats till föremålet för min undersökning d v s litteratur och artiklar skrivna sedan 1994 kring organisation och kön. Beskrivningen nedan är i huvudsak baserad på utdrag ur projektets ansökan om finansiering men den är även skriven utifrån samtal med min handledare Monika Löfgren-Nilsson.

Forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" drivs av massmedieforskarna Monika Löfgren-Nilssons och Monika Djerf-Pierre vid JMG i Göteborg. Projektet beräknas vara avslutat 2004.

Syftet med forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" är att studera kvinnornas *villkor* och *betydelse* i televisionens nyhetsjournalistik ur ett historiskt perspektiv.

Med andra ord har projektet ett analytiskt fokus på kvinnorna men i de empiriska studierna så ingår det även att undersöka män. Undersökningen tar sin början 1958, då det första nyhetsprogrammet startade i den svenska televisionen, och går fram till det sena 2000-talets konkurrensutsatta TV-miljö. Projektet avser att systematiskt studera förhållandet mellan de upplevda produktionsvillkoren i journalistiken och den faktiska journalistiska produkten. I huvudsak är det nyhetsredaktionerna på Aktuellt och Rapport som undersöks över tid. En utgångspunkt för projektet är att redaktionskulturen vid televisionens nyhetsredaktioner under olika tidsperioder har erbjudit olika möjligheter och begränsningar för de journalister som arbetar där, och att dessa villkor också påverkat den konkreta journalistiken. Ett antagande är att organisationsstrukturer i en organisation är en avspeglning av kulturen och inte tvärtom. Löfgren-Nilsson och Djerf-Pierre skriver att olikheter i möjligheter, begränsningar och villkor ytterst handlar om makt, och därmed också om jämlikhet. Projektets första huvudfrågeställning är:

Vilka *arbetsvillkor* och vilken *position* har kvinnor respektive män haft på televisionens nyhetsredaktioner under olika tidsperioder och vilka *möjligheter* och *begränsningar* har detta inneburit för journalisterna?

Löfgren-Nilsson och Djerf-Pierre skriver att de antar att produktens utformning påverkas av de samhällsliga, organisatoriska och redaktionella villkor som nyhetsarbetet sker under. Ett grundläggande antagande i projektet är som tidigare nämnt att dessa villkor har förändrats över tid men också att de har sett olika ut för kvinnor och män. Projektets andra och tredje frågeställningarna är:

Har *nyhetsvärderingen* och de journalistiska uttrycksformerna skilts sig åt mellan manliga och kvinnliga journalister under olika tidsperioder och i så fall i vilka avseenden?

På vilket sätt har de *redaktionella villkoren* för kvinnorna påverkat journalistiken och har denna påverkan sett olika ut under olika tidsperioder?

Denna översikt kommer framförallt att beröra den första och den sista av de övergripande frågeställningarna. Utifrån de tre övergripande frågeställningarna är projektet indelat i fem delprojekt där denna översikt framförallt kommer att beröra det sista delprojektet som kan ses som en sammanfattande analys av delprojekt ett till och med fyra.

1. *Kvinnliga/feminina och manliga/maskulina nyheter*. Av intresse för denna studien är teorier, undersökningar och resultat som kan knytas till om det finns skillnader i nyhetsvärderingsprinciper och bevakningsområden mellan män och kvinnor.

2. *Nyhetsberättande i ett genusperspektiv.* Av intresse för denna studien är teorier, undersökningar och resultat som kan knytas till om det finns skillnader i nyhetsberättandet mellan manlig och kvinnliga journalister.
3. *Televisionen och jämställdheten.* Av intresse för denna studien är teorier, undersökningar och resultat som kan knytas till hur jämställdhetsarbetet bedrivits. Även synen på jämlikhet och på relationen mellan män och kvinnor är av intresse. Studierna förväntas ske genom analyser av policydokument, organisationsplaner, interna skrivelser, personaltidningar och jämställdhetsplaner.
4. *Redaktionellt ledarskap och kön.* Av intresse i denna studien är dels att undersöka hur synen på jämlikhet och manligt/maskulint och kvinnligt/feminint i journalistiken har utvecklats hos de redaktionella ledarna dels identifiera eventuella skillnader i manligt/maskulint och/eller kvinnligt/feminint ledarskap.
5. *Kvinnor och män i redaktionskulturen.* Av intresse i denna studien är att undersöka och analysera redaktionskulturen vid televisionens nyhetsredaktioner utifrån ett genusperspektiv. Två frågeställningarna som Löfgren-Nilsson och Djerf-Pierre ställer sig här är: Har redaktionskulturen upplevts som möjliggörande eller begränsande och ser upplevelserna olika ut hos män och kvinnor? Har olika redaktionskulturer under olika tidsperioder inneburit att de kvinnliga journalisterna har utvecklat olika strategier i sitt journalistiska arbete? Syftet här är att dels *identifiera* centrala aspekter av redaktionskulturen, d v s de *ideal* och *arbetsvillkor* som rådde, dels att få reda på *hur* dessa *villkor* faktiskt *upplevdes* av kvinnliga respektive manliga journalister.

Jag inledde detta kapitel med att problematisera att det saknas empirisk forskning kring journalistik och kön som berör produktionsprocessen och att ett kulturperspektiv och organisationsteori, men även annan forskning som tar upp organisation och kön kan vara fruktbart för att berika massmedieforskningen i detta hänseende. Jag avslutade med att beskriva att det finns ett pågående forskningsprojekt på JMG som avser att undersöka journalistik och kön utifrån produktionsprocessen. Vad *denna* översikt avser att tillföra forskningsprojektet och hur beskrivs i följande kapitel "Syfte och frågeställningar".

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Oftast görs en litteraturöversikt av anledningen som beskrivits i kapitlet ovan nämligen för att det finns en mängd teorier eller studier inom olika områden, men de är isolerade från varandra. I denna översikt är det teorier kring (produktionsprocesser inom) organisation och kön som är isolerade från teorier om journalistik och kön. Det man vill åstadkomma med en litteraturöversikt är att integrera de isolerade teorierna med varandra. När man skriver litteraturöversikter finns det två vägar att gå – antingen gör man anspråk på att kartlägga ett fält eller så letar man strategiskt efter applicerbara teorier. Denna översikt är av det senare slaget och de applicerbara teorier jag strategiskt har letat efter är teorier som berör organisationskultur och genus/kön som kan appliceras på forskningsprojektet.

Avsikten med teorier i en litteraturöversikt skiljer sig således från avsikten med att använda teorier i en empirisk undersökning. I en litteraturöversikt är teorier och tidigare forskning *föremålet* för undersökningen. Eftersom teori och tidigare forskning är föremålet för undersökningen har man därför i en litteraturöversikt inte något specifikt teoretiskt perspektiv på samma sätt som vid en empirisk undersökning. Även om man inte har ett specifikt perspektiv så väljer man oftast att läsa litteraturen och göra sin litteraturöversikt *utifrån* ett särskilt teoretiskt perspektiv. Denna studie har tagit sin teoretiska utgångspunkt utifrån en av forskningsprojektets antaganden d v s att se att se organisationsstrukturer som en *avspegling* av den rådande organisationskulturen och inte tvärtom. Med andra ord behandlas inte litteratur som beskriver hur man styr, kontrollerar eller skapar organisationskulturer. Vad denna översikt avser att tillföra forskningsprojektet kan sammanfattas med besvarandet av syftet och frågeställningarna nedan.

Syftet med översikten är att undersöka hur litteratur och artiklar skrivna sedan 1994 och framåt inom organisation och kön/genus kan användas för att undersöka kvinnliga nyhetsjournalisters villkor och betydelse inom den svenska televisionen.

Frågeställningarna har jag valt att dela upp i tre där den första dök upp i samband med genomläsningen av litteraturen. Jag har funnit frågeställningen relevant att beskriva eftersom jag anser att den utgör en förståelseram för hur filosofiska grundfrågor kommer till uttryck i litteraturen. Den är dock svår att förlägga till ett bakgrundskapitel eftersom den trots allt bygger på slutsatser jag har dragit utifrån den litteraturen jag har för avsikt att undersöka - litteraturen kring organisation och kön.

Vad går den vetenskapliga diskursen kring genus/kön ut på och vilka teoretiska perspektiv är företrädare i denna?

Med andra ord gör den första frågeställningen inte anspråk på jämföra likheter eller skillnader mellan de olika författarnas positionering. Problemet med denna frågeställning är det inte finns någon "neutral" beskrivning, utan förståelseramen kommer således att präglas av de som jag låter beskriva den. De två sista frågeställningarnas avsikt är att besvara syftet.

Vilka likheter respektive skillnader finns det i litteraturens och artiklarnas berörda ämnesområden och teoretiska strukturer?

Vilka specifika applicerbara slutsatser och teoretiska strukturer, analysmodeller och resultat kan användas för att undersöka kvinnors villkor och betydelse i den svenska etermediehistorien och hur?

För att besvara översiktens sista frågeställning handlar det om att extrahera författarnas teoretiska strukturer, analysmodeller och resultat och försöka applicera dessa på forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen". Detta sker genom att dra några specifika slutsatser och genom att integrera, exemplifiera, reflektera och argumentera kring teoretiska strukturers, analysmodellens och resultatets applicerbarhet på forskningsprojektets frågeställningar. Vad denna översikt med andra ord avser att tillföra forskningsprojektet är några slutsatser och rekommendationer om teoretiska redskap för att undersöka kvinnors villkor och betydelse utifrån sändarsidan i den nyhetsjournalistiska i produktionsprocessen.

Utöver att besvara syftet och frågeställningarna har jag utifrån den litteratur jag har valt ut och läst även reflekterat mer allmänt över denna. Jag gör däremot inga anspråk på dessa allmänna slutsatser, varför de är förlagda till översiktens slutdiskussion. Eftersom jag trots allt anser att de kan ha ett visst värde kommenteras några av dem i slutdiskussionen av Sundin. Efter slutdiskussionen har jag även valt att förlägga mitt material och metod kapitel där jag även redogör för litteraturoversiktens giltighet. Jag kommer därför att här nedan endast kort att redogöra för mitt val av metod, avgränsningar och principer för sökning, läsning och arbete.

Avgränsningarna i urvalet av litteratur, artiklar och ämnesområden har jag i huvudsak baserat på tre saker: forskningsprojektets utgångspunkter och förutsättningar, kulturell- och geografisk närhet och praktiska omständigheter. Principerna för urvalet av litteratur har byggt på en prioritetsordning baserad på applicerbarhet på forskningsprojektet. Jag har använt mig av metoderna snöboll och slump i min sökning av litteratur, artiklar och personer för givande samtal. Ett viktigt antagande i forskningsprojektet är att organisationskulturer är en avspeglning av organisationsstrukturer och inte tvärtom, vilket har gjort att jag har valt bort litteratur som inte delar detta perspektiv. Jag har även valt bort litteratur och artiklar som fokuserar på *ledarskap*. Sökningar har i huvudsak skett i databaser och elektroniska tidskrifter tillgängliga via Göteborgs Universitetsbiblioteket på sökorden organisation*, genus, kön, gender och journalis* i olika tänkbara kombinationer i abstracts, titlar och nyckelord.

Jag har nu beskrivit vad denna översikt avser att tillföra forskningsprojektet och jag fortsätter nu med att i nästa kapitel beskriva vilka filosofiska funderingar den vetenskap jag avser att presentera bottnar i.

DEN VETENSKAPLIGA DISKURSEN

I min genomgång av litteraturen och artiklarna skrivna sedan 1994 inom området organisation och genus/kön har jag funnit att det genomgående förs en övergripande vetenskaplig diskurs. Denna diskurs är relevant som en förståelseram för hur filosofiska grundfrågor kommer till uttryck i litteraturen. I detta kapitel besvarar jag den första frågeställningen: *Vad går den vetenskapliga diskursen kring genus/kön ut på och vilka teoretiska perspektiv är företrädare i denna*. Jag visar även hur diskursen återfinns inom forskningen kring journalistik och kön.

VAD DISKURSEN GÅR UT PÅ

Jag inleder med att förtydliga vad diskursen *inte* längre (i huvudsak) går ut på, och det är att diskursen förefaller ha förflyttat sig bortom frågor kring biologiskt- och/eller socialt kön. Men även om diskursen inte längre kretsar kring dessa frågor så är de ofta närvarande. Jag har kommit fram till att diskursen kan sägas bestå av två delar. Den ena delen går ut på om man som forskare ska fokusera på likheter eller skillnader och om det ofrukt samma med att hålla isär dom medan den andra delen av diskursen går ut på hur man som forskare ska förhålla sig till feminismens emancipatoriska projekt (att forskningen ska leda till positiva förändringar för kvinnor) vilket jag kortfattat också kommer att beröra. Jag anser att båda delarna i denna vetenskapliga diskurs är av filosofisk karaktär där den första delen är förknippad med mänskliga tankelogiker, huruvida vi

använder oss av dikotomier (kategoriseringar i två motsatta ömsesidigt uteslutande begrepp) eller dialektiker (kategoriseringar i ömsesidiga begreppspär) medan den andra delen tar upp grundfrågor som; vad ska vetenskapen användas till och hur bör vetenskap bedrivas. Jag inleder med att beskriva diskursen utifrån en dikotomisk tankelogik och avslutar med den dialektiska.

Dikotomisk tankelogik

Socialpsykologen och arbetslivsforskaren Eva Mörtberg skriver att vi använder dikotomier som en logik för att strukturera vår tillvaro och sätt att tänka på som bär kategoriseringar i två motsatta begrepp som är varandras negationer (Mörtberg, 1997:70). Jag låter Sundin inleda med att beskriva vad diskursen går ut på utifrån denna dikotomiska tankelogik. Hon skriver att i debatten, såväl den allmänna som den vetenskapliga, finns det en tendens till att antingen betona likhet eller olikhet (Sundin, 1998b:235). Sundin skriver att det förstnämnda medför att de som yttrar sig betonar de stora likheterna mellan kvinnor och män och tenderar att bortse från kurvans "svansar", och det sistnämnda medför uttryckssätt som om det bara fanns "svansar" så att säga (ibid). Vad hon menar är att om man betonar likheten mellan kvinnor och män så tenderar man att bortse från att alla kvinnor och män också är unika individer medan om man betonar olikhet så tenderar man att se alla som unika individer medan man bortser från att det kan finnas generella likheter mellan kvinnor och män. Denna polarisering förklarar Sundin med köns/genusfrågans känsloladdade karaktär eftersom kön/genus är den mest identitetsskapande egenskapen hos både individer och samhällen, vilket medför att temat upplevs som starkt provocerande (Sundin, 1998b:235). Sundin skriver att diskursen kring likhet eller olikhet inte är unik för genus/köns forskningen utan att den är relevant för all samhällsvetenskaplig forskning, ja kanske rentav för all forskning (ibid:239). Med andra ord tolkar jag det som att Sundin här påtalar diskursens filosofiska karaktär.

Den dikotomiska tankelogiken som beskrivit ovan avseende likhet eller olikhet återfinns även inom forskningen kring journalistik och kön. Hans Strand resonerar i artikeln "Att forska om språk och kön: två strategiska val" i Birgitta Neys antologi "Kraftfält" (1998) kring två principiella problem som den som forskar om språk och kön kan ha anledning att fundera över och ta ställning till (Strand, 1998:161). Strand belyser den andra delen av diskursen, den som hör ihop med filosofiska grundfrågor. Strand skriver att det första problemet är grundfrågan, d v s frågan om forskning om språk och kön över huvud taget bör bedrivas om målet är att forskningen ska ha en emancipatorisk funktion med vilket Strand menar att man t ex inte är nöjd med hur dagens könsrelation ser ut och önskar att forskningen om språk och kön ska leda till positiva förändringar för kvinnor och därmed kanske också för samhället i stort (ibid:161). Hans svar på frågan blir ett klart Ja! eftersom han skriver att urskiljandet av språkliga könsskillnader kan ses som ett synliggörande av såväl den osynliga manliga normen som det osynliga kvinnliga alternativet, och eftersom detta urskiljande i sin tur är en förutsättning för den kamp eller förhandling som måste föras om förändringar ska kunna komma till stånd (ibid:168). Strand skriver att det finns vissa risker med ett sådant projekt, men att alternativet under alla omständigheter förefaller att vara sämre (ibid:165). Han skriver att det dock inte skadar att också kunna motivera varför (ibid). Strand skriver att den andra frågan gäller i vad mån forskaren har anledning att ta hänsyn till andra kontextfaktorer än kön, och Strands svar blir här visserligen Nej! men ett icke-kategoriskt sådant eftersom han skriver att man naturligtvis inte kan blanda olika typer av variabler hur som helst (ibid:168). Han skriver att för den

emancipatoriskt inriktade språkforskaren så verkar dock det mest fruktbara valet vara att betrakta kön som en överordnad social kategori vilken inkluderar en rad andra sociala kategorier och egenskaper (som t ex ålder, utbildning, social bakgrund och intresse). Därmed är dock inte sagt att den som är intresserad av kön alltid kan eller bör bortse från t ex social klass eller liknande - bara att det är fullt möjligt och acceptabelt att göra så om det är kön och enbart kön som man vill fokusera på (ibid). Min tolkning är att Strand förordar en dikotomisk tankelogik, och ett prioriterande av kön som överordnad social kategori för en emancipatoriskt inriktad forskare som strävar efter att jämställa föreställningar kring mannen med föreställningar kring kvinnan, d v s att inte göra det ena mindre värt än det andra. Inom journalistik och kön återkommer den dikotomiska tankelogiken även i Madeleine Klebergs medieteorietiska diskussion kring likhet - särart i avhandling "Skötsam kvinnosyn" (Kleberg, 1999: 20-22) och i Zilliacus Tikkanens "Journalistikens essens i ett könsperspektiv" (1997).

"Om man inte kan tala om kvinnliga och manliga egenskaper och handlingsmönster blir det meningslöst att tala om kvinnlig och manlig journalistik. Jag utgår från att det finns grundläggande skillnader i kvinnors och mäns beteendemönster, en konsekvens och en systematik i hur kvinnor och män handlar olika" (Zilliacus-Tikkanen, 1997:27)

Tikkanen är mycket väl medveten om att hennes konstaterande inte är okontroversiellt (Zilliacus-Tikkanen, 1997:27). Jag anser att Tikkanen här gör ett klart ställningstagande i att delta i ett emancipatoriskt projekt och att prioritera kön.

Som jag ovan visat finner man den dikotomisk tankelogiken och diskussioner kring grundfrågorna både i litteraturen kring organisationskultur och kön men även inom forskningen kring journalistik och kön. Utöver Mörtbergs beskrivning av vad dikotomier är i form av kategoriseringar i två motsatta begrepp som är varandras negationer skriver Mörtberg att dikotomier är ömsesidigt uteslutande och att ett av begreppen fungerar som huvudbegrepp och är normgivande (ibid). Om ett av begreppen fungerar som huvudbegrepp och är normgivande får stå för Mörtberg. Hennes argument skulle enligt detta resonemang innebära att dikotomier aldrig kan vara jämlika. Min tolkning är att hennes avsikt är att förespråka användandet av en annan tankelogik - den dialektiska.

Dialektisk tankelogik

Mörtberg skriver att dialektiska begreppspår, är ömsesidiga och ger mening åt varandra (Mörtberg, 1997:70). Hon beskriver några olika typer av dialektiker sett utifrån organisations- och feministiska forskare men också utifrån filosoferna Hegel och Kierkegaard. Utifrån företagsekonomen Rafael Ramiréz (1995:166-79) exemplifierar hon komplementära begreppspår som t ex tid och rum och skriver att dessa till skillnad från de dikotomiska inte är varandras motsatser utan två dimensioner i ett slags koordinatsystem. Mörtberg skriver att en variant av dialektik är den hegelianska som består av tre steg, tes-antites-syntes. Utifrån Ferguson (1993) skriver Mörtberg att i syntesen ger begreppen mening åt varandra och därigenom förefaller motsägelsen upphävd men den innebär ett uppgående i mer övergripande begrepp d v s en hierarkisegring. Mörtberg beskriver ytterligare en typ av dialektik, en två-stegs, den som Ramirez (1994:3) benämner "kvalitativa (kierkegardianska)" som håller paradoxer vid liv. Mörtberg skriver att den löser inte upp paradoxen utan lever sig in och accepterar den - Mörtberg kallar den för en ironins dialektik (ibid).

De olika tankelogikerna som beskrivits ovan låter jag utgöra ramen för hur jag har valt att gruppera de olika teoretiska företrädare i den vetenskapliga diskursen under nästa rubrik.

TEORETISKA FÖRETRÄDARE

De största teoretiska företrädarna i den vetenskapliga diskursen är olika feministiska inriktningar. Företagsekonomen och forskaren Ulla Johansson delar in de feministiska inriktningarna i tre olika kohorter (Johansson använder begreppet kohort i stället för generation för att markera att det inte rör sig om att den ena föds och efterträder den andra utan för att markera att sambandet är mer komplext och att de existerar delvis parallellt med varandra) (Johansson, 1997:278-281). Johansson skriver att de olika kohorterna skiljer sig åt när det gäller paradigmatiska föreställningarna om hur män och kvinnor respektive manligt och kvinnligt förhåller sig till varandra (ibid). Johanssons kohorter har jag utifrån hennes egna beskrivningar av vilka hon anser är företrädare för dessa placerat in i de teoretiska perspektiven liberal-, poststrukturalistisk- och postmodern feminism. De feministiska perspektiven har alltså i likhet med övrig utveckling inom vetenskapen utvecklats och influerats av andra perspektiv i detta fallet i huvudsak poststrukturalism och postmodernism. Utöver dessa finns det ytterligare två företrädare i den vetenskapliga diskursen, det kritiskt/tolkande perspektiv och det symboliska.

Utifrån en dikotomisk tankelogik

Det liberala feministiska perspektivet är det perspektiv där jag har valt att placera Johanssons första kohort utifrån att hon till denna kohort räknar den liberala feministiska rörelsen (Johansson, 1997:278-281). Johansson skriver att det liberala feministiska perspektivet var det dominerande fram till 1960-talets slut och hon skriver att enligt den genomgång som Calás och Smircich (1996) gjort är det fortfarande det perspektivet som dominerar den tillämpade forskningen om kvinnor och män inom det företagsekonomiska fältet. Perspektivet lyfter fram *likheterna* mellan män och kvinnor och problematiserar inte skillnaderna utan konstaterar enbart att sådana finns, och fokuserar i stället på att skapa lika förutsättningar (Johansson, 1997:278-281). Utifrån det liberala feministiska perspektivet är den implicita förutsättningen att män och kvinnor i grunden är lika och därför ska behandlas lika medan det implicita antagandet då är att om så sker kommer män och kvinnor att så småningom bli jämställda. Fokus för forskningen blir därför att beskriva skillnader och leta hinder av olika slag, hinder som det sedan gäller att försöka undanröja (ibid). Även Mörtberg skriver att i Sverige liksom i övriga nordiska länder har kvinnoforskningen haft starka förankringar i kvinnocentrerade inriktningar, med syften att uppvärdera förmågor, erfarenheter och kunskaper, som kvinnor förvärvat i yrkes- och familjelivet (Mörtberg, 1997:32-33). Johansson skriver att denna kohorts strategi att inte problematisera könet kanske var den enda rimliga i en tid då kvinnor var direkt utestängda från det offentliga rummet (saknade rösträtt och rätt till utbildning och offentliga arbeten) samtidigt som det liberala paradigmet basunerade ut jämlikhet och yttrandefrihet (Johansson, 1997:278-281). Hon skriver att problemet med denna kohort emellertid är att det blir männens situation och villkor som omedvetet blir den enda grunden – den som kvinnorna ska ges tillträde- och anpassa sig till (ibid). Som framgått tidigare ställer sig Mörtberg även kritisk till kvinnocentreringen och för den delen även manscentrering då hon funnit dikotomiska tankelogiker både begränsade och begränsande (Mörtberg, 1997:32-33).

Det poststrukturalistiska feministiska perspektivet är det perspektiv där jag har valt att placera Johanssons andra kohort utifrån att hon till denna kohort räknar bla Simone de Beauvoirs bok om "Det andra könet" som en av föregångarna (Johansson, 1997:278-281). Perspektivet lyfter fram mäns och kvinnors olikhet ("difference") och söker synliggöra det som icke varit synligt, det som i dikotomin män vs. kvinnor varit kopplat till kvinnors värld i den västerländska moderna kulturen (ibid). Johansson skriver att om den första kohorten kan liknas vid ett enda spår, så försöker den andra kohorten att synliggöra ett andra spår, synliggöra det som legat eller ligger utanför den traditionellt manliga världen och visa på alternativ som varit och/eller är kopplat till kvinnors värld, beteenden och känslor. Om den första kohortens paradigmatiska förutsättningar leder till krav på lika behandling, så leder den andra kohorten till krav på *olika behandling* för att nå jämställdhet mellan könen; eftersom förutsättningarna är olika måste könen också behandlas olika. Johansson skriver att genom att lyfta fram det specifikt kvinnliga diskuteras män och kvinnor i termer av två olika världar; man tillhör antingen den ena eller den andra. Det senaste decenniet har detta synsätt blivit alltmer populärt, troligen eftersom det lyfter fram tidigare icke uppmärksammade, icke formulerade och icke tillräckligt officiellt värderade perspektiv som vi samtidigt har lätt att känna igen. Johansson skriver att problemet med det är emellertid att de socialt konstruerade skillnaderna som uppmärksammas, samtidigt lätt fortsätter att återskapas genom detta synsätt. Stereotyperna reproducerar sig själva. Johansson skriver att för att undvika detta är en förflyttning mot en tredje kohort nödvändig; en förflyttning mot ett synsätt som på samma gång uppmärksammar och upplöser stereotyperna (ibid). Detta uppmärksammas även av Maud Eduards i artikeln "Män finns de?" i Kvinnovetenskaplig Tidskrift där hon skriver om motsättningarna inom den vetenskapliga diskursen angående om man ska fokusera på likheter eller skillnader och det ofrukt samma på att hålla isär dessa. Hon refererar till Joan Scott (1996) om de franska feministerna och att de mänskliga rättigheterna är kärnan i feminismen är en paradox. Hon skriver att för att kunna agera för kvinnor var feministerna bl a Olympe de Gouges tvungen att tala å kvinnors vägnar (Eduards, 1998:81). Därmed påtalade de den könskillnad som de ville upphäva. Scott hävdar i Eduards att kampen för kvinnors rättigheter står i ständig konflikt med idealet om att kön inte ska betyda något för kvinnors villkor (ibid). Mörtberg skriver att den feministisk poststrukturalism också bär på kritik av ett enhetligt vetande subjekt vilka inte bara ska tillskrivas feministiska projekt eftersom den vuxit fram med olika kritiska praktiker och positioner av modernismen och dess kris. (Mörtberg, 1997:35). Utifrån Braidotti (1994:6) skriver Mörtberg att det därför finns behov av nya och andra former för legitimering av vetenskap och formandet av nya diskurser (ibid). Det nya perspektivet som Johansson, Eduards och Mörtberg efterlyser anser jag ryms inom ett postmoderna perspektivet.

Både de poststrukturalistiska och det postmoderna perspektivet är enligt Rosenau (1992 i Alvesson) sentida inriktningar, vilka utgår från att vi inte kan säga något definitivt, objektivt sant om något som helst (Alvesson, 1997b:309). Istället framhålls alla utsagors – vetenskapliga likaväl som vardagliga – tvetydiga, instabila karaktär (ibid). Det poststrukturalistiska och postmoderna inriktningarna förefaller båda ha påverkat det liberala feministiska perspektivet. Det poststrukturalistiska feministiska perspektivet som beskrivits ovan anser jag utgår från en dikotomisk tankelogik. Jag går nu vidare med att beskriva mer dialektiska tankelogiker och inleder med det postmoderna feministiska perspektivet.

Utifrån en dialektisk tankelogik

Det postmoderna feministiska perspektivet är det perspektiv där jag har valt att placera Johanssons tredje kohort utifrån att Johansson ser bland andra Butler (1990) och olika postmoderna feministiska strömningar som Weedon (1987) och Elam (1994) som företrädare för denna (Johansson, 1997:278-281). Johanssons skriver att denna kohort ser manligt och kvinnligt som egenskaper som traditionellt och stereotypiskt är kopplade till män och kvinnor men som samtidigt kan och bör ges en friare koppling till manliga respektive kvinnliga kroppar. Den andra kohortens (den feministiska poststrukturalismens) dikotomi problematiseras och kritiseras för att den omvandlar stereotyper till essentiella skillnader, och för att den härigenom medverkar till att reproducera snarare än upplösa dikotomin. Johansson skriver att i denna tredje kohort där gränsen mellan män och kvinnor delvis är upplöst, blir det biologiska könet på sätt och vis åter ointressant (ibid). Johansson skriver att utgångspunkten är att de skillnader som empiriskt kan konstateras mellan mäns och kvinnors sätt att tänka, känna och förhålla sig bildar stereotypa dikotomier som paradoxalt nog både existerar och inte existerar på samma gång (Johansson, 1997:278-281). De existerar såtillvida att de finns som för givet tagna och institutionaliserade tankeformer som reproduceras, men de finns inte som essentiella fritt svävande universella skillnader utan tid och rum i stället framhävs att könsbegreppet bör kopplas till klass och etnicitet, till tid och rum, d v s kontextualiseras. Johansson skriver att det finns inte en utan flera såväl maskuliniteter som femininiteter – och det som den andra kohorten har lyft fram har framförallt varit den västerländska medelklasskvinnans situation och stereotyp. I likhet med de tidigare kohorterna konstateras att vi lever i ett samhälle, där det som kopplas till männens värld värderas högre än det som på olika sätt kopplas till kvinnor, d v s ett patriarkaliskt samhälle. Därför gäller det att vi alla – män som kvinnor – motarbetar de patriarkaliska värderingarna och uppmärksammar deras uttryck. Den tredje kohorten bygger vidare på den andra såtillvida att en sådan upplösning kräver att man samtidigt uppmärksammar de tidigare osynliggjorda dimensioner som den andra kohorten ser som sin uppgift att lyfta fram (ibid). Så här långt har huvudsakligen utifrån Johanssons tre kohorter beskrivits de olika feministiska inriktningarna. Utöver de olika feministiska inriktningar som beskrivits ovan finns det i likhet med poststrukturalism- och postmodernism även andra teoretiska perspektiv som kan räknas som delaktiga i den vetenskapliga diskursen. Jag beskriver nedan två - det kritiskt tolkande- och det symboliska perspektivet.

Professorn i företagsekonomi Mats Alvesson låter sig helst inte placeras in i något teoretiskt perspektiv men han håller med om att *om* han ska placeras som företrädare för något perspektiv så är det ett kritiskt tolkande (Alvesson, telefonsamtal, 010507). I en jämställdhetsdiskussion i SOU 1997:83 riktar Alvesson kritik mot en stark fokusering på att räkna kroppar och att se fördelningen män/kvinnor inom olika områden som avgörande för förståelsen av könsrelationer i samhället (Alvesson, 1997b:203). Istället framhåller Alvesson vikten av att uppmärksamma kulturella föreställningar om maskulinitet och femininitet och de dominansförhållanden som följer härav (ibid). Alvesson skriver att Joan Acker (som är en av föregångarna inom den organisationsteoretiska forskningen relaterad till kön) (1992:250) uttrycker ett sådant synsätt då hon skriver att kön refererar till ”strukturerade, socialt producerade distinktioner mellan kvinna och man, feminint och maskulint” (ibid:308). Alvesson skriver att kön är något som vi *åstadkommer*, inte bara i tidig uppfostran utan när vi deltar i arbetsorganisationer och i andra sammanhang. Även om det är svårt –

och ibland inte så lyckat – att fasthålla ett processperspektiv skriver han att det är mera fruktbart att förstå kön som könsorganiseringsprocess än att omtala kön som ett bestämt system (jfr patriarki, genusordning) eller förvrängande klassifikationssystem. Alvesson skriver att kön enligt honom förstås bättre som dynamiska, mångtydiga och varierande fenomen än som statiska, entydiga sådana. Han skriver att detta i synnerhet gäller i det svenska samhället av idag. Snarare än *en* könsordning finns en pluralitet av könsordnanden. Dessa kan vara tämligen olika vid t ex vårdnadstvister, utnämning av chefer i näringslivet, på dansgolv o s v Viktigt enligt Alvesson är att kritiskt studera användandet, innebörden, organiserandet och effekterna av distinktionerna kvinna och man, feminint och maskulint och de relationer som föregår respektive följer därav. Detta är, för Alvesson, *kärnan* i könsforskning (jfr Alvesson & Billing, 1997). Alvesson skriver att den ansats som han rekommenderar således står i viss motsatsställning till idéer om samhället som patriarkat, könsordning, värdet av att jämföra block av ”män” och ”kvinnor”, och så vidare (ibid). Angående postmodernism skriver han att han själv blandade känslor kring denna (en kritisk diskussion finns i Alvesson & Sköldberg, 1994) men han skriver att han menar att den sensitivitet för språket och en ökad uppmärksamhet av mångfald och tvetydighet samt den lokala, processuella karaktären av olika fenomen som betonas, är fruktbar (Alvesson, 1997b:312-313). Med andra ord låter sig Alvesson i mycket stor utsträckning influeras av postmodernerna tankegångar men det förefaller som att han fortfarande vill kunna använda perspektivet på ett reellt sätt varför han inte till fullo delar det postmodernerna perspektivet.

Om postmodernistiska strömningar, eller ett kritiskt tolkande perspektiv är en väg bort från dikotomier så är det symboliska perspektivet ett annat. I exemplet nedan tar det symboliska perspektivet itu med dikotomin mellan begreppen genus vs. kön. Mörtberg skriver att Maud Eduards (1995:61) ser begreppet genus som en "snillrik idé", som vuxit fram i den akademiska världen, men hon pekar också på kritik som riktats mot användningen av begreppet genus (Mörtberg, 1997:30). Kritikerna pekar på risker som att hålla isär den föränderliga kulturen och den oföränderliga naturen. Mörtberg ifrågasätter behovet av ett nytt begrepp, eftersom hon menar att kön innehåller alla aspekter som genus rymmer (ibid). Mörtberg skriver att kvinnoforskningen är inne i skeden där kategoriella skillnader mellan biologiskt och socialt kön håller på att brytas ner. Hon skriver att Eva Lundgren t ex menar att skillnaden därför inte bör "tenkes for skarpt" (1993:322). Lundgren har därför tillfört en tredje kategori, det symboliska (kön och genus är de två andra) som hon skriver kanske kan bryta dikotomin biologiskt - socialt genom tänkande i tre begrepp som "relative hjälpebegreper i stadig interaksjon, uten noen absolutt erkjennelsemessig status" (ibid). Även den Italienska professorn i sociologi, Silvia Gherardi tar avstånd från att se på genus utifrån att dikotomisera och hon undersöker genusrelationer både utifrån praktiker, deras existens och handling oberoende av subjekt d v s som former av tankar och språk och som kulturella symboler (Gherardi, 1996:3). Gherardi skriver att:

"Gender is always a political issue, one central to what has been called the culture of everyday rights (Balbo, 1987; Veca, 1990) or, alternatively, what we might term gender citizenship rights within a material and symbolic culture" (Gherardi, 1994:602).

Gherardi skriver att kön alltid är en politisk fråga då den kan ses som kulturen av vardagsrättigheter, eller könsmedborgarskapsrättigheter i en materiell och symbolisk kultur. Med andra ord anser jag att Gherardi beskriver en symbolisk demokrati!

För att sammanfatta de teoretiska företrädarna i den vetenskapliga diskursen har jag ovan beskrivit: Den liberala-, den poststrukturalistiska feminismen och poststrukturalismen som företrädare för en dikotomisk tankelogik. Postmodernismen, den feministiska postmodernismen, det kritiskt tolkande perspektivet och symbolism som företrädare för en dialektisk tankelogik. Perspektiv med epitetet feministiskt betonar ett emancipatoriskt projektet, men emancipatoriska projektet förekommer naturligtvis även i de övriga perspektiven likaväl som att filosofiska grundfrågor förekommer inom de feministiska. Somliga feminister som professorn i kvinnohistoria, Yvonne Hirdman uttalar sig i artikeln "Konstruktion och förändring - genus som vetenskap" i Kvinnovetenskaplig Tidskrift om att hon har tröttnat på allt tjafs och ofruktbart filosoferande! (Hirdman, 1998:7). Oavsett hur författarna positionerar sig i den vetenskapliga diskursen så förefaller det som att diskursen kring var man står eller förhåller sig i genus/kön frågan i allra högsta grad är levande.

Avsikten med beskrivningen av vad den vetenskapliga diskursen går ut på och vilka dess teoretiska företrädare är har varit att ge läsaren en förståelseram för hur filosofiska grundfrågor kommer till uttryck i litteraturen. Jag fortsätter nu i nästföljande två kapitel med att besvara den andra och tredje frågeställningen: *Vilka likheter respektive skillnader finns det i litteraturens och artiklarnas berörda ämnesområden och teoretiska strukturer samt vilka specifika applicerbara slutsatser och teoretiska strukturer, analysmodeller och resultat kan användas för att undersöka kvinnors villkor och betydelse i den svenska etermediehistorien och hur. Det första kapitlet "Konstruktion av kön" betonar framförallt villkoren i produktionsprocessen medan nästa kapitel "Könet som symbolisk resurs" betonar betydelsen.*

KONSTRUKTION AV KÖN

Begreppet konstruktion antyder att det är frågan om något föränderligt. Vad som avses med kön skiljer sig något åt i litteraturen men begreppen konstruktion och kön har det gemensamt att de båda kan ses som något som skapas genom en process. Jag ska nu förklara hur denna processen beskrivs i litteraturen och hur jag har kommit fram till mina slutsatser och rekommendationer till forskningsprojektet om teoretiska redskap för att undersöka kvinnors villkor men också betydelse utifrån sändarsidan i den nyhetsjournalistiska produktionsprocessen. Jag inleder med att beskriva det som bla har kallats för könsmärkning och fortsätter därefter med att beskriva hur villkoren för handling konstrueras, vilka i sin tur utgör handlingsunderlaget för möjligheter och begränsningar. Därefter beskriver jag olika syner på vad makt är och hur villkor upprätthålls och fortlever. Efter detta beskriver jag hur organisationens identitet påverkas av konstruktionen av kön. I slutet av detta kapitel sammanfatta jag mina slutsatser och rekommendationer till forskningsprojektet utifrån konstruktion av kön i organisationer.

KÖNSMÄRKNING

Sundin skriver att hur ständigt nya skillnader mellan kvinnor och män respektive kvinnligt och manligt uppstår ibland betecknas med begreppet *genderisering* (Sundin, 1998a:20). Andra förekommande begrepp skriver hon är bla könskodning eller könsmärkning (ibid). Jag har valt att använda mig av begreppet *könsmärkning* av språkliga skäl då jag har funnit *genderisering* krånglig

att böja. Begreppet används t ex av Gunnel Forsberg (1992) som betonar att genderisering omfattar makt, handling och sortering avseende både sociala och fysiska rum såväl som begrepp (Sundin, 1998a:20).

Alvesson har ställt upp några frågor som han anser att en forskare bör ställa sig vid en organisationsanalys. De flesta av dessa har jag funnit användbara att ställa sig då man avser att studera konstruktion av kön i organisationer. Hur fördelar sig könen på olika arbetsuppgifter och delar inom organisationen, d v s hur ser den horisontella och vertikala könsarbetsdelningen ut (Alvesson, 1994:30-34)? Kan föreställningar förstås i termer av, värderingar, handlande och praktiker? Kan föreställningar förstås i termer av maskulinitet och femininet? Hur fördelar sig privilegier mm? Hur fungerar rekrytering, urval och befordran ur könsperspektiv? Vilka makt- och dominansförhållanden råder? Gynnar kulturella maktrelationer, prioriteringar, ideologier mm det ena mer (normalt män eller vissa män)? Finns det könsspecifika upplevelser och erfarenheter? och på vilket sätt kan organisationen belysas utifrån ett könsperspektiv? (ibid).

För att genomgången av litteraturen kring konstruktion av kön ska presenteras och diskuteras på ett begripligt sätt har jag funnit det oundvikligt att kategorisera och gruppera. Stommen i denna kategorisering och gruppering har jag hämtat från en föregångare inom studier kring organisation och kön - Joan Acker och hennes teorier kring könsmärkningsprocessen i organisationer. Jag har valt att utgå från hennes urskiljandet av fem analytiskt separerbara processnivåer i konstruktion av kön i organisationer då jag funnit att större delen av litteraturen låter sig placeras in under någondera av processnivåerna men också för att jag anser att nivåindelning rymmer både en dikotomisk och en dialektisk tankelogik. Acker skriver att könsmärkningen av och i organisationer sker i flera interagerande processer och att de också är sammankopplade med andra organisatoriska struktureringsprocesser (Acker, 1990:146). Med andra ord finns det inte någon klar gräns mellan de olika analytiska processnivåerna som beskrivs nedan utan i vissa fall överlappar de varandra.

Första processnivån: Berör den konkreta uppdelningen i manligt och kvinnligt vad avser arbete, beteenden, rum, artefakter o s v (Acker, 1990:146). Jag har istället för manligt och kvinnligt valt att använda mig av maskulint och feminint som jag inte anser är lika starkt knutet till den manliga respektive kvinnliga kroppen.

Andra processnivån: Berör konstruktionen av symboler och föreställningar som är relaterade till den konkreta uppdelningen som beskrivits på den första nivån men är inte alltid i samklang med denna (ibid:146).

Tredje processnivån: Berör hur interaktionen mellan kvinnor och män sker, och på vilka villkor (ibid:146-147).

Fjärde processnivån: Skapas den individuella identiteten (ibid:147). Denna nivå kommer endast att belysas i den utsträckning den förekom i litteraturen, d v s lite.

Femte processnivån: Skapas den organisationsspecifika identiteten (ibid:147).

Jag ser paralleller mellan uppdelning i fem analysnivåer och forskningsprojektets uppdelning i fem delprojekt. Min tolkning av Ackers nivåindelning är att de tre översta nivåerna konstruerar den

fjärde och den femte, d v s den översta processnivån, den konkreta uppdelningen i manligt och kvinnligt vad avser arbete, beteenden, rum, artefakter etc i maskulint och feminint ligger bakom det som undersöks på nästa processnivå d v s konstruktionen av symboler och föreställningar som är relaterade till den konkreta uppdelningen som beskrivits på den första nivån (men som det beskrivs så är det inte alltid säkert att den alltid i samklang med denna). Dessa symboler och föreställningar utgör sedan en del av de villkor eller underlag för den interaktion som sker mellan kvinnor och män. Hur sedan detta påverkar och/eller skapar individen kan då ses som en sammanfattning av det som har skett på de översta tre nivåerna. Hur sedan individen och de tre översta nivåerna har påverkat organisationens identitet kan då i sin tur ses som en sammanfattning av alla de fyra nivåer som tidigare undersökts. Detta anser jag har likheter med att forskningsprojektets femte delprojekt ses som en sammanfattande analys av de fyra översta delprojekten.

Jag har utifrån min läsning av litteraturen dragit slutsatsen att de tre översta nivåerna hänger ihop genom att de tillsammans utgör en del av de villkor eller handlingsunderlag för interaktionen som sker mellan kvinnor och män i organisationer. Dessa villkor, handlingsunderlag och interaktioner utgör då grunden för kvinnors och mäns möjligheter och begränsningar. Den könsmärkning som sker i dessa processer kopplas oftast vidare till principer och mönster av hierarkisegring och segregering. De två nedersta processnivåerna har jag utifrån min läsning av litteraturen förstått som de nivåer där principer och mönster av hierarkisegring och segregering men även andra mönster och principer kan fortleva genom disciplinerade föreställningar. Jag ska under följande rubriker beskriva hur jag har kommit fram till detta.

UNDERLAG FÖR HANDLING

På en övergripande samhällslevelig nivå benämns principer och mönster av hierarkisegring och segregering i termer av *genussystem* medan det i organisationer återkommer som *genusordning*. Principer av hierarkisegring och segregering tas framförallt upp i litteratur skriven ur något feministiskt perspektiv. Sundin skriver utifrån Kvande & Rasmussen (1990, 1993) att föreställningar rent konkret styr hur arbetsuppgifter konstrueras, fördelas och värderas och vilken potential för individen som finns i dem (Sundin, 1998a:27). I termer av forskningsprojektet skulle det kunna innebära att föreställningar styr vilka positioner som skapas och vilka möjligheter för kvinnorna som finns i dem.

Genussystembegreppet har lanserats av Yvonne Hirdman i ett kapitel i kvinnomaktutredningens slutrapport 1990 (SOU 1990:44). I kvinnomaktutredningen anför Hirdman genussystemet som ett av de samhällsbärande maktsystemen (Sundin, 1998a:18-19). Genussystemet utmärks enligt Hirdman av två principer: könsens isärhållande i form av *vertikal-* och *horisontell segregering* samt *hierarkisegring*. Sundin använder "genussystemet" som en bakgrund på en samhällslevelig nivå till de iakttagelser och begreppsbestämningar som av organisationsforskare gjorts vid studier av hela eller delar av organisationer (ibid). Arbetslivsforskaren och sociologen Julia Evetts tar även upp begreppet *ghettoisering*, som är en form av förstärkt vertikal och horisontell segregering. Begreppet belyser hur kvinnor marginaliseras genom sin koncentration i en speciell typ av yrke eller profession som ofta har lägre status och lägre lön (Evetts, 1994:6).

Man kan utöver att på samhällsnivå se till maktsystem även se till maktrelationer i termer av ständigt omförhandlade kontrakt. Socialpsykologen Eva Magnusson skriver utifrån Pateman (1988) och Silius (1992) att *könskontrakt* är ett begrepp som har utvecklats av statsvetare och sociologer för att beteckna ett osynligt och omedvetet kontrakt mellan kvinnor som grupp och i samhällsstrukturer som stat och arbetsmarknad (Magnusson, 1998:13-15). Yvonne Hirdmans granskning av genuskontrakt (för LO) på samhällsnivå under efterkrigstiden (1946-1986) får exemplifiera några olika typer av genuskontrakt som belyser arbetsdelningen mellan kvinnor och män. Arbetslivsforskaren Lena Abrahamsson beskriver hur Hirdman (1998) synliggör tre övergripande samhälleliga och historiska kontrakt vilka hon delar in i tre olika historiska skeden: Hushållskontraktet 1946-1961, jämlikhetskontraktet 1961-1976 och jämställdhetskontraktet 1976-1986 (Abrahamsson, 2000:109-110). Abrahamsson skriver utifrån Hirdman (1998) att på 90-talet ansågs kvinnor och män återigen vara skapade till olika sorters arbeten (likt hushållskontraktet där kvinnan jobbade oavlönat i hemmet medan mannen utförde ett betalt arbete). Abrahamsson skriver att dessa tre typer av genuskontrakt alla lever vidare i dagens samhälle och att det alltså inte finns ett kontrakt i omlopp, utan snarare ett otal varianter, samtidigt och parallellt (ibid).

Enligt Abrahamsson är det Hirdman kallar för genussystem främst en teori på en övergripande samhällsnivå, men hon skriver att den även fungerar en organisatorisk nivå (Abrahamsson, 2000:113, se även Sundin, 1998:20). Sundin skriver att genusordning är ett av de begrepp som lanserats för att beskriva hur arbets- och statusfördelningen ser ut mellan män och kvinnor i en *organisation* (Sundin, 1998:236). Abrahamsson skriver att könsmärkningen på arbetsplatser sker enligt samma mönster eller principer som Hirdman (1998) beskriver sker i samhällets genussystem, genom isärhållandet av könen (segregering) och genom en generell underordning av kvinnor och överordning av män (hierarkisegring) (Abrahamsson, 2000:106). Jag kommer därför att fortsättningsvis referera till samhällsbärande maktsystem som genussystem, medan jag använder genusordning för att beteckna densamma i organisationer. Annika Baude (1992) delar in segregeringen i tre dimensioner - *funktionell, fysisk och hierarkisk*: Segregeringen är funktionell genom att kvinnor och män ofta har helt olika arbetsuppgifter men segregeringen är också fysisk eller geografisk genom att kvinnor och män ofta arbetar fysiskt åtskilda i skilda rum (ibid:120). Abrahamsson skriver utifrån Hirdman (1988), Baude (1992) och Forsberg (1992) att en central del i könsordningen i arbetsorganisationerna är att det nästan alltid utvecklas en "könskodning" eller "könsmärkning" av arbetsuppgifter (ibid:125).

"Det blir ofta en mycket detaljerad könsmärkning av arbetsuppgifter, maskiner, föremål, eller fysiska rum som sällan ifrågasätts av någon och det är en process som ständigt pågår. Även beteenden, symboler och egenskaper märks, ordnas och värderas som antingen som manligt eller kvinnligt. När ny teknik och nya arbetsmoment ska införas på in arbetsplats blir de snabbt könsmärkta [...] Isärhållandet av könen som skapas av den funktionella och lokalmässiga segregeringen förstärks av den hierarkiska skiktningen" (Abrahamsson, 2000:120).

Sundin skriver att hur könsmärkningen av arbetsuppgifter och statuspositioner etc går till har skildrats av en rad forskare både i Sverige och utomlands (se t ex Connell 1987, Cockburn & Ormrod 1993, Pettersson 1996, Sommestad 1992, Sundin 1993 och 1995, Wikander 1988) (Sundin, 1998:236). Jag anser att Abrahamssons, Sundins och Magnussons beskrivningar ovan av genusordningen och segregeringens tre nivåer och hierarkisegringen ryms inom det som kallas för

principer och mönster av segregering och hierarkisegring. Vidrare anser jag kan dessa kan ses utgöra en del av de villkor eller underlag för den interaktion som sker mellan kvinnor och män.

Vad som kan könsmärkas har ovan beskrivits i termer av artefakter, beteenden, rum eller organisationer. Inspirerad av kulturgeografen Linda McDowell anser jag att man på ett generellt plan även kan se till hur byggnader och städer könsmärks i relation till dess invånare och kultur. McDowell beskriver i sin bok "Capital Culture, Gender at work in the city" (1997) att vi påverkas av staden vi lever i och dess arkitektur och de påverkar i sin tur vårt beteende.

"I have argued that the sociology and culture of work literatures, especially those that focus on the gendering organisational structures and practices, may profitably be brought into juxtaposition with the literatures from urban studies, architecture, geography, cultural studies and urban sociology, which focus on the built environment not only as a container for the social practices and everyday interactions in workplaces that sociologists and anthropologists have documented in increasing and fascinating detail, but also as an active influence on these behaviours " (McDowell, 1997:41)

McDowell kritiserar också annan litteratur för att vara "location blind" d v s att inte ta hänsyn till den fysiska kontexten i studier av organisation och kön (ibid: 37-38).

"What is happening in the new forms of organisational structures and workplaces has been emphasised to the neglect of where new forms of behaviour occur. Yet, as geographers, urban theorists and semioticians have argued, workplace behaviour is both shaped by and shapes the design of the workplace environment at the scale of the city itself, of spaces and localities within it and of individual buildings. The meanings given to different social behaviours, to the characteristics that distinguish femininity and masculinity, are grounded in and accordingly judged more or less appropriate to particular physical spaces [...] A focus on the body as culturally inscribed but also as occupying a range of different spaces in the city, both inside and outside, public and private, is one way of bringing together different theoretical, disciplinary and methodological approaches " (McDowell, 1997:13).

För forskningsprojektet kan McDowells bok vara av intresse för att den belyser en storstads betydelse (London) i konstruerandet av kön inom en högstatusprofession (finansmarknaden) vilket skulle kunna vara tillämpligt då Aktuellt och Rapportredaktionerna undersöks i Stockholm.

Föra att återvända till Sundin och könsmärkning av arbetsuppgifter o dyl med medföljande segregering och hierarkisegring så *belyser* hon men utvecklar dessvärre inte, att olika hierarkier också kan förekomma i en och samma organisation (Sundin, 1998a:28 se även Conell 1995). Utifrån Åström (1992) skriver Sundin att det t ex kan finnas en kvinnlig och en manlig hierarkisk struktur som på grund av könssegregeringen har lite med varandra att göra (ibid). Litteraturen beskriver oftast olika former av hierarkisegring mellan män och kvinnor men mer sällan den mellan män och andra män och så gott som aldrig mellan kvinnor och andra kvinnor. Sociologen och arbetslivsforskaren Pävi Korvajärvi har ställt upp fyra olika sätt att förstå konstruktion av hierarkier:

1. Olika sätt att konstruera kvinnors underordning
2. Olika typer av maskuliniteter
3. Kombinationer av att konstruera kön och olika maskuliniteter
4. "symbolic orders" (Korvajärvi, 1998:20)

Korvajärvi skriver att de första tre fokuserar på ett eller annat sätt på processer som undertrycker kvinnor medan det fjärde sättet är ett sätt att förstå relationen mellan kvinnor och män som "symbolic orders" som ständigt skiftar gränser (Korvajärvi, 1998:20). Det intressanta med Korvajärvis beskrivning är att han till de processer som undertrycker kvinnor även räknar in olika typer av maskuliniteter. Detta skulle kunna antyda att principer av segregering och hierarkisegring i manligt och kvinnligt är mer än bara handlingsunderlag och villkor för interaktioner mellan kvinnor och män dvs det kan också utgöra handlingsunderlag och villkor för interaktioner mellan män och andra män. Korvajärvis "symbolic orders" anser jag har paralleller till det som tidigare benämnts i termer av kontrakt.

Handlingsunderlag och villkor för interaktioner är det jag anser jag ryms under det som kallas för relationer. Den Australiensiske sociologen Robert Connell använder genusordningsbegreppet för att beteckna *genusrelationer* i organisationer. Han tar upp att utöver att kvinnlighet konstrueras så konstrueras även manlighet i något som skulle kunna förstås som genusprojekt i en organisation (Connell, 1995:72).

"Taking a dynamic view of the organization of practice, we arrive at an understanding of masculinity and femininity as gender projects. These are processes of configuring practice through time, which transform their starting points in gender structures." (Connell, 1995:72)

Connell förtydligar här att maskulinitet/manlighet och femininitet/kvinnlighet bör förstås med bakgrund i den historia som har skapat dem. Jag har funnit översättningar från engelska till svenska svår just med tanke på att engelskans masculinity/femininity kan översättas dels med maskulint/feminint men även med manligt/kvinnligt. Jag anser dock att det i svenskan finns en skillnad. Maskulinitet och femininitet så som jag förstår det kan ses som en gruppering av olika attribut i form av två begrepp som i sin tur möjliggör konnotationer av föreställningar förknippade med den manliga eller den kvinnliga kroppen möjlig. Manligt och kvinnlig så som jag förstår det har redan dessa attribut knutna till sig dvs manligt är en manlig kropp med föreställningar kring maskulina konnotationer knutna till sig medan kvinnligt är en kvinnlig kropp med föreställningar kring kvinnliga konnotationer knutna till sig.

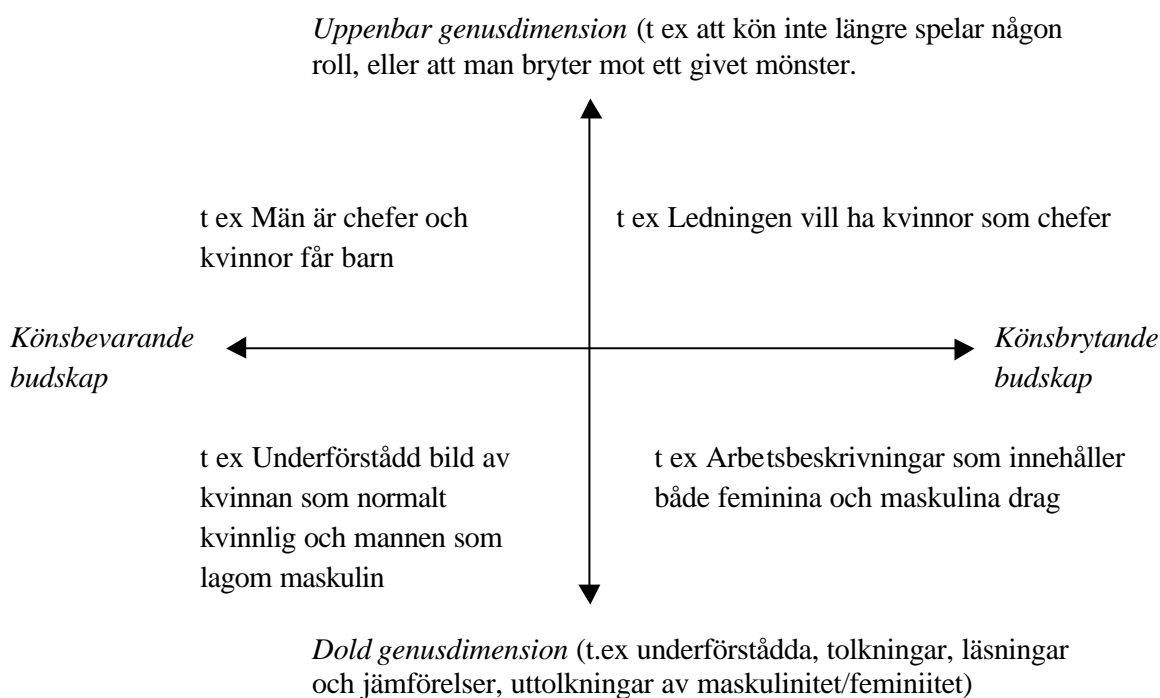
Connell urskiljer tre olika dimensioner på relationer för att strukturera genus: (a) *maktrelationer* (med underordning och legitimitet i likhet med Hirdmans segregering och hierarkisegring), (b) *produktionsrelationer* (med allokering av arbetsuppgifter både i hemmet och på arbetsplatsen) och (c) "*cathexis*" (en form av emotionell bundenhet, t ex ses sexuell lust som något självklart och exkluderas därför ofta från samhällliga teorier) (Connell, 1995:73-76). Jag fäster mig här vid Connells tredje dimension av relation för att strukturera genus - den emotionella, eftersom den i huvudsak tagits upp inom mansforskningen som jag ser Connell vara en föregångare inom. Connell skriver att om vi tänker oss åtrå i Freudianska termer som emotionell energi som knyts till ett objekt, blir dess genuskarakteristik uppenbar (Connell, 1995:73-76). Connell skriver att i vissa yrken kan det till och med vara så att sexualitet eller attraktivitet kan vara fördelaktigt. Utifrån Hearn & Parkin skriver Alvesson om detta i sin studie av en reklambyrå. Alvesson skriver om sexualitet på arbetsplatser i den mening att attraktivitet kan vara fördelaktigt d v s sexualitet är inte ett marginalfenomen, utan tvärtom är centralt, åtminstone för vissa slags organisationer inte minst i branscher och yrken, i vilka attraktivitet är viktig (Alvesson,1994:41). Alvesson skriver utifrån

Hearn och Parkin att det gäller för många massmediapersoner, modeller, sekreterare, receptionister, servitriser, flygvärdinnor, guider mm (ibid). Acker påpekar dock att *användandet* av sexualiteten som ett *maktmedel* är något som endast mannen kan använda sig av (Acker, 1994:13). Acker skriver att kvinnor är malplacerade som användare av erotiserad dominans för att leda och organisera. Hon skriver att än mer av denna form av "hegemonisk maskulinitet" (Connell 1987) står på spel när kvinnor övertar auktoritativa positioner och söker makt (ibid). Acker skriver att följaktligen måste kvinnor nästan alltid lära sig att minimera sitt hot mot maskuliniteten om de vill stanna inom ledningen (se Kanter 1977 och Ferguson 1984), och följaktligen kan de aldrig riktigt bli "en av grabbarna" (ibid). Gherardi skriver om faran med att se sexualitet endast i termer av makt och dominans. Hon citerar Pringle (1989:66) när hon argumenterar för att "sexual pleasure might be used to disrupt male rationality and to empower women" (Gherardi,1996:65). Hon skriver att faran med att studera genus utifrån perspektivet av "genderlessness" eller "degenderd solutions" är att den undertrycker sexualitet. Som konsekvens ses sexualitet endast i termer av makt och dominans, medan dess relation till nöje (pleasure) ignoreras (ibid). En fråga jag ställer mig som är relaterad till forskningsprojektet är huruvida nyhetsjournalisterna i tv-rutan har kunnat använda attraktivitet som ett maktmedel eller om det enbart har kunnat användas av organisationen i vilka nyhetsjournalisterna jobbar i form av att attrahera fler tittare?

Med begreppet *gender subtext* vill de båda holländska forskarna Benschop och Doorewaard (1995) tydliggöra att det finns en *officiell* och en *inofficiell genusrelation* (Sundin, 1998a:20). Utifrån Benschop och Doorewaard (1995) skriver Sundin att officiellt betonas jämställdhet, könsneutralitet och kompetens men inofficiellt är asymmetriska genusrelationer förhärskande. Det uppstår en gender subtext att likna vid en dold läroplan. Utifrån Holter (1992) skriver Sundin att det är fråga om en förhärskande ideologi som både osynliggör och konstruerar kön (ibid).

Detta med att se till en officiell och en inofficiell genusrelation är något som jag anser har paralleller till hur forskaren i företagsekonomi Ulla Eriksson vid Handelshögskolan i Göteborg har valt att undersöka konstruktion av kön i sin avhandling "Det mangranna sällskapet" (2000). Eriksson har undersökt hur kön skapas i en organisation genom att följa en grupp traineer i ett traineeprogram. Eriksson skriver att skapandet och återskapandet av kön sker både från ledningsrepresentanternas och från traineernas sida och att det finns positiva exempel på en förändrad situation vad gäller kvinnors och mäns möjligheter till karriär, men det finns även budskap om kvinnors och mäns olika möjligheter (Eriksson, 2000:293). Eriksson skriver att det sammantaget blir det en motsägelsefull bild av konstruktionen av kön som växer fram (ibid). Eriksson skriver att hon har använt sig av en analysmodell för att kategorisera och fånga uttryck i konstruktionen av kön (Eriksson, 2000:284). Modellen är en förenkling som hjälper en bit på vägen för att sortera bland de motsägelsefulla budskapen om kön som hon som forskare mötte i sin undersökning (ibid:293). För att närmare granska den motsägelsefulla bilden av kön och bringa reda i den använder Eriksson sig av två olika skalor för att belysa konstruktionen. På den ena skalan finns de två dimensioner *könsbevarande budskap*, respektive *könsbrytande budskap* (där Eriksson då ser könsbevarande i termer av negativt och könsbrytande i termer av positivt). På den andra skalan finns de två dimensionerna den *uppenbara* respektive den *dolda* genusdimensionen (ibid).

Dessa anser har starka paralleller med Benschop och Doorewaards inofficiella- respektive officiella genusrelationer. Genom att lägga samman skalorna bildas fyra olika områden enligt nedan:

Figur 1. Modell över budskap om kön i organisationer utifrån Eriksson (Eriksson, 2000:293)

Eriksson belyser olika budskap om kön i organisationer utifrån modellens fyra fält (Eriksson, 2000:285). Budskapen resulterar i uppenbara könsbrytande budskap, uppenbara könsbevarande budskap, dolda könsbrytande budskap och dolda könsbevarande budskap. Under uppenbara budskap om kön sorteras exempel på budskap, där kön inte längre är viktigt eller där det finns tecken på progressivitet. Det handlar om exempel som bryter mot ett givet mönster. Dolda budskap handlar om den underförstådda, implicita dimensionen i organisationen. Det är de som tolkas fram med hjälp av läsning och jämförande av olika teman i materialet, de som inte är synliga direkt då de skickas. Här placeras exempelvis uttolkningar av maskulinitet och feminitet i materialet (ibid). Eriksson skriver att en förenklad infattning skulle kunna se ut enligt följande: Till de könsbrytande budskapen hör att ledningen vill ha kvinnor som chefer (ibid:293). Både kvinnor och män som är traineer vill göra karriär. Till de dolda könsbrytande budskapen hör arbetsbeskrivningar som innehåller både feminina och maskulina inslag. Traineerna socialiseras lika. Det könsbevarande budskapet berättar att män är chefer och kvinnor får barn. Traineerna konstruerar sig själva efter traditionellt familjeansvar. Det dolda könsbevarande budskapet visar att den underförstådda bilden av den anställda kvinnan är någon som är normalt kvinnlig medan mannen är lagom maskulin. Traineerna uttrycker sig ibland efter könsbevarande normer (ibid). Ett förslag till forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" är att använda Erikssons analysmodell för att sortera motstridiga budskap kring konstruktion av kön som kan uppkomma i undersökningarna.

Hur dolda könsstrukturer kan fortleva anser jag beskrivs av den engelska sociologen Dana Britton. Utifrån Rosemary Wright (1997) skriver Britton att Pierce (1995) och Williams (1995) båda argumenterar för att yrkesmässig könssegregering, det jag tolkar som horisontell segregering, och ojämlikheter konstrueras genom en dialektik mellan könsmärkta organisationsstrukturer och varje anställds individuella handlande (Britton, 2000:430-431). Britton skriver att Cecelia Ridgeway (1997) belyser ytterligare en nivå då hon föreslår att interaktionen mellan organisationens anställda vilka har skapats av föresällningar kring könsstatus medierar relationen mellan könsmärkta organisationsstrukturer med resulterande mönster av ojämlikhet. Britton skriver att i båda fallen kan denna forskning förflytta oss ett steg framåt i att finna konsekvenserna av könsmärkning på varje specifik processnivå som ursprungligen definierades av Acker (1990,1992) (ibid). Vad Britton beskriver är att segregeringen och hierarkisegringen är något som sker i ett samspel, en interaktion eller det jag anser även kan benämnas i termer av en relation mellan en könspräglad organisationsstruktur och enskilda medarbetare. Men även interaktioner eller relationer mellan organisationsmedlemmarna som är formade av genusföreställningarna i organisationen medierar relationen mellan könsmärkta strukturer och mönster av ojämlikhet. Den engelska lektorn i psykologi Paula Nicolson beskriver ett exempel på hur sådana föreställningar kan förstås att resultera i ojämlikhet trots att kvinnan faktiskt tror att hon kunnat påverka processer i organisationen. Nicolson utforskar hur kvinnor och män förhandlar om gränser mellan jaget, den andre, organisation och kultur (Nicolson, 1996:140). Nicolson beskriver en kvinna som trodde att hon hade inflytande på sin chef eftersom han men jämna mellanrum kom in på hennes kontor och pratade och frågade henne om råd om både det ena och det andra och förde diskussioner av olika slag. När kvinnan trodde att hon påverkade någonting var det inte alls så (Nicolson, 1996:140).

"He was achieving confirmation of his power, and not taking my information and advice at face value" (ibid:146).

När kvinnan trodde att hon kunde påverka sin chefs beslut och att hon hade inflytande ville han bara ha någon som lyssnade på honom så att han kunde bekräfta sin makt. Ett förslag till forskningsprojektet skulle då kunna vara att vidareutveckla frågor av karaktären som beskrivits ovan i intervjuer med de kvinnliga nyhetsjournalisterna, apropå hur kvinnorna tror att de kan ha utövat indirekt påverkan (och därmed haft betydelse).

Gherardi citerar Ferguson (1984:95) då hon skriver att kvinnor inte är maktlösa för att de är feminina, utan de är snarare feminina för att de är maktlösa, vilket är ett sätt att handskas med kravet på underordning (Gherardi, 1996:15). Om man ska finna den symboliska genusordningen i organisationer så räcker det enligt Gherardi inte med att se till hur den är distribuerad utifrån kön, utan att man istället borde se till (arbets) *positioner* utifrån genus (ibid). Vad Gherardi menar är hur feminint eller maskulint ett jobb är i sig. Detta anser jag är i enighet med Acker som anser att könsmärkningen också finns på jobbet i sig. Hur denna könsmärkning förblir dold i organisationer kan beskrivas med hjälp av strukturella begrepp som *organisatorisk logik*, dvs hur hierarkier gör att kunskapen om könslighet förträngs (Acker, 1994:17). I hierarkier reproduceras könet, och det relativa underordnandet av kvinnorna. Förutsättningarna för relationen mellan arbetsorganisation och reproduktionen och kvinnornas relativa position finns inbäddade i den organisatoriska logiken eller utgör vida accepterade principer vid uppbyggandet av organisationer. Organisatorisk logik förutsätter att arbetsuppgifter slås samman till jobb som grupperas till fungerande avdelningar och

arrangeras till hierarkier. Acker skriver att jobb och hierarkier är abstrakta begrepp som inte innefattar personer och inga kroppar och följaktligen inget kön och ingen reproduktion. Organisationen som abstrakt modell eliminerar därför reproduktionen från början - det finns helt enkelt ingen. Det är en frånvaro som innebär att kunskapen om könslighet förträngs (ibid).

Könsrelationer har tidigare på samhällsnivå benämnts i termer av köns- eller genuskontrakt för att beteckna ett osynligt och omedvetet kontrakt mellan kvinnor som grupp och i samhällsstrukturer som stat och arbetsmarknad. Liknande könskontrakt går även att finna i organisationer (Sundin, 1998a:20). Abrahamsson beskriver utifrån Magnusson (1998), Pettersson (1996), och Hirdman (1998) kontrakt som ett förhandlings resultat utifrån att kön ses som ett förhandlingsområde (Abrahamsson, 2000:109). Magnusson skriver att kontraktstudier är bra vid studiet av kollektiva likheter men sämre då man vill studera skillnader mellan enskilda kvinnor (Magnusson, 1998:13-15). Silius betonar i avslutningen av sin avhandling de begränsningar som användningen av kontraktbegrepp skapar: Kontraktbegreppet beskriver det gemensamma mönstret, så som det tar sig uttryck när jag söker likheter, ovanifrån. Olikheterna, kontraktsbrotten, är svåra, nästan omöjliga att se för de ingår inte i mönstret. Magnusson skriver att kontraktbegreppet därför endast kan användas i studier av kvinnor som grupp, inte av olikheterna mellan enskilda kvinnor. Magnusson skriver utifrån Silius (1992:280) att kontraktbegreppet beskriver möjligheterna och begränsningarna i förmågan att handla eller maktresurserna men det beskriver inte vad som följer av detta, nämligen de särskilda existensvillkoren och de specifika handlingsalternativen. Magnusson skriver att Silius sedan uppmanar till utveckling av teori som kan gå vidare därifrån till att studera frågor "om att vara och ha möjligheter att handla" (ibid).

"Handlandet är könsbundet. Kvinnors handlingar konstitueras på ett annat sätt än mäns. Olikheterna mellan män och kvinnor, men också mellan kvinnor, leder till att det blir centralt att analysera området "att vara" från kvinnornas ståndpunkt. Samtidigt blir det nödvändigt och viktigt att skilja handlandet från förmågan att handla" (Silius, 1992:280 i Magnusson, 1998:13-15)

Silius betonar här att kontrakten beskriver ett handlingsunderlag, d v s ett villkor men däremot inte specifika handlingsalternativ. Kvinnors specifika handlingsalternativ beskrivs utförlig i kapitlet "Könet som symbolisk resurs" under rubriken "Symbolisk kvinnas möjligheter och begränsningar".

Ett användbart begrepp i jämförelser mellan organisationer anser jag att Britt-Marie Thuréns begrepp *genusifiering* är. Abrahamsson skriver att Thuréns begrepp genusifiering är ett användbart begrepp för att diskutera hur kön kan vara olika viktigt i olika organisationer (Abrahamsson, 2000:111-112). Utgångspunkten för genusifieringsbegreppet är att genusordningen genomsyrar hela samhället, men den kan göra det på olika sätt och med olika styrka. Olika samhällen, olika organisationer kan vara könade på olika sätt. En viss relation eller situation kan ha eller inte ha att göra med genus/kön. Detta förhållande kan ändras, relationen eller situationen kan genusifieras eller avgenusifieras. När man studerar ett samhälle eller en organisation är det intressant, menar Thurén, att se vilka relationer inom den som är genusifierade och vilka som inte är det, samt graderna av genusifiering. Thurén delar in detta i tre möjligheter: Genusifieringen i ett givet fall kan vara mer eller mindre *stark*, mer eller mindre *utbredd* och mer eller mindre *hierarkisk*. Med styrka menas hur viktigt det är att en man är manlig och en kvinna är kvinnlig. Räckvidden definierar Thurén som

alla de områden i det kollektiva livet som påverkas av mänskligheten i genuskategorier. Allra tydligast syns detta i fördelningen av sysslor. Med hierarki menar Thurén att skillnaderna mellan genuskategorierna, mellan kvinnor och män, innebär något mer än olikheter "på tvären". Det handlar även om ojämlikhet, "på höjden": tillgång till viktiga resurser, möjligheter, hälsa, prestige osv (ibid). I den litteratur jag har läst har jag dessvärre inte funnit någon större implementering av Thuréns styrka, räckvidd och hierarki. Jag ser Thuréns begrepp genusifiering som ett relevant begrepp för forskningsprojektet att använda sig av då de avser att göra jämförelser över tid på en och samma nyhetsredaktion. Ett exempel skulle kunna vara att genom att använda sig av styrka, räckvidd och hierarki skulle t ex Aktuellt redaktionen från 1958 kunna jämföras med Aktuellt redaktionen från 1969 osv En annan tänkbar variant är att jämföra om relationen mellan Aktuellt- och Rapport redaktionerna förändrats över tid.

Jag har ovan beskrivit hur de tre översta nivåerna i Ackers processnivåer tillsammans utgör en del av de villkor eller handlingsunderlag för interaktionen som sker mellan kvinnor och män i organisationer. Dessa villkor, handlingsunderlag och interaktioner utgör då grunden för kvinnors och mäns möjligheter och begränsningar. Principer och mönster av ojämlikhet kan i dessa processer fortleva utifrån individens och organisationens föreställningar kring könsmärkning som kan utgöra en del av handlingsunderlagen vilka präglar relationer. Föreställningar kring könsmärkning blir utifrån denna tolkning avgörande för kvinnors möjligheter och begränsningar. Föreställningar kan också ses som intimt förknippade med makt. Under nästa rubrik ska jag försöka klargöra hur jag utifrån föreställningar avser att använda mig av maktbegreppet och dess relation till Ackers processnivåer, men även andra definitioner av makt.

MAKTDIMENSIONER

I litteraturen och artiklarna har jag funnit skillnader i synen på vad makt är. Kärreman skriver att makt och inflytande är mångfacetterade begrepp (Kärreman, 1996:114). Han skriver också att någon större enighet inte föreligger i forskarvärlden om hur makt och inflytande ska definieras och användas, utan maktbegreppet skriver han utifrån Hoy (1986) anses allmänt vara att begreppet inte kan ges en entydig och slutgiltig bestämning utan alltid är öppet för omprövning (ibid). Jag ska nedan försöka klargöra hur jag utifrån föreställningar avser att använda mig av maktbegreppet, hur några av författarna har valt att se på makt och vilka konsekvenser dessa olika syner på makt kan få i relation till konstruktion av kön i organisationer.

Jag inleder med att förklara den franska sociologen Pierre Bourdieus syn på att symbolisk makt baserar sig på föreställningar. Därefter fortsätter jag med att beskriva Michel Foucaults syn på makt i termer av disciplinerade föreställningar hos individen. Utifrån Ramiréz teorier kring makt som handling visar jag hur Ackers tre översta processnivåer kan skapa handlingsunderlag i form av villkor i relationer som utgör möjligheter och begränsningar, vilket också kan ses i termer av möjlighetsstrukturer.

Professorn i sociologi Margareta Järvinen skriver i artikeln "Immovable magic - Pierre Bourdieu on gender and power" i tidskriften NORA om föreställningar och makt. Järvinen skriver att *symboliskt makt* är ett centralt koncept i flera av Bourdieus studier, och att det förmodligen är väldigt

applicerbart inom genusforskningen (Järvinen, 1999:9). Järvinen skriver om Bourdieus inspirationskällor då han skapande detta koncept. Inspirerad av Durkheim skriver Bourdieu att symbolisk makt är det samma som makt att konstruera verklighet, möjligheten att påverka klassifikationer. Inspirerad av Marxistiska traditionens teser kring sociala ideologier, skriver Bourdieu att symbolisk makt är det samma som de dominanta klassernas kapacitet att få igenom sina egna definitioner av verkligheten på ett sätt som skapar osynliga länken mellan det symboliska systemet och de maktfullas intressen (ibid).

"Symbolic power can operate as such and be just as effective as the most ruthless forms of physical and economic force only so long as it is not recognized as violence" (Bourdieu, 1979:80 i Järvinen, 1999:9)

Bourdieu tredje inspirationskälla är Webers tes att alla mänskliga hierarkier bottnar i en tro på legitimiteten i den sociala ordningen (Järvinen, 1999:10).

"The relation must therefore, according to Weber (and Bourdieu) be backed up by an interpersonal binding legitimacy, a kind of conviction, which cannot always be verbalized, that the order which dominates is the only conceivable order" (Bourdieu i Wacquant 1993:34 i Järvinen, 1999:10)

Med detta slår Bourdieu fast att *symbolisk makt alltid är baserad på föreställningar* (Järvinen, 1999:10). Om jag då skulle försöka koppla dessa föreställningar till kön så skriver Järvinen utifrån Bourdieu om begreppet "*body hexis*", om hur den är byggd, dess funktion och språk. Det Bourdieu kallar för "*body hexis*" är det jag skulle vilja kalla för kön dvs både kroppen och dess kulturella- och sociala erfarenhet. Bourdieu dikotomiserar en del och menar att flickor och pojkar socialiserar in i ett visst beteende - flickor till att bli feminina och män till att bli maskulina. Men jag anser att vi bortser från detta en stund och fokuserar på Bourdieus diskussioner kring symbolisk makt. Bourdieu skriver att hexis av mäns och kvinnors kroppar tillhör den symboliska domänen som Bourdieu kallar för "*docta ignorantia*" (ibid:10). Bourdieu skriver i Järvinen att han med "*docta ignorantia*" menar att genus distinktionerna definieras av scheman som glömt kunskapen om sin egen historiska konstruktion. Hexis är inte något som en person har och som lätt kan bytas ut beroende på situation utan Bourdieu menar att hexis är något som en person *är* vilket därmed gör det mycket svårt att förändra (Bourdieu, 1992:72 i Järvinen, 1999:10). Min tolkning av detta är att Bourdieu ser hexis som inlemmat i identiteten. Fast om hexis är föreställningar om än inlemmade i vår identitet så skulle de ju kunna förändras genom att vi blir medvetna om att vi har dessa föreställningar. Bourdieu kallar en grups officiella definition av verkligheten för "*doxa*" (ibid:10). Denna definition exkluderar och förtrycker andra definitioner. Doxa definieras av de dominanta klasserna men den erkänns också som en objektiv sanning av de som är dominerade (ibid). Otivelaktigt går parallellerna till Gramscis *hegemonibegrepp*. Hegemonibegreppet härstammar från Antoni Gramscis analys av klassrelationer och med hegemoni avses den kulturella dynamik på en generell nivå genom vilken en grupp tar och upprätthåller en ledande position i det sociala livet vilket sker på en ideologisk nivå (Conell, 1995:77). Även om Järvinen eller Bourdieu aldrig kommer längre än till dikotomier och socialisering i Järvinens artikel så anser jag att Bourdieu har belyst att symbolisk makt alltid är baserad på föreställningar men även könet och kroppens betydelse för dessa föreställningar.

När man undersöker föreställningar förknippade med kön så anser jag utifrån Acker att de tre första processnivåerna tar upp hur föreställningar kring kön skapas, uttrycks och upprätthålls genom relationer, medan den fjärde processnivån tar upp hur föreställningar kring kön inlemmas i den personliga identiteten. Föreställningarnas makt på Ackers fjärde processnivå, skapandet av individen skulle då kunna ses i termer av det som Foucault kallar för disciplinerade föreställningar

Magnusson skriver utifrån Foucault att makt långt ifrån alltid är tydligt repressiv eller tvingande och att det till vardags inte alltid är så enkelt att peka ut en specifik aktör som utövar makt över en annan (Magnusson, 1996:40-42). Magnusson tar upp ett exempel utifrån Harriet Holter (1984) som hon skriver hänvisar till detta när hon beskriver hur underordningen av kvinnor över tid har förändrats från att vara personligt utövad till att bli mer opersonlig och institutionell, så att det är svårt att hitta någon viss utövare. Magnusson skriver att makten har byggts in i själva strukturen i samhället och därmed dess symboliska manifestationer. Magnusson skriver att Michel Foucault talar om produktiv eller "positiv" makt och att sådan makt inte är direkt och öppet hindrande för sina subjekt, utan fungerar istället så att den konstruerar subjekt som vill vara på ett visst sätt. Magnusson tolkar detta som att när vi gör det som makten "vill" att vi ska göra, fungerar det som en bekräftelse på det slags person vi vill vara och att det upplevs som att man gör detta frivilligt och som ett uttryck för sitt eget väsen. Magnusson skriver att makt därför inte behöver vara närvarande och aktiv som sådan i nuet för att kunna "utövas". Den konstruerade individen står så att säga själv för maktutövningen, bland annat via det som Foucault (1961, 1969) kallar för *disciplinerade föreställningar* (ibid). Magnusson beskriver sedan vidare hur föreställningarna påverkar skapandet av den personliga identiteten:

"De disciplinerade föreställningarna är mer eller mindre medvetna interna omvandlingsprodukter hos den enskilda kvinnan, som blir resultatet av vardagslivet i ett könsstrukturerat samhälle eller en könsstrukturerad organisation" (Magnusson, 1996:40-42)

Magnusson skriver att disciplinerade föreställningar bidrar till att kvinnor ger uttryck för sin könstillhörighet på det rätta kvinnliga sättet och inte går över gränsen till det okvinnliga (Magnusson, 1996:40-42). Magnusson skriver att föreställningarna varierar avsevärt och att de inte förekommer i någon viss enhetlig form. De ser olika ut i olika historiska perioder och i olika samhällsklasser och etniska grupper inom samma land under samma period. Ofta är de inte särskilt explicita utan har formen av ganska vaga tankar eller känslor. Det kan vara sådant som vad man har lärt sig är "rätt" att göra - eller inte göra - när man är i viss typ av person (eller kvinnlig tjänsteman o s v). Magnusson skriver att då är det ens egen bild av "den kvinnliga tjänstemannen" som är den disciplinerade föreställningen (ibid). Czarniawska beskriver ytterligare ett sätt att se på makt, som hon i en av sina studier säger sig ha valt utifrån ett vardagligt begrepp snarare än ett vetenskapligt (Czarniawska, 1997: 367). Hon har utifrån Bittner (1965) använt sig av makt som ett begrepp som människor använder för att strukturera sina erfarenheter (ibid). Jag har däremot svårigheter med att se någon större skillnad på makt i termer av disciplinerade föreställningar och makt som något människor använder för att strukturera sina erfarenheter utan anser att de har paralleller till varandra. Om jag försätter med Magnusson så skriver hon utifrån Helander (1995), Klinghed (1994) och Tseelon (1995) att de disciplinerade föreställningarna som gäller kvinnor är många och särskilt tydliga och lätta att känna igen blir de när det gäller *kvinnokroppen*. Mörtberg skriver att gemensamt för föreställningarna är att de har en normerande inriktning och att de ofta verkar utan

någon synlig maktutövning. Det är den enskilda kvinnan själv som väljer eller väljer bort att göra det ena eller det andra ingen annan hindrar henne. Magnusson skriver att disciplinerade föreställningar har ett socialt och kulturellt ursprung i bland annat socialisation, men också i maktstrukturer i nutid, som på en viss arbetsplats. Magnusson skriver att det innebär att det antagligen finns vissa likheter mellan föreställningarna för kvinnor i samma miljö och klass. Samtidigt skapar varje kvinna sin unika blandning, som hon och hennes omgivning emellertid ofta uppfattar som personliga egenskaper hos henne, som självförtroende, snarare än som disciplinerade föreställningar. Representationer av sociala och kulturella krafter kommer då ännu en gång att uppfattas som individuella problem, med individuellt ursprung (ibid). Mörtberg beskriver ett exempel på detta:

"Kvinnor som valt att arbeta med utveckling av informationsteknologi har kanske inte reflekterat över att de genom yrkesvalet kan bli minoriteter i mansdominerade världar. Valet av utbildning görs i unga år när det mesta i ens tillvaro tycks vara möjligt. Det kan vara svårt att föreställa sig något annat än att kvinnor har samma möjligheter som manliga klasskamrater. Dessutom har många kvinnor, under utbildningstiden, befunnit sig i miljöer där männen varit i majoritet vilket troligen också bidragit till att det är något ' normalt' för dem. Om det senare i yrkeslivet visar sig, att villkoren för kvinnor kanske inte är lika som männens, kan det ibland vara svårt att finna andra förklaringar än individuella." (Mörtberg, 1997:71)

Magnusson skriver att disciplinerade föreställningar skulle kunna vara en del av svaret på hur den socialt skapande ordningen kan upprätthållas utan att makt faktiskt utövas av någon ens på avstånd synlig makthavare (Magnusson, 1996:40-42). Effekten av fungerande disciplinerade föreställningar blir *självdisciplin*, vilket ytterligare bidrar till att makten osynliggörs. Självdisciplin innebär definitionsmässigt att det är personen själv som bestämmer sig för att göra eller inte göra en viss sak; det finns ingen annan person som står i vägen och hindrar. Resultatet blir att det går att prata om och skapa sin kunskap om vardagslivet i termer som utesluter makt och maktskillnader (ibid). Med andra ord medverkar individen till att osynliggöra maktutövning.

Mörtberg har låtit sig inspireras av feministen Jana Sawickis tolkning och användning av Foucault för att utreda makt och maktrelationer. Sawicki (1991) visar hur Foucault avvisar tanken om makt som en primär och fundamental maktprincip d v s att makt bör tänkas utanför centrala funktioner som staten, lagen och klasser (Mörtberg, 1997:86). Enligt Sawickis tolkning av Foucault finns makt i form av relationer på samhällets mikronivå. Sawicki anger tre punkter som centrala i Foucaults studier kring makt och kön: (1) att makten utövas och är inte besutten, (2) att makten i första hand inte är undertryckande utan produktiv och slutligen att den bör analyseras nerifrån och upp (ibid).

Att som Foucault se makt enbart som något som utövas och inte något som är besutten anser jag kan vara att bortse från det Bourdieu kallar för symbolisk makt. En "besutten" position kan ha inneburit ett "utövande" att uppnå denna position, och en sådan besutten position kan öppna en del dörrar (i form av föreställningsmässig makt) med ett medföljande manöverutrymme för att utöva makt. Men jag kan dela tanken på att makt inte i sig är besutten om man istället ser det som att makten ligger i de föreställningar som en sådan besutten position medför, i form av symbolisk makt.

Mörtberg kritiserar Foucault för att han inte tar hänsyn till *handling*. Hon menar att Foucaults maktanalyser liksom många feministers ofta är koncentrerade enbart till maktrelationer, vilket innebär att själva handlingarna - maktandet går förlorade (Mörtberg, 1997:86). Mörtberg skriver att det är av vikt att analysen inte bara gäller tekniker, strukturer och relationer eftersom aktörerna konstitueras i handlandet. Mörtberg använder sig av Ramiréz teorier för att göra makthandling märkbar. Jag har tidigare nämnt att Ackers tre översta processnivåer kan ses utgöra villkor i form av handlingsunderlag för kvinnors och mäns möjligheter och begränsningar. Jag har i detta resonemang använt mig av Ramiréz teorier kring relationer och makt som handling.

"Ty relation är inte handling, utan i bästa fall handlingsunderlag. En handling är alltid beroende av en relation som möjliggör eller åtminstone hindrar handlingen. Relationen är ett nödvändigt, men icke tillräckligt villkor för handling. Relationen är inte handlingen utan handlingens plats. Handlingen äger rum i en relation men innebär ett val och ett utförande som inte stannar i den möjliggörande relationen." (Ramiréz 1995:329 i Mörtberg, 1997:86)

Om relationen är handlingens plats så anser jag det inte orimligt att anta att även denna plats kan könsmärkas. Ramiréz skriver att handlingens plats möjliggör eller hindrar handling och att den är ett *nödvändigt* men inte tillräckligt handlingsunderlag. Ramiréz identifierar fyra element i maktsituationer som kännetecknar makt som handling:

- (1). En förhandsgiven asymmetrisk relation mellan två parter, makotövaren och maktmottagaren.
- (2). En aktör med vissa nödvändiga egenskaper och eventuella kunskaper placerad i relationen (1)
- (3). En handling som utövas av aktören (2) gentemot någon eller några som befinner sig i relation till honom (1) vars situation påverkas.
- (4). Ett verifierbart resultat av den begångna handlingen (3).

(Ramiréz 1995:329 i Mörtberg, 1997:86)

Skillnaderna jag har funnit i litteraturen består i om man anser att makt är undertryckande eller produktiv samt var den härstammar ifrån. Skillnader finns även i om makt enbart ska innefatta relationer, handling eller även föreställningsmässiga fenomen. Det råder med andra ord inte någon enighet i forskarvärlden om hur maktbegreppet ska användas. För forskningsprojektet förefaller både Foucault, Ramiréz och Bourdieus teorier vara av intresse då de avser att undersöka kvinnornas villkor utifrån både dess begränsningar men också utifrån dess möjligheter och i skapandet av den faktiska produkten. Som jag har beskrivit ovan skulle föreställningar som skapats på Ackers översta tre nivåer, men även i form av dicerplinerade föreställningar på Ackers fjärde nivå utgöra villkor för relationer och handling och dessa sammantaget kunna kallas för en struktur av möjligheter och begränsningar. Betydelsen dessa strukturer kan få i termer av symbolisk makt utifrån dess koppling till det symboliska könet skulle kunna sägas höra ihop med skillnader i synen på vad makt är, men även de skillnader jag har funnit i synen på var makten är lokaliserad i organisationer utifrån position. Sundin skriver inspirerad av Kanter & Stein om positionens betydelse för strukturen av möjligheten och begränsningarna, att den verkliga makten ligger på mellannivåchefsnivå (Sundin, 1998a:30). Dessa ledare avgör om och hur högre placerade ledares beslut och intentioner implementeras i organisationen och omvänt - genom dem ges ledningen information om vad som händer i organisationen. Sundin skriver att dessa personers betydelse är så stor att inflytelserika organisationsforskare som Kanter & Stein (1979:90) menar att "the middle is the organisation, the holder of its traditions, the keeper of its faith". Sundin skriver att det är i den dagliga verksamheten

som möjlighetsstrukturer skapas (ibid). Vad Sundin med andra ord beskriver är att mellanchefernas inflytande skulle kunna vara stort och att dessa skulle kunna ha stor delaktighet i de möjligheter som föreligger för i detta fallet kvinnor och män. Sundin skriver att studierna av mellangrupperna är av en annan karaktär än dem som refererades avseende den högre nivån (Sundin, 1998a:30). Ofta är det konflikter, potentiella eller realiserade, med andra främst överordnade manliga yrkesgrupper och professionaliseringssträvanden som står i fokus. Huruvida det är bra med att mellancheferna försvinner och organisationer plattas till är något som Acker har funderat kring. Acker skriver att hierarkin har reducerats i många stora organisationer genom drastiska nedskärningar på mellanledarnivån (Acker, 1994:26). Sådana nedskärningar skriver Acker signalerar antagligen på kort sikt en reduktion som står i proportion till det hon kallar för "administrative woman", men på lång sikt tillkännager de en reduktion av hierarkin som är nödvändig för en organisation som är mer demokratisk och känslig gentemot kvinnor (ibid). Med andra ord menar Acker att långsiktigt är det trots allt bra med att kapa mellanchefsled men att det på kort sikt kan sparka undan benen på kvinnorna.

ORGANISATIONENS KÖNSIDENTITET

Jag har ovan tagit upp hur föreställningar kring hur kön skapas och upprätthålls utifrån Ackers fyra översta processnivåer. Vad jag inte har tagit upp är hur detta påverkar skapandet av en organisationspecifik identitet. En organisations identitet benämns ibland i termer av dess kultur, själ etc Enligt Thurén så är kulturen olika i olika organisationer påverkade av en mängd olika orsaker: storlek, produktion, omvärldsrelationer, sektor, ledningsstrategi, historia, anställdas egenskaper såsom utbildning, ålder och kön o s v (Sundin, 1998a:25). På tal om utbildningens relevans skriver Alvesson att det är troligt att med högre utbildningsnivå följer ofta en modernare och mera jämlik inställning till könsfrågan (Alvesson,1994:49). De olika orsakerna till skillnader i kultur sammanhänger med varandra men Sundin skriver att kön dock alltid tycks ha relevans (Sundin, 1998a:25). Sundin skriver utifrån Janne Tienari (1998) att organisationer aldrig är könsneutrala och att andra forskare (t ex Ferguson, 1984; Holter, 1992; Mills & Tancred, 1992; Hearn & Parkin, 1987; Witz & Savage, 1992) menar att det finns anledning att påstå att mansdominans kan ses som en organisatorisk logik. Sundin skriver att sådana formuleringar tydliggör att det är fråga om makt. Sundin skriver att försök har gjorts att studera, beskriva och analysera företagskulturer inklusive deras genusdimensioner. De visar genomgående både att det är ett fruktbart sätt att förstå organisationer och att det föreligger betydande skillnader i dessa avseenden mellan organisationer i olika sektorer men också mellan organisationer inom samma sektor (ibid).

Britton urskiljer tre olika sätt att se organisationer och yrken som präglade av kön. Det första är som klart avgränsade handlingar och artefakter som maskulint och feminint (Britton, 2000:419). Detta skulle kunna ses som att sätta likhetstecken mellan organisationens könsidentitet och den könsmärkning som beskrivs ha skett på Ackers första processnivå. Det andra är som en variabel beroende på hur många män respektive kvinnor som arbetar (ibid:419). Detta skulle kunna jämföras med jämställdhetsundersökningar som undersöker hur många män respektive kvinnor som återfinns på olika positioner i organisationen. Det tredje är att se det i form av en ideologisk eller symbolisk syn i form av hegemonisk maskulinitet (ibid:419). Britton tar även upp relation mellan en viss

yrikesprofession och organisation som präglade av kön. Hon betonar ett vetenskapligt behov av forskning kring konstruktion av kön och hon har tidigare i artikeln dömt ut att se på könsmärkta organisationer i form av att räkna könet som en variabel. Hon riktar här i avslutningen blickarna mot vad hon anser att forskningen bör fokusera på.

"Future research should investigate whether and in what ways occupations dominated by one sex or the other (as most occupations are) are feminized or masculinized, rather than simply assuming that this is the case. One step in doing so would be to more clearly theorize the relationship between gendered occupations and the masculinized organizations in which they are performed." (Britton, 2000:430).

Britton efterlyser forskning som undersöker *om* och på *vilket sätt* professioner dominerade av det ena eller andra könet femininiseras eller maskuliniseras. Hon föreslår att ett sätt att göra detta är att klarare teoretisera *relationen* mellan könsmärkta professioner och den maskuliniserade organisationer i vilka de utförs. Vad Britton efterlyser är problematiseringar, teorier och studier kring konstruktion av kön avseende relationen mellan profession och organisation.

Paul A Williams har i sin artikel "Changing the Palace Guard: Analysing the Impact of Women's entry into Medicine" i tidskriften Gender, work and organisation undersökt om ett ökat antal kvinnors inträde på ett mansdominerat yrkesområde innebär avgörande förändringar (betydelse) i hur läkaryrket organiseras och utövas. Resultaten visade inte på att kvinnorna blev mer lika männen men väl att professionen som helhet börjar att förändras (Williams, 1999:106). Männen specialiserade sig i högre utsträckning t ex i form av kirurger medan kvinnorna arbetade som allmänpraktiserande läkare (ibid). Britton skriver att betydelsen av könssammansättning av kvinnor i ledande positioner har visat hur de anställdas uppfattning och tillfredsställelse av arbetet påverkas avsevärt utifrån könssammansättningen och fördelningen av män och kvinnor i maktpositioner inom företaget (Britton, 2000:430-431)

"workers perceptions of, and satisfaction with, their work are profoundly influenced, for example, by the sex composition of their work groups and the distribution of men and women in positions of power within organizations" (Britton, 2000:430-431)

Britton skriver vidare att denna miljö gör att kvinnor har lättare att lyckas om det finns andra kvinnor i maktpositioner (Britton, 2000:428). Angående klimatets påverkan på kvinnor belyser McDowell ytterligare en intressant tendens.

"Alternatively, the intrusion of spaces of leisure into the workplace may act to replace women as objects of pleasure and so paradoxically reconfirm rather than challenge their exclusion from the 'serious' spaces of serious money" (McDowell, 1997:67).

McDowell kom i sin undersökning fram till att då stilen på arbetsplatserna luckrats upp till att vara mindre konservativa och mer avslappnade ledde detta till att kvinnorna åter förknippas med det som var njutbart d v s de återgick till att behandlas som "objects of pleasure" snarare än att träda in i de tunga domänerna. Detta skulle kunna vara en intressant aspekt att undersöka närmare i relation till samhällsliga förändringar över tid med begrepp som högkonjunktur/lågkonjunktur för olika branscher men också överlag i samhället. Den verkar inte riktigt stämma ihop med tendenser som visar på att kvinnor ofta får chanser när det är bättre tider vilket skulle kunna tänkas vara det som råder vid ungefär samma tid som då arbetsplatser präglas av "leisure".

Ferguson (i Britton) har skrivit om att kvinnor har en tendens att "smitta" av en organisation eller allt de kommer i kontakt med lägre status.

"Bureaucratic organizations "feminize" all with whom they come into contact, from administrators to workers to clients..."Feminization" is the extension of the depoliticizing, privatizing aspects of women's traditional role to the sectors of the population who are the victims of bureaucratic organizations, both the administrators and the clientele" (Ferguson 1984, 93 i Britton, 2000:419).

Ferguson skriver om att när det träder in fler kvinnor i en organisation leder detta till femininisering och ett förlorat maktvärde för organisationen (Britton, 2000:419). Om man jämför detta med hur symboler fungerar så är detta föga förvånande. Låt mig förklara. Vi antar att organisationen har ett symbolvärde som konnoterar vissa saker, låt oss säga styrka, snabbhet och kompetens, och att detta ständigt förändras beroende på vilken kontexten symbolen befinner sig i och hur symbolens värde förändras och upptar nya värden. En kontext torde då naturligtvis vara de anställda, både kvinnor som män i organisationen. En annan är t ex medierna. Om vi nu ser även kvinnorna i organisationen i deras egenskap av symboler som konnoterar vissa saker så är det rimligt att anta att kontexten för den symboliska organisationen kan uppta värden som är förknippade med denna. Om nu den kvinnliga kontexten dessutom konnoterar femininitet och detta i sin tur konnoterar lågt maktvärde så är det inte orimligt att organisationen också konnoterar ett lågt maktvärde. Hur en hel organisations femininisering leder till minskad status anser jag kan placeras på den Ackers processnivån som belyser skapandet av organisationens av identitet. En mer utförlig diskussion kring symboler följer i nästa kapitel "Könet som symbolisk resurs".

SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

Förslagen till forskningsprojektet utgår från min övergripande slutsats som berör applicerbarheten och den är att litteraturen inom organisation och kön inom forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen" framförallt kan användas för att undersöka hur föreställningar kring kön skapas, kommer till uttryck och upprätthålls i organisationer. Hur detta sker kan ha betydelse för kvinnornas manöverutrymme i termer av villkor och dess möjligheter och begränsningar men också specifika handlingsalternativ i termer av strategier. Min rekommendation till projektet är därför att använda litteraturen kring organisation och kön i termer av konstruktion av kön i organisationer för att framförallt undersöka kvinnors villkor men även betydelse inom dessa. De flesta teoretiska strukturerna kring konstruktion av kön låter sig placeras in i Joan Ackers fem analytiskt separerbara processnivåer. Min rekommendation till projektet är därför att utgå från Joan Ackers processnivåer för att undersöka konstruktionen av kön i organisationer. Den första nivån berör den konkreta uppdelningen i manligt och kvinnligt vad avser arbete, beteenden, rum o s v Den andra nivån berör konstruktionen av symboler och föreställningar som är relaterade till föregående nivå medan den tredje nivån berör hur interaktionen mellan kvinnor och män sker, och på vilka villkor. På den fjärde nivån skapas den individuella identiteten, och på den femte den organisationsspecifika. De tre översta processnivåerna är intimt förbundna med varandra och det är i dessa processer som det skapas mönster och principer av segregering och hierarkisegring. De tre översta processnivåerna kan sägas utgöra ett handlingsunderlag i termer av villkor och positioner för kvinnors och mäns möjligheter och begränsningarna i organisationer. Min rekommendation till forskningsprojektet är därför att använda sig av Ramiréz teori kring makt i form av relationer som utgör

handlingsunderlaget till Ackers tre översta processnivåer i termer av villkor och positioner som kan användas för att undersöka kvinnors men även mäns möjligheter och begränsningarna. Föreställningar kring kön kan forleva i organisationen i form av "disciplinerade föreställningar" hos individen. För att undersöka hur föreställningar kring kön kan forleva är min rekommendation till forskningsprojektet att använda sig av Michael Foucaults teorier kring makt som "disciplinerade föreställningar".

Hitintills har jag i huvudsak beskrivit det som utgör villkoren för kvinnor och mäns möjligheter och begränsningar men även deras betydelse. Jag ska nu i nästa kapitel vidareutveckla betydelsen av att vara kvinna eller man.

KÖNET SOM SYMBOLISK RESURS

Jag har utifrån läsningen av litteraturen kommit fram till att se "könet som en symbolisk resurs" kan vara en framkomlig analytisk väg för att undersöka könets betydelse i konstruktion av kön och genusrelationer i organisationer. Könet som symbolisk resurs rymmer de maktdimensioner som framförallt förespråkas av Bourdieu i form av symbolisk makt men även i form av Ramiréz i makt som handling och hegemonisk makt. Men varför den sker skulle också kunna förklaras utifrån makt såsom Magnusson tolkar Foucault; när vi gör det som makten "vill" att vi ska göra, fungerar det som en bekräftelse på det slags person vi vill vara och att det upplevs som att man gör detta frivilligt och som ett uttryck för sitt eget väsen. Jag har utifrån min läsning också kommit fram till kroppens betydelse i att se könet som symbolisk resurs och det är att kroppen har en stor betydelse då jag anser att det utgör en stark visuell symbol för kön! För forskningsprojektet skulle synen på könet som symbolisk resurs rymma den föreställningsmakt som kroppen som symbolen för kön rymmer i termer av reella möjligheter och begränsningar i form av symboliskt kapital.

I detta kapitel diskutera jag kring varför jag anser att en framkomlig analytisk väg är att använda sig av litteratur inom området organisation och kön i form av en dialektisk tankelogik för att undersöka framförallt kvinnors betydelse men även villkor i journalistkulturen. Inledningsvis utveckla jag min syn på hur även kroppen kan könsmärkas och jag förklarar detta utifrån vad som karakteriserar symboler och hur man kan använda dom i studiet av kön. Därefter beskriver jag fördelarna med ett symboliskt perspektiv. Under nästföljande två rubriker beskriver jag symbolisk mans och symbolisk kvinnas reella möjligheter och begränsningar och hur dessa tar sig uttryck men även hur män och kvinnor handskas med dessa möjligheter och begränsningar. Mot slutet av kapitlet jämför jag även likheter, skillnader och applicerbarhet kring teorier om olika maskuliniteter och femininiteter och avslutar med att sammanfatta mina rekommendationer och slutsatser.

KÖNSMÄRKNING AV KROPPEN

Vad det är som könsmärkts har i föregående kapitel skildrats på arbete, beteenden, rum och artefakter men även på städer och byggnader. Ett säkert inte helt okontroversiellt påstående är att jag anser att även mannens- och kvinnans kropp kan könsmärkas på i stort sätt liknande sätt som beskrivits ovan. Jag ser en mening i analytiskt särskilja kroppen från kön i diskussionerna kring konstruktion av kön i organisationer dels utifrån att den genomgångna litteraturen i mycket liten

utsträckning belyser identitet men även för att jag ser kroppen som en stark visuell symbol för kön. Jag har valt att använda mig av begreppet könsmärkning för att beskriva hur skillnader i värden mellan den manliga och den kvinnliga kroppen och begreppen maskulint och feminint uppstår och upprätthålls. För att förtydliga så menar jag med detta *inte* att det går att separera "genus" som ett socialt kön och "kön" som ett biologiskt givet. Vad jag menar är att den kvinnliga- respektive manliga kroppen bär med sig föreställningar på ett liknande sätt som en symbol gör. Låt mig först förklarar vad en symbol är. Jag använder mig av den Norske sociologen Marianne Gullestads beskrivning av symboler då hon även kopplar användningen av dem till kulturell förändring. Gullestad skriver att symboler per definition är mångtydiga, diffusa och varierar med det sammanhang, d v s den kontext de uppträder i (Gullestad, 1989:41). Gullestad skriver att det som kännetecknar det symboliska är att det har många konnotationer. I motsats till tecken och signaler är symboler inte bundna till *en* specifik kontext, utan kan användas i flera. De kan också uppta nya betydelser i de kontexter de förekommer i. Därför kan de stå för många olika saker som det kan vara mycket svårt att enas om (ibid). Gullestad skriver att symboler kan ha många olika betydelser för olika människor. Deras erfarenheter såväl som den aktuella kontexten är viktiga för deras tolkning (Gullestad,1989:42). Hon skriver att i vår vardag verkar symboler med hjälp av en underförstådd kunskap mellan medlemmarna i en kulturell tradition (ibid:43). Gullestad skriver att symbolisk kunskap inte är en kunskap om faktiska objekt, handlingar, ord eller definitioner. Det är en kunskap om begreppsmässiga representationer som beskriver objekt, handlingar och yttringar. Gullestad talar om att symboler är redskap som vi använder för att skapa mening utifrån världen omkring oss (Gullestad, 1989:171). Hon skriver att symboler i huvudsak har varit studerade som sociala handlingar eller som kulturella strukturer. Hon anser att den största utmaningen idag är att få till analyser av social och kulturell förändring som innefattar en djupare förståelse av kulturella symboler och deras förhållande till varandra, d v s hur de ingår i ett dynamiskt samspel. Genom att analysera processerna av hur symboler bildas, kan man förstå kulturell förändring (ibid). Med andra ord skulle man genom att analysera processerna av hur symboler bildas kunna få en djupare förståelse för kulturella symbolers förhållande till varandra och social och kulturell förändring. Nu anser jag att det är precis det som man åstadkommer när man analyserar konstruktion av kön inom organisationer. I kapitlet ovan har jag b.l.a. visat hur man analyserar hur olika arbeten, rum, beteende, artefakter etc märks som feminint eller maskulint och därmed också får ett viss värde. Med andra ord anser jag att dessa arbeten, rum, beteende och artefakter också ses som symboler då de när de könsmärks blir redskap som vi använder för att skapa mening utifrån världen omkring oss. Vad jag skulle vilja påstå är att den kvinnliga- respektive manliga kroppen skulle kunna undersökas på ett liknande sätt. På Ackers tredje nivå analyseras relationer, så som jag har valt att tolka det utifrån Ramiréz är det hur det som är könsmärkt påverkar villkoren för handling men också hur människor kan påverka det som är könsmärkt och därmed förändra relationen. På den fjärde processnivån kan individen analyseras, d v s hur könsmärkningen påverkar/har påverkat individen och på den femte en sorts summering av hur organisationens identitet påverkats av könsmärkningen.

Alvesson och Billing skriver likt Gullestad att en symbol kan ses som objekt som ord, fysiska saker och handlingar som ses bära med sig en bredare betydelse än vad de objektivt gör. De skriver att en symbol är rik på betydelser och framkallar subjektiv respons, som delas av människor som är

delaktiga i samma kultur (Alvesson och Billing, 1997a:90). Med andra ord skiljer sig inte definitionen av vad en symbol är från Gullestads (se även Fiske, Eco m fl). Vad Alvesson och Billing gör är att de tar upp och beskriver *könssymbolism*. De skriver att könssymbolism går lite djupare än könsmärkning (Alvesson och Billing, 1997:90). Begreppet könssymbolism innefattar även icke explicita betydelser, omedvetna fantasier och associationer. Alvesson skriver

”While sex-typing only means that some jobs are defined as suitable (only) for men or women respectively, gender symbolism refers to the cultural logic behind such form of masculinity or femininity, either vaguely or in shape of more specific ideas about what the work involves and the kind of qualities typically possessed by ‘man’ or ‘woman’.”
(Alvesson och Billing, 1997:90).

Min tolkning av vad Alvesson och Billing menar är att det finns en kulturell kontext att ta hänsyn till som går lite djupare än könsmärkningen, med andra ord en historisk kontext präglad av könsmärkning och relationer under lång tid mellan människor i ett samhälle eller delar av en specifik kultur.

Som jag tidigare skrivit så menar jag att föreställningar utifrån mannens och kvinnans kropp, likt symbolens är föränderliga och förändras och kan uppta nya värden utifrån vilken kontext man placerar dem i, så även kroppen som en visuell symbol för kön. Den makt jag då avser att tillskriva kroppen, skulle ligga i det som Bourdieu kallar för symbolisk makt, d v s den makt som kan utövas utifrån de föreställningar andra har kring dem. Naturligtvis kan andras föreställningar påverkas av andra saker är kroppen, t ex andra former av symbolisk kapital, i det som kan sägas utgöra en handlingsgrund, eller villkor för handling i relationer och situationer som individen befinner sig i.

Vad jag finner intressant i studien av kvinnors villkor och betydelse i journalistkulturen är att se till om och i så fall hur kvinnorna förändrat föreställningar kring symbolen man och/eller symbolen kvinna d v s de symboler som mäns- och kvinnors kroppar utgör grunden för kön, eller om kvinnorna förändrat könsmärkningen av arbeten, rum, beteenden, artefakter (i form av medietexter processer o dyl).

Fortsättningsvis kommer jag att argumentera för att använda litteraturen inom området organisation och kön i form av att se könet som en symbolisk resurs framförallt i form av kvinnors betydelse men även villkor i journalistkulturen då jag utifrån läsningen av litteraturen kommit fram till att det kan vara en framkomlig analytisk väg för att undersöka konstruktion av kön och genusrelationer i organisationer och könets betydelse. Jag ser det lite som att forskaren får göra ett val. Vill forskaren luckra upp kopplingarna mellan föreställningar knutna till symbolen kvinna/symbolen man genom att visa att de ständigt förändras och att det existerar som många olikheter eller vill man förändra föreställningarna kring t ex symbolen kvinna. Utifrån denna dikotoma tankelogik förefaller det svårt att gör båda. Jag ser det förra perspektivet som en form av strävan efter att vägra använda sig av föreställningsvåld, d v s en maktvägran vilket skulle kunna ses som en ickevåldsprincip. Det senare skulle kunna ses som att man spelar kvar på samma spelplan i bemärkelsen att kunna nyttja symbolen kvinna för att möjliggöra maktutövning i form av föreställningar knutna till denna. Vilka är då fördelarna med ett symboliskt perspektiv?

FÖRDELARNA MED ETT SYMBOLISKT PERSPEKTIV

Mörtberg beskriver en fördel utifrån att hon finner ordet genus problematiskt på grund av dess betydelse art/släkte och kopplingar till biologin (Mörtberg, 1997:30). Med tanke på de biologiska strömningar som hon skriver florerar i det svenska samhället ifrågasätter hon behovet av ett nytt begrepp, eftersom hon menar att kön innehåller alla aspekter som genus rymmer. Flera kritiker pekar på risker som isärhållanden av den föränderliga kulturen och den oföränderliga naturen medför (se Alvesson). Mörtberg skriver att kvinnoforskningen är inne i skeden där skillnaden mellan biologiskt och socialt kön håller på att brytas ner. Eva Lundgren (1993:322) menar t ex att skillnaden därför inte bör "tenkes för skarpt". Lundgren har därför tillfört en tredje kategori, det symboliska, som hon skriver kanske kan bryta dikotomin biologiskt - socialt genom tänkande i tre begrepp som "relative hjälpbegreper i stadig interaktion, uten noen absolutt erkjennelsemessig status" (ibid). Fördelarna med att se genus ur ett symboliskt perspektiv är då att det kan överbrygga dikotomiseringen mellan biologiskt/socialt kön, natur/kultur, kön/genus o s v med andra ord kan användningen av symbolism ses både som en dialektisk tankelogik och en postmodern inriktning.

Gherardi ger två argument till varför det är fruktbart att använda sig av ett symboliskt perspektiv då man ser till organisationskulturer. Det första argumentet har att göra med att ett symboliskt perspektiv kan hantera paradoxer (en form av dialektik). Den andra argumentet är att Gherardi föredrar en definition av kultur som inte enbart refererar till icke materiella ting som värderingar, eller vad folk säger när de möts utan också något så banalt som "appearance" (biologiskt kön) och de symboliska meddelanden som det förmedlar (det sociala konstruerandet av genus) (Gherardi, 1996:31). Detta med "appearance" och dess betydelse i termer av symbolsikt kapital anser jag kan beskrivas utifrån en av Alvessons studier av en reklambyrå då det visade sig att då arbetsresultatet inte alla gånger talar för sig självt blir det extra viktigt vem som talar för det (Alvesson, 1994:50). Alvesson skriver att det intryck reklambyråerna ifråga ger kan påverka uppfattningen om alstret. Alvesson skriver att en guru, en person med ett etablerat namn, har (per definition) lättare att få sin skapelse att uppfattas som bra och kreativ än en okänd förmåga. Alvesson skriver att symboliskt kapital och andra symboliska resurser här spelar in. Hit hör rykte, sätt att framträda på, ålder - och kön. Alvesson skriver att *könet kan vara en symbolisk resurs i sammanhanget* (ibid). Jag ringde upp Alvesson och frågade om han menade vad jag trodde att han menade, dvs att vara man eller kvinna är förknippade med föreställningar som kan användas som dörröppnare. Alvesson sa att könet som resurs naturligtvis kunde användas av båda könen och att det i viss mån kunde användas för att skaffa sig *legitimitet* (Alvesson, telefonsamtal 010507). Vilka paralleller som kan finnas mellan legitimitet genom kön och trovärdighet för en nyhetsjournalist i tv-rutan anser jag är en intressant fråga för forskningsprojektet att undersöka. Utifrån att Alvesson skriver att könet kan vara en symbolisk resurs är det naturligtvis oerhört frestande att försöka knyta ihop könet som symbolisk resurs med Bourdieus symbolsikt kapital i hans habitusschema eller sociala rum (kulturellt, socialt och ekonomiskt kapital).

Jag kommer nu att under nästföljande två rubriker att beskriva symbolisk mans och symbolisk kvinnas reella möjligheter och begränsningar och hur dessa tar sig uttryck men även hur män och kvinnor handskas med dessa möjligheter och begränsningar.

SYMBOLISK MANS MÖJLIGHETER OCH BEGRÄNSNINGAR

För att kort summera så är det få författare som explicit har använt sig av teorier kring symboliskt kapital i sina undersökningar av konstruktion av kön. Jag kommer nedan att visa hur det implicit i litteraturen framgår att män i regel tillskrivs ett värdefullare symboliskt kapital i organisationer utifrån de föreställningar som tillskrivs den manliga kroppen än det som tillskrivs den kvinnliga. Symbolisk kapital kan utifrån Bourdieu förstås i termer av ekonomisk- socialt- och kulturellt kapital och dess placering i ett så kallat habitus, eller socialt rum där dessa olika kapital uttryckt genom en individ i form av olika egenskaper och dess sammansättning ses ha ett visst värde i ett visst givet samhälle eller kultur.

Låt mig ta ett exempel på hur en vilja att inneha ett symboliskt kapital i form av kunskap kan komma till uttryck. Refad El Sayed, f d VD för företaget Fermenta köpte sig en doktorshatt och därmed en form av legitimitet för att sitta som VD för ett läkemedelsföretag. Varför han gjorde detta vet nog bara El Sayed själv men han var säkert medveten om det symboliska kapitalets dörröppnande funktioner i form av den makt hatten utgjorde i de föreställningar som andra människor har knutna kring den. Man måste naturligtvis inse riskerna med att försöka ge sken av ett symboliskt kapital till sin fördel. El Sayed var troligtvis medveten om det symboliska kapitalets dörröppnande funktioner, men hur är det ställt med den man eller den kvinnan som använder sig av symbolen mans eller symbolen kvinnas kapital, vilka dörrar öppnar det, och vilka förblir stängda? Hur medveten är den kvinna eller man som drar fördelar av sitt uppenbara kapital?

Implicit i litteraturen ligger det att den manliga kroppen som symbol för kön öppnar fler dörrar genom det symboliska kapitalet som tillskrivits denna symbols högre värde i organisationer. Jag kommer nu att visa hur det symboliska kapitalet kan ses i relation till det som finns beskrivet inom maskulinitetsforskningen där man har undersökt relationer mellan både män och kvinnor men också mellan män och andra män i organisationer. Jag kommer därför också att beskriva olika former av maskuliniteter. För att få en förståelse för vad mansforskningen är, och hur den skiljer sig från den feministiska forskningen inleder jag med en kort beskrivning av mansforskningens historia.

Sundin beskriver hur den feministiska forskningen i början av 60-talet började med att utveckla genusforskningen (Sundin, 1998b:238). I början av 90 talet dök det upp en inriktning inom genusforskningen som kallas för mansforskning. Här påtalas mannens genushistoria och att det var Freud som sådde dess frö (Conell, 1995:8). Vad jag vill komma fram till är att både den feministiska- och mansforskningen rimligtvis borde sorteras in under *ett* teoretiskt fält kallat genusvetenskap. Det förefaller dock som att de är uppdelade i de två olika fält mans- respektive kvinnoforskning. Min tolkning är att kvinnoforskningen har koncentrerat sig på maktrelationer mellan kvinnor och män medan maskulinitetsforskningen gjort densamma men även koncentrerat sig på maktrelationer mellan män. Flera olika former av maskuliniteter d v s multipla maskuliniteter till följd av hierarkisegring är därför något som framförallt tas upp inom mansforskningen. Som kanske framgår så är litteratur som tar upp maktrelationer mellan kvinnor svår att finna.

Conell beskriver hur olika maskuliniteter utvecklats historiskt och kulturellt. För att erkänna kön som sociala mönster skriver Conell att det krävs att man ser kön som en historisk produkt men

också som en skapare av historia (Conell, 1995:81). Vad Conell skriver är med andra ord att kön är något som skapas genom en process och därmed är föränderligt. Vad Conell också skriver är att maskulinitet inte kan existera utan dess (dikotoma) motsats femininitet (ibid:68). Conell skriver att maskulinitet är ett ganska sent påfund (max några hundra år), och att man i Europa före 1800-talet inte såg män och kvinnor som bärare av olika egenskaper såsom att man idag kanske tillskriver kvinnor feminina egenskaper i termer av kvinnlighet. Conell skriver att män och kvinnor sågs som annorlunda men inte annorlunda i termer av olika egenskaper, det var helt enkelt så att kvinnan var ofullständig och mannen fullständig (ibid). Conell skriver att man kan se maskulinitet och femininitet i organisationer som könsprojekt (ibid:72) Conell definierar maskulinitet som:

” Rather than attempting to define masculinity as an object (a natural character type, a behavioral average, a norm), we need to focus on the processes and relationships through which men and women conduct gendered lives. 'Masculinity', to the extent the term can be briefly defined at all, is simultaneously a place in gender relations, the practices through which men and women engage that place in gender, and the effects of these practices in bodily experience, personality and culture.(Conell, 1995:71)

Conell skriver att maskuliniteter utöver att de skapas i relation till kvinnor även skapas i relation till andra män (Conell, 1995:75). Conell tar upp att det finns olika *hierarkier* inom maskuliniteter. I huvudsak delar Conell upp dem i två: dominanta *hegemoniska maskuliniteter* kontra underordnade, eller *marginaliserade maskuliniteter* (ibid). Manlig marginalisering är något som främst diskuteras inom maskulinitetsforskningen och Nicolson är en av de få forskare utanför maskulinitetsforskningen som belyser manlig marginalisering

”However, while all women are excluded, so are some men. It is often the case that in continue to attempt to achieve what they are aware is the impossible. This results in misuse of energy and finally bitterness.” (Nicolson, 1996:63)

Den hegemonisk maskuliniteten definierar Conell som:

”... the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, which guarantees (or is taken to guarantee) the dominant position of men and the subordination of women. Hegemony is likely to be established only if there is some correspondence between cultural ideal and institutional power, collective if not individual. It is the successful claim to authority, more than direct violence, that is the mark of hegemony (though violence often underpins or supports authority). I stress that hegemonic masculinity embodies a 'currently accepted' strategy. When conditions for the defence of patriarchy change, the bases for the dominance of a particular masculinity eroded. New groups may challenge old solutions and construct a new hegemony. The dominance of any group of men may be challenged by women. Hegemony, then, is a historically mobile relation” (Conell, 1995:77)

Conell skriver att den hegemoniska maskuliniteten är en historisk föränderlig relation. Den hegemoniska maskuliniteten är förkroppsligad legitimitet för mäns överordning och kvinnors underordning. I likhet med Conell så skriver Abrahamsson om den hegemoniska maskuliniteten föränderliga karaktär. Jag anser att Abrahamsson visar hur hegemonisk maskulinitet kommer till uttryck i form av nya ideala maskuliniteter. Enligt Abrahamsson ändrar den hegemoniska maskuliniteten innehåll och uttryck i nya maskulina ledarskapsideal som innefattar ”mjuka” värden som tidigare ansetts som feminina (Abrahamsson, 2000:148). Abrahamsson skriver att Haraway (1997) beskriver att feminina drag förs över till män och vad som anses som manligt förändras (ibid:301). Även McDowell skriver om förändringar i maskuliniteter: ”It may be that femininity in a

self-evidently masculine body will become the most highly valorized workplace performance” (McDowell, 1997:182). Jag anser att det McDowell gör här är att hon belyser den manliga kroppens betydelse för den hegemoniska maskuliniteten. McDowell skriver också att kroppen *har* betydelse, eller som McDowell uttrycker det "embodiment matters" (McDowell, 1997:156).

"As feminist theorists, Threadgold and Cranny-Francis (1990) have pointed out that masculine and feminine behaviours have different personal and social significances when acted out by male and female subjects. 'What is valorised in patriarchy is not masculinity but male masculinity' (Threadgold et al, 1990:31 författarens egen tolkning i McDowell, 1997:156)

Jag har ovan beskrivit hur både Abrahamsson och McDowell påpekar den hegemoniska maskulinitetens föränderlighet. Det som beskrivs anser jag i synnerhet använder innebörden av hegemoni om man ser det i termer av att neutralisera motstånd (om nu detta motstånd skulle ses i termer av femininitet och symbolen kvinna) genom upptagande av dess symbolik.

Om man som forskare ska ge sig på att undersöka olika maskuliniteter så påpekar Connell att det är *relationer* man bör fokusera på och inte göra misstaget att se maskuliniteter som ett konsumentval, i termer av t ex livsstil.

"Hegemonic masculinity is not a fixed character type, always and everywhere the same. It is, rather, the masculinity that occupies the hegemonic position in a given pattern of gender relations, a position always contestable. A focus on relations also offers a gain in realism. Recognizing multiple masculinities, especially in an individualist culture such as the United States, risks taking them for alternative lifestyles, a matter of consumer choice. A relational approach makes it easier to recognize the hard compulsions under which gender configurations are formed, the bitterness as well as the pleasure in gendered experience" (Connell, 1995:76).

Abrahamsson skriver att enligt Connell (1995) kan manligheten beskrivas som flera parallella maskuliniteter som varierar och interagerar med situation, sammanhang, klass och ras (Abrahamsson, 2000:137-138). Arbetarklassens manlighet är inte samma som medelklassens manlighet. Vad som anses manligt varierar även mellan olika yrkeskategorier. *Relationer* mellan arbetare och ledning rör sig kring en viss uppsättning manligheter (Hollway 1996). De olika manligheterna är intimt förbundna med vandra och de är ordnade i en hierarki. Den översta positionen i denna hierarki är det Connell kallar för hegemonisk maskulinitet, det för tillfället dominerande manlighetsidealet. Den hegemoniska manligheten kännetecknas framför allt av att den är osynlig och ibland till och med så osynlig att den inte ses som manlighet utan som kompetens. Connell skriver i Abrahamsson att den hegemoniska manligheten formas bland män i vardagen, i arbetsorganisationer, men den formas kanske främst på en abstrakt samhällslig nivå och tillhör den ideologiproduktion som pågår i media (ibid). Med andra ord poängterar Connell att den hegemoniska maskuliniteten kanske främst formas genom medierna. Att då undersöka medieorganisationers produktionsprocesser och betydelse utifrån ett könsperspektiv likt projektet "Kvinnorna i journalistkulturen" förefaller då ytterst relevant.

De två huvudtyperna av maskulinitet den hegemoniska- respektive den marginaliserade skriver Connell kan fungera som ett ramverk i att analysera relationer (Connell, 1995:81).

"I emphasize that terms such as *'hegemonic masculinity'* and *'marginalized masculinities'* name not fixed character types but configurations of practice generated in particular situations in a changing structure of relationships. Any theory of masculinity worth having must give an account of this process of change" (Connell, 1995:81).

Hur relationen mellan män kan se ut har beskrivits av Gerd Lindgren i artikeln "Broderskapets logik" i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Enligt Edström bör broderskapets logik förstås utifrån något som konstitueras i vardagliga interaktioner mellan män, i motsats till hegemoni som är på ett mer allmängiltigt och samhälleligt plan (Edström, samtal 010420). Jag anser att Lindgren är den enda i litteraturen som belyser varför männen skulle agera som de gör, d v s vad är det som gör att mannen skulle vilja använda sig av könet som symbolisk resurs. Vad Lindgren gör är att hon presenterar en teori om varför män föredrar varandra samt vilka funktioner detta får för kvinnorna och maktförhållandet mellan könen (Lindgren, 1996:12). Utgångspunkten har varit att män inte drivs av en längtan att utöva makt över kvinnor utan att detta bara är följderna av deras inbördes kamp om den makt och de positioner de historiskt tillskansat sig (ibid). I ingressen går det att läsa "I homosociala sammanhang konstrueras manliga överordningstablåer. Genom att i gruppen synkronisera sig mot en gemensam norm skapar männen i sitt enkönade samspel en fantom som får konsekvenser för kvinnor i deras närhet" (ibid:4). Lindgren bygger vidare på tanken att arbetsdelningen mellan könen har sitt ursprung i relationerna mellan män. Lindgren beskriver utifrån sina arbetsplatsstudier på 80 talet om en ohelig allians mellan männen.

"Männen tycktes tala om kvinnor när dessa inte var närvarande och om sig själva när kvinnorna var åhörare. Skillnaden mellan könen markerades på detta sätt. Män samtalade sällan med kvinnor i gruppssammanhang. Detta visade sig också vara fallet i förhållande till överordnade. Manliga arbetare samspelade "gränslöst" med förmännen på verkstadsgolvet. Då de hade synpunkter på en kvinnlig arbetskamrat vände de sig till förmännen och lät honom föra deras talan. Eller också valde de bara att tala med de manliga arbetskamraterna i beslut som gällde de kvinnliga" (Lindgren, 1996:4).

Dessa situationer skriver Lindgren vittnar om att det fanns ett "förbund" mellan männen, en sorts vi-anda som uteslöt kvinnorna (ibid:5). Lindgren använder sig av Jean Lipman Blumers (1976) begrepp "*manlig homosocialitet*" för att förstå den oheliga alliansen som den nu framträdde på organisationens samhandlansnivå. Lindgren skriver att homosocialiteten som ett normsystem garanterar att män framträder någorlunda enhetligt inför kvinnor. Hon skriver att enskilda män kan ha långt mer varierade relationer till kvinnor men dessa utgör individuella enskildheter och ges inget inflytande på deras uppträdande i gruppssammanhang (ibid).

Lindgren har även undersökt jargongen och språket och något som jag anser kan liknas vid sexuella trakasserier d v s mer subtila former av engelskans "sexual harassment" som går utöver en klatsch i baken. Lindgren skriver att jargongen i den homosociala gruppen med största sannolikhet i första hand var riktad till "bröderna" och männens egen självuppfattning (Lindgren, 1996:6). De kvinnliga kamraterna var varken orsak eller fokus för detta skeende. Talet gav männen tillträde till "det överordnade könet" i en högre grad än vad deras privata förhållanden till kvinnor vittnade om (ibid). Lindgrens teorier kring bevarandet av männens självuppfattning kan ge en första impuls till att förklara varför män skulle vara intresserade av att upprätthålla föreställningar kring hegemonisk maskulinitet knutna till den manliga kroppen.

Abrahamsson skriver att många kvinnoforskare, bland annat Kanter (1977), Traweek (1988), Pettersson (1996) och Wahl, Holgersson och Höök (1998), men även Lindgren (1988, 1996) själv visar på hur informella gruppbildningar, språkbruk, jargong, sexuella anspelningar, dolda budskap och vandringshistorier mer eller mindre *medvetet* används för uteslutning av kvinnor (Abrahamsson, 2000:115-116). Abrahamsson skriver att detta utesluter kvinnor från gemenskapen och blir därmed ett sätt att garantera att kvinnor inte ska utgöra något hot mot männens positioner (ibid). I jämförelse med Lindgrens artikel som beskrivits ovan så anser jag att det Abrahamsson skriver på sätt och vis motsäga den orsak Lindgren påpekar dvs den att kvinnorna varken är orsak eller fokus för t ex en viss jargong. Lindgren skriver att om alla män agerar på det sätt som beskrivits ovan så producerar de en sorts överordningstablåer på arbetsplatsen som nedskriver kvinnorna som kollektiv (Lindgren, 1996:6). McDowell beskriver en kommentar hon fick av en kvinna på en bank angående denna typen av trakasserier.

" 'yes, there's harassment against women as a group, but not against me as an individual"
(McDowell, 1997:144)

I McDowells studie skriver hon att flera av kvinnorna (från den yngsta till den äldsta) använde sig av *passivt motstånd* som strategi (McDowell, 1997:143). Med andra ord så försökte de i de flesta situationer att ignorera snarare än att utmana ett sexistiskt språk och beteende (ibid). Enligt McDowell så verkade det dock inte som att det passiva motståndet gjorde någon nytta. Killarna eller männen fortsatte istället när kvinnorna inte var närvarande vilket McDowell såg som ytterliga en exkluderingsmekanism (McDowell, 1997:144). Lindgren skriver att i förlängningen så konstrueras självuppfyllande profetior om mäns överlägsenhet och kvinnors därav följande lägra värde, vilket får reella konsekvenser för kvinnorna (Lindgren, 1996:6). Lindgren skriver att vad männen dock eftersträvat med det homosociala samspelet är något annat (ibid:7). Hon skriver att det kan förstås som en "synkroniserad och genom konkurrens uppdriven bekräftelseritual (överordningstablå) i en grupp med liknande erfarenheter. Detta ritualtal resulterar i en framväxande fantom (idealbild) gentemot vilken alla män önskar eller tvingas kalibrera sin manlighet". Lindgren skriver att det är detta som är grundvalen i den homosociala attraktionen (ibid). Denna fantombild skulle då kunna ses som den ideala symbolen man, dvs i form av den hegemoniska maskuliniteten, som det förefaller att vissa män i grupp konkurrerar om att uppnå.

I sin diskussion kring "manliga rum" skriver Lindgren att hon menar att den homosociala gruppen på arbetsplatsen utgör ett ytterst viktigt och för männen *lustfyllt maktcentrum*, då såväl avspänd lek som uppdriven konkurrens får samsas här (Lindgren, 1996:10). För att bli upptagen i denna homosocialitet skriver Lindgren att en informell huvudregel tycks råda och det är att den som upptas i gruppen ska tillföra något värdefullt nytt eller på annat sätt förstärka gruppens status (ibid:11). Detta värdefulla är beroende på kontexten, i en läkargrupp kan det t ex vara en form av specialisering i utbildning medan det i ett jaktlag är någonting annat. Lindgren skriver att kvinnor oftast formellt kan bli medlemmar i kretsar av olika slag, men när detta sker verkar det finnas informella gemenskaper i gruppen som motverkar betydelsen av det generella medlemskapet. Centralt i dessa sammanhang är just de outtalade ritualiserade samhandlingsformerna inom ramen för den homosociala gemenskapen (ibid). Om vi tänker oss den homosociala gruppen likt symbolen man i termer av en symbol så anser jag att man kan förstå principen bakom att den som ska upptas ska tillföra något värdefullt nytt då detta naturligtvis höjer den homosociala gruppen som symbols

värde. Conell skriver att långt ifrån alla män uppfyller idealbilden som är förknippad med den hegemoniska maskuliniteten men Conell skriver dock att:

” Yet the majority of men gain from its hegemony, since they benefit from the patriarchal”
(Conell, 1995:79).

Min tolkning av vad Conell skriver är med andra ord att mannen enbart i form av att inneha den manliga kroppen drar (eller kan dra) fördelar av den hegemoniska maskuliniteten, eller konnotationer som är förknippade med denna i termer av symbolisk makt. Män skulle med andra ord obemärkt dra fördel av det symboliska kapital som tillskrivs den manliga kroppen. Conell skriver (i likhet med Sundin) att inom den övergripande hegemonin finns det speciella relationer eller underordning och hierarkisegring mellan män (Conell, 1995:78).

”Oppression positions homosexual masculinities at the bottom of a gender hierarchy among men. Gayness, in patriarchal ideology, is the repository of whatever is symbolically expelled from hegemonic masculinity. The symbolic blurring with femininity is obvious (he is a woman)” (Conell, 1995:78)

I termer av symboliskt kapital och symbolen man så torde då detta förklara varför manlig homosexualitet upplevs som hotande för hegemonisk maskulinitet. Conell beskriver en intressant tendens av hur den hegemoniska maskuliniteten lyckas hålla kvar sina positioner. Conells beskrivning anser jag beskriver en princip för hur det symboliska upptagandet fungerar för symbolen man vilket kan förklara varför det är svårt att förändra konnotationerna till symbolen kvinna.

”Marginalization is always relative to the authorization of the hegemonic masculinity of the dominant group. Thus in the United States, particular black athletes may be exemplars for hegemonic masculinity. But the fame and wealth of individuals has no trickle-down effect; it does not yield social authority to black men generally.” (Conell, 1995:81)

Conell skriver att svarta män tillhör en marginaliserad grupp. Även om större delen av Amerikas framgångsrika atleter är svarta män, vilka i sin egenskaper av att vara atleter och framgångsrika passar väl in i bilden av hegemonisk maskulinitet trots detta inte lyckas tillskriva svarta män generellt dessa hegemoniska egenskaper. Detta skulle kunna jämföras med symbolen kvinnans situation. Nicolson beskriver en liknande tendens när det gäller svårigheterna med att tillskriva symbolen kvinna positiva konnotationer till följd av att några kvinnor lyckas.

”The price of attainment of professional success is high. Women in their pursuit and achievement of power stand to lose their subjective sense of femininity, the sense of being a woman, their creative energy and peace of mind. Men continue to retain their advantages, and although many do mentor women and openly support equal opportunities in a variety of ways, this has not led to a real shift in the gender-power balance, but only to some women gaining success” (Nicolson, 1996:67).

Nicolsson skriver att kvinnor i karriären riskerar att förlora i femininitet men också att även om några kvinnor lyckas i karriären så leder detta oftast inte till att andra kvinnor kan dra fördel av detta.

Jag har under denna rubrik framförallt beskrivit den hegemoniska maskulinitetens reella möjligheter och begränsningar utifrån könet som symbolisk resurs i form av symbolen man. Inom framförallt maskulinitetsforskningen har man utöver att undersöka relationer mellan kvinnor och män även

undersökt relationer mellan män och andra män. Man har därmed också problematiserat hierarkisering mellan män. Detta har tagit sig uttryck i flera olika former av maskuliniteter som den hegemoniska- respektive den marginaliserade maskuliniteter. Under nästa rubrik ska jag beskriva symbolisk kvinnas möjligheter och begränsningar och hur dessa tar sig uttryck men även hur kvinnor handskas med dessa möjligheter och begränsningar.

SYMBOLISK KVINNAS MÖJLIGHETER OCH BEGRÄNSNINGAR

Abrahamsson beskriver hur det hon kallar för *organiseringprincipen* bygger på föreställningar. När Abrahamsson skriver om kön som organisationsprincip skriver hon att hon menar att individer nästan alltid delas upp i två grundkategorier - kvinnor och män (Abrahamsson, 2000:16-17). Denna organisationsprincip skriver hon baseras på biologiskt kön - kvinnliga och manliga kroppar. Hon skriver att det är en organisationsprincip som trots detta inte enbart har att göra med biologin vilket skriver hon blir uppenbart när den hotas. Abrahamsson skriver att denna uppdelning snarare handlar om våra föreställningar, myter, idéer och åsikter om kön, om vad kön är eller snarare hur det bör vara, vad som är kvinnligt och vad som är manligt. Med andra ord skriver hon handlar organisationsprincipen om genus – vilket hon kallar för en social konstruktion (ibid). Abrahamsson ser här med andra ord kön och genus som dikotomier. Men Abrahamsson problematiserar också vad organisationsprincipen går ut på, nämligen hur grupperingar av egenskaper i t ex det vi kallar för maskulint och/eller feminint tillskrivs antingen den manliga eller den kvinnliga kroppen och att det är när symbolen inte motsvaras av den övergripande föreställningar som kulturen där symbolen man och symbolen kvinna lever i som blir uppenbar då den hotas. Abrahamsson skriver utifrån Holm (1993) att genus, vad som anses vara manligt och kvinnligt, hur kvinnor och män bör vara, är betydligt mindre överlappande än kvinnors och mäns kroppar och fysik (ibid). Min tolkning av Abrahamsson är att våra föreställningar kring hur en kvinna eller man bör vara är djupt rotade och att det i föreställningarna finns större skillnader än mellan mäns och kvinnors kroppar. Vad jag anser att Abrahamsson inte skriver är att även om skillnaden mellan kropparna är liten så kvarstår kropparna som symboler för föreställningarna, vilket skulle kunna liknas vid ett manifestet av kulturers föreställningar. Jag har under kapitlet "Konstruktion av kön" beskrivit hur i huvudsak köns villkor för kvinnor och män skapas. Vilka möjligheter som föreligger för den enskilde medarbetaren för att göra någon betydelse i organisationer kan även beskrivas med begreppet *möjlighetsstruktur*.

Begränsade möjlighetsstrukturer för symbolisk kvinna

Begreppet *möjlighetsstruktur* är hämtat från Moss Kanter och hon menar att organisationens struktur, kultur och värderingar skapar gränser för de möjligheter organisationens medlemmar har att agera inom (Abrahamsson, 2000:101-102, Sundin, 1998:242-244). Abrahamsson skriver utifrån Kanter att dessa varierar med *hierarkisk nivå, lokalisering* och även *företagets storlek, ekonomiska situation och bransch eller sektor*. Abrahamsson skriver i likhet med Sundin att Kanter förklarade kvinnors och mäns olika möjlighetsstrukturer främst med *position*, men också med det *relativa antalet kvinnor och män* (ibid). Innebörden i position sträcker sig så vitt jag har förstått utanför formella positioner men är inte frikopplade från dem. Magnusson skriver att "*positionalitet*" (Alcoff, 1988), kan ses som ett *resultat* av ett samspel mellan personlig läggning och position/erfarenheter i organisationen under lång tid, kopplade till de aktuella strukturerna och

maktförhållandena (Magnusson, 1998:144). Sundin skriver att Moss Kanter's arbete kraftigt bidrog till att fokus på kön (kvinnor) i organisationer försköts från studier av individers karaktäristika och förutsättningar till organisationsstrukturens betydelse (Sundin, 1998:242-244). Utifrån Collinsson och Hearn (1996) skriver Abrahamsson att Kanter inte diskuterade hur kön inverkar på hierarkistrukturen och maktkamper i organisationen (Abrahamsson, 2000:103). Abrahamsson skriver att andra forskare som t ex Wahl (1992), Sundin (1998), Rensner (1985) och Magnusson (1998), har fokuserat än mer på just kön och dess kopplingar till makt och arbetsorganisation framgångsrikt (ibid). Jag kommer att använda mig av möjlighetsstrukturer så som Kanter avser dem, dvs i termer av position och sammansättningen av kön i organisationen, men även utifrån de möjligheter och begränsningar som jag tidigare beskrivit skapas genom konstruktion av kön på Ackers fem processnivåer.

Abrahamsson skriver att de individuella strategier som människor väljer ska ses i ljuset av vilka möjlighetsstrukturer som föreligger (Abrahamsson, 2000:102-104). Hon skriver att dessa möjlighetsstrukturer inte bara varierar med kön utan även med hierarkisk nivå i organisationen. Hon skriver att Sundins (1998) studie visar att kvinnor läggs ned i hierarkin inte hade några strategier att ta till, till skillnad från kvinnorna högre upp. Männerna på alla nivåerna hade däremot vissa möjligheter. Abrahamsson skriver att detta i viss mån tycks vara möjliggjort genom att männen är föremål för positiv särbehandling. De ges möjligheter, självklart, oavsett yrke, position och befattning. När kvinnor blir föremål för positiv särbehandling upplevs detta negativt av både kvinnor och män, men när män prioriteras framför kvinnor på arbetsuppgifter som är bättre betalda och mer omväxlande upplevs det inte som en fråga om positiv särbehandling utan som normalt. Utifrån Wahl (1992) och Magnusson (1998) skriver Abrahamsson att de kvinnor som försöker göra "principiella möjligheter" till "tillgängliga möjligheter" riskerar att utsättas för direkt diskriminering (ibid). Vad Abrahamsson skriver utifrån Sundins, Wahls och Magnussons studie tolkar jag som att symbolisk man öppnar fler möjlighetsdörrar i organisationer än vad symbolisk kvinna gör.

För att exemplifiera hur möjlighetsstrukturen begränsas för symbolisk kvinna inleder jag med ett exempel från politiken. Edwards belyser hur kvinnors handlingsmöjligheter och handlingsutrymme beskärts i den politiska offentligheten i deras egenskap av att vara kvinnor. Edward skriver att hennes exempel visar att kvinnor och män benämns på olika sätt i politiken (Edwards, 1998:82).

"För manliga politiker är vissa saker givna. De anses vara politiker när de är i politiken, inte män. Män är de vid andra tillfällen. De behöver inte förhålla sig till om de är olika eller lika kvinnor. De anser sig heller inte behöva bygga separata mansorganisationer för att föra fram sina intressen, vilket sannolikt måste tolkas som att de är nöjda med den politiska ordning vi lever i. Inget av detta är givet för kvinnliga politiker. Kvinnor i politiken betraktas som kvinnliga politiker, som en avvikelse från normen politiker. De måste ständigt förhålla sig till hur man agerar, men utan att tala om dem som män, eftersom män inte vill se sig som män." (Edwards, 1998:80)

Eduard skriver också att kvinnor löpande ställs inför valet att tillgripa separatistiska strategier för att kunna komma till tals och påverka politiken - och för detta val utsätts de för kritik (Edwards, 1998:80). Edwards skriver att kvinnor inte kan ta plats i det politiska livet utan att samtidigt utföra ett omöjligt trollerinumner. De ska både bevisa att kön är oväsentligt (det är kompetens som räknas) och att kön gör skillnad (det är viktigt med fler kvinnor i politiken). Hon skriver att hela

denna komplicerade bevisbörda ligger på kvinnorna. Det handlar om en utpekings- och benämningssprocess där kvinnor ständigt måste ta ställning för och emot att handla och bli betraktade som kvinnor (ibid). Vad Eduards beskriver är just skillnaden på hur ett manligt symboliskt kapital skiljer sig från föreställningar knutna till maskulinitet. Enligt mitt sätt att se på det är ett manligt symboliskt kapital knutet till mannens kropp i egenskap av symbolen man medan föreställningar knutna till maskulinitet explicit saknar denna direkta koppling. Detta kan visas av Eduards exempel då kvinnorna tillgripser separatistiska strategier för att kunna komma till tals och påverka politiken så utsätts de för kritik, d v s föreställningar kring maskulinitet fungerar bäst ihop med den symbol de är starkast knutna till - symbolen man. Enligt Williams finns det ett starkt samband mellan synlighet och makt. Han skriver att kvinnor helt enkelt inte har tillräckligt med politisk och symbolisk makt (Williams,1999:116). Min tolkning av Williams är att symbolisk kvinna helt enkelt inte har tillräckligt med symboliskt kapital tillskrivit sig.

Kanter beskriver något som skulle kunna karakteriseras som en problematisering av symbolisk kvinna och synlighet. Kanter beskrev i slutet på 1970-talet hur "tokens", dvs den eller de som är i minoritet gör att gränser förstärks (Bladh m fl, 1997:146-147). "Token" kan närmast översättas med tecken, symbol eller bevis för något. Innebörden i begreppet är att individer som en organisation eller på en arbetsplats är den enda eller mycket få av sin sort kommer att tillskrivas vissa egenskaper. "Tokens" representerar inte sig själva utan ses som *symboler* för sin grupp (även kvinnor, invandrarna, ungdomarna). Kvinnor i mansdominerade miljöer uppfattas alltså inte som unika personer och individer utan som symboler för alla kvinnor. Det bör påpekas att Kanter skriver att männen uppfattar dem som symboler för traditionella kvinnoroller som hustrur, sekreterare eller älskarinnor, men *inte* som kollegor (ibid). Således innebär Kanter uttalande inte att om en kvinna är framgångsrik så tillskrivs detta alla kvinnor. Hensing och Alexandersson skriver i Bladh att Kanter konstaterar att kvinnor och män i mansdominerade miljöer har helt olika omgivning att interagera i (ibid:146-147). Konsekvensen för kvinnorna var bl a att de blev ytterst synliga och därmed sårbara. Kvinnorna på en högre nivå inom företagen misslyckades på olika sätt i sina arbeten och slutade oftare än männen. Kanter använder sig av yttreligare begrepp när hon beskriver de mekanismer som aktiveras i organisationer av "tokens" närvaro - *synlighet, kontrast* och *assimilation* (ibid).

"Visibility, contrast, and assimilation are each associated with particular forces and dynamics that, in turn, generate typical token responses. These dynamics are, again, similar regardless of the category from which the tokens come, although the specific kinds of people and their history of relationships with dominants provide cultural context for specific communications. Visibility tends to create performance pressures on the token. Contrast leads to heightening of dominant culture boundaries, including isolation of the token. And assimilation results in the tokens role encapsulation." (Kanter, 1977:211 i Bladh m fl, 1997:146-147)

Gränserna mellan dem som är i majoritet och minoritet förstärks alltså och det sker en isolering av i det här fallet kvinnorna. Hensing och Alexandersson skriver utifrån Kanter i Bladh att en viktig regel för "tokens", är vidare att aldrig låta dem, som är i majoritet, framstå i dåliga dager. Detta skriver de i sin tur innebär att en regel för "tokens" är att missnöje och kritik av hur arbetsplatsen är organiserad inte kan framföras om den kan tolkas som kritik av majoritetsgruppen. De skriver att Kanter har kritiserats för att hennes teorier är könsneutrala, att hon menar att effekterna av att vara

man i minoritet är desamma som att vara kvinna i minoritet. Hensing och Alexandersson skriver i Bladh att Gerd Lindgren menar att Kanters beskrivning är en bit på väg i förståelsen av könssegregeringens mekanismer. De skriver att Lindgren emellertid menar att män i minoritet inom kvinnoorganisationer snarast får positivt utfall av att vara tokens, genom att t ex avancera till högre positioner och bättre lön (ibid). De skriver att Lindgren vidare menar att detta hänger ihop med de stereotypa egenskaper som tillskrivs token grundar sig i våra traditionella föreställningar om kvinnor respektive män (ibid:148). Med andra ord gäller begränsningar för symbolen kvinna i större utsträckning än för symbolen man där snarare symbolen man kan dra fördel av den ökade synligheten i att vara en minoritet bland kvinnor.

Synlighetens för och nackdelar för kvinnor beskriver även McDowell i sin undersökning av konstruktionen av kön i Londons finanskvarter. En av nackdelarna skriver hon med att vara kvinna i Londons finansvärld är att det är svårt att tas på allvar. De flesta av kvinnorna angav att de ofta fick kommentarer kring sitt utseende, snarare än något de åstadkommit (McDowell, 1997:142). Kvinnorna angav däremot också flera fördelar med att vara kvinna, vilka jag anser kan kopplas till Kanters teorier kring den ökade synligheten. McDowell skriver att flertalet av de kvinnorna hon intervjuade både yngre och äldre i både lägre och högre positioner klart insåg fördelarna med att vara kvinna (McDowell, 1997:197)

"You obviously stand out because you are a woman ... it could be to your advantage; they remember you more if you are a woman. But equally, they might also ... think 'oh, that awful woman from Northbank with that dreadful laugh'. So it can cut both ways. (woman, 30, senior analyst, Northbank) (McDowell, 1997:197)

Med andra ord förefaller det som att riskerna med synligheten är ett tveeggat svärd, likt synligheten i media (Thompsson 1995:141). McDowell beskriver ett annat intressant fenomen som hon utifrån Epstein (1973) kallar för "double outsider status" eller en positiv effekt av multipla negativiteter (McDowell, 1997:199-200). I princip innebär det att genom att vara avvikande i dubbel bemärkelse från det som är vanligt t ex genom att vara både färgad och kvinna kan det hända att folk inte riktigt vet vad de ska förvänta sig, vilket uppenbarligen kan öppna upp en del dörrar. McDowells exemplifierar detta utifrån en intervju med en amerikansk kvinna som arbetar för en av de engelska bankerna.

"I have a real advantage since I'm American nobody has any particular idea of what I should be like or they expect me to be a little bit loud". (McDowell, 1997:199-200).

McDowell skriver vidare att den amerikanska kvinnan här gavs tillfälle att spela "the outrageous wild colonial girl and behave in meetings in ways that challenged ridsh conventions."

Nästa exempel är också hämtad från Londons finanskvarter och berör inte längre synlighet, men exemplet visar vilka hinder som kan finnas för kvinnors karriärer. Men låt mig först ge en kort beskrivning av hur föreställningar på hur en kvinna i karriären *kan* se ut.

" Women's clothing has to avoid drawing attention to her body, but must not look too much like the male business suit either. She must not be seen leaving a business meeting to use the toilet, nor should she be seen purchasing a sanitary towel from the women's toilets as this reminds witnesses that she may have menstrually related moods; she should be careful that the language she uses is not about bodies; and she should be aware of the kinds of pictures she uses in her office. 'A painting of a cavalry large or a steam locomotive would

probably be too masculine: a meadow with a lot of pastels might be too feminine. Hang only neuter art' "(Sheppard, 1989: 150 i Nicolson, 1996:126).

Slut på iron. McDowells exempel får belysa det hinder för kvinnors karriärer som den kvinnliga kroppen utgör utifrån en intervju med en manlig affärsman (McDowell, 1998:141).

"Most guys of course will react to talking to a girl or doing business with a girl. I'd say there are probably disadvantages in terms of being female in this sort of environment". (man in his 30s) Many women suggested that the most important consequences of female embodiment occurred when promotion became an issue." (McDowell, 1998:141)

Med andra ord belyser McDowells exempel att några män i Londons finanskvarter helst inte interagerar med kvinnor på en professionell nivå. Några kvinnor beskrev det också som att det var när det var dags för befordran som könsskillnader märktes av. McDowell skriver om en annan begränsning som kvinnor kan stöta på då de innehar egenskaper som karakteriseras som "maskulina". Inställningen till dessa kvinnor som i organisationslitteraturen ofta kallas för Athenor, kan vara tvetydig just beroende på allmänna föreställningar kring kvinnor d v s föreställningar förknippade med symbolen kvinna. McDowell beskriver den omöjliga situationen kvinnorna befinner sig i p g a av föreställningar förknippade med det kvinnliga könet utifrån en intervju med en manlig personalchef på en av bankerna

"The type of women who we interview here are actually the pushy type. Pushy's terrible word, I know. But they are the type of people who are extrovert, who've done their research, who push you, who do disagree and who are strong, confident and assertive. . . . But there aren't many successful women who are not really confident and assertive. But then men need to be that as well [pausing] I wonder, though, whether those qualities are regarded as positive in men and negative in women " (McDowell, 1997:130)

McDowell skriver att personalchefens avslutande kommentar avslöjade att egenskaper som framåt, extrovert, stark och självsäker var attribut som förmodligen värderades olika hos män respektive kvinnor.

Jag har nu ovan i huvudsak visat hur möjlighetsstrukturer kan utgöra begränsningar för symbolen kvinna. Sundin skriver att Moss Kanter menar att minoriteter (kvinnor) i organisationer måste anta medvetna *strategier* för att manövrera i den organisatoriska verkligheten (Sundin, 1998:242-244). Abrahamsson skriver att Kanters utgångspunkt är att kvinnor och män är lika till sina väsen, men att deras olika villkor i organisationen tvingar eller konstruerar dem så att de handlar som om de vore olika (Abrahamsson, 2000:101-102). Sundin skriver att Kanter sätter målande beteckningar på de strategier kvinnor har att välja mellan, såsom "morsan", "förförerskan", "maskoten" och "bidrottningen" (Sundin, 1998:242-244). Hur lyckade forskarna anser att dessa olika strategier är som vägar för att skapa möjligheter för symbolisk kvinna diskuteras närmare under nästa rubrik.

Strategier för symboliska femininiteter

Strategi kommer ursprungligen från grekiskans *strategi'a* och betydde fälherrevärdighet (NE). Det har använts inom det militära för att beteckna läran om användningen av militära och andra maktmedel för att i kamp med en motståndare nå politiska mål. Inom psykologin talar man om kognitiva strategier som en tankemetod för att uppnå ett mål genom att successivt applicera olika tankeoperationer (ibid). Utifrån ovanstående utgår jag från att en strategi är hur man med hjälp av

olika medel och metoder kan uppnå ett specifikt mål. Målet eller varför kvinnor använder sig av strategier varierar naturligtvis (liksom det gör för en man). Det kan vara strategier för karriär, strategier för att handskas med diskriminering eller strategier för att helt enkelt kunna påverka något. Min tolkning är att de strategier som beskrivs i litteraturen i de flesta fall hänger ihop med ett försök till ett utökad manöverutrymme eller möjlighetsstruktur i specifika situationer eller sammanhang.

Czarniawska har skrivit om en anledning till att kvinnor utvecklar strategier. Hon har skrivit om hur könsdiskrimineringen på arbetsplatser kan leda till olika strategier för att handskas med dessa. Czarniawska skriver att det ligger många fördelar i att närmare undersöka dessa olika diskrimineringsformer och de olika strategier som uppkommer när man försöker hantera dem (Czarniawska, 1997: 366). Utifrån Schütz (1973) och Smith (1996) skriver Czarniawska att det för det första är det ett faktum att människan oftast tar sin egen situation för given och, med denna så kallade "natural attitude", blir hon (hemma) blind för olika former av social diskriminering – särskilt de mest typiska. Genom att kontrastera "hemma arenan" med ett annat kulturellt sammanhang kan denna diskriminering göras synlig. För det andra, bör en sådan upplysning gynna kvinnorna som därmed utrustas med en utökad repertoar av "coping strategies" som de kan använda för att komplettera formella åtgärder i sina försök att påverka de dagliga praktikerna på sina arbetsplatser (ibid). Nicolson skriver om en annan orsak till utvecklingen av olika strategier när hon insåg att psykologisk överlevnad för kvinnor i organisationer är en nyckelfråga för feministisk psykologi (Nicolson, 1996:xiii). Utifrån ett psykologiskt perspektiv har Nicolson ställt sig frågorna; Hur handskas kvinnor med att vara "outsiders", (eller marginaliserade som väl är den närmaste översättningen)? Vilka överlevnadsstrategier behöver de för att anpassa sig? Var finner de allierade när deras närmaste omgivning består av förtryckande män eller för den delen tävlingsinriktade kvinnor? Hur påverkar detta kvinnorna när de rör sig uppåt i hierarkin? Vilket är kvinnors ansvar gentemot andra kvinnor? (ibid)

Jag ska nu nedan beskriva likheter, skillnader och applicerbarhet i de olika individuella och kollektiva strategier som diskuteras. Jag inleder med de individuella och avslutar med de kollektiva. Abrahamsson skriver utifrån Gerd Lindgren om *individuella* kvinnliga strategier på mansdominerade arbetsplatser. Enligt Abrahamsson bygger Gerd Lindgren (1985) vidare på Kanters arbete och visar på några olika individuella strategier som kvinnor valde, eller styrdes till, för att klara av att arbeta på mansdominerade arbetsplatser (Abrahamsson, 2000:118). Kvinnorna sökte till exempel gemenskap med män istället för med varandra eftersom det är genom "brödraskapet" som vägen till framgång går. Lindgren (1985) delar in kvinnors möjliga förhållningssätt i mansdominerade organisationer i fem strategier:

- (1) Den första är att kvinnan konkurrerar med andra kvinnor och män "som om hon vore man". Hon tar avstånd från andra kvinnor och ser ofta på dem med förakt.
- (2) Den andra strategin innebär också konkurrens men med den skillnaden att kvinnan uppträder som kvinnor förväntas göra, hennes medel är kvinnliga. Detta blir inte lika hotfullt för omgivningen.
- (3) Den tredje strategin är att kvinnan medvetet inte konkurrerar med männen. Hon uppträder i enlighet med en traditionell "kvinnokulturs" normer.

- (4) Den fjärde strategin är att kvinnan tar avstånd från manskulturens mål, men inte från dess medel. Hon agerar ofta i enlighet med formella regler, rutiner och normer på arbetsplatsen, men uppfattas som svag, osjälvständig och oförmögen att ta initiativ eller ansvar i arbetet.
- (5) en femte strategin är att kvinnan ifrågasätter genusordningen. En enskild kvinna som agerar enligt denna strategi på en mansdominerad arbetsplats framstår som en rabiat kvinnosaks kvinna, lätt att förlöjliga. Hon kan också få ta på sig alla möjliga sidouppgifter som har med kvinnosaker och jämställdhet att göra (Lindgren, 1985 i Abrahamsson, 2000:118).

Lindgren har ovan beskrivit hur kvinnor med hjälp av individuella strategier kan utöka sina möjlighetsstrukturer. Gherardi beskriver inte direkt strategier men väl olika typer av femininiteter vilket jag anser kan ses som en form av individuell strategi för att manövrera i organisationer, även om de förmodligen är starkt knutna till personligheten. Gherardi har i sina studier funnit en överensstämmelse och likhet mellan de olika typerna av femininiteter hon fann i organisationer och arketyper av femininiteter utifrån den grekisk/romerska mytologin. Gherardi delar upp femininiteterna i två huvudgrupper, de hon kallar för relationsorienterade ("vulnerable goddesses", "relation oriented") och de målorienterade (virgin goddesses, task-oriented) (Gherardi, 1996:82). Hon är dock tydlig med att påpeka att det förra inte ska identifieras med kvinnlighet och det senare med manlighet. Jag sammanfattar kort innebörden i de olika femininiteterna som Gherardi beskriver.

Målorienterade femininiteter: Gherardi skriver att oskulds gudinnorna representerar en kvinnlighet som inte har manipulerats varken av samhälls- eller kulturella förväntningar eller av dess omdömen (Gherardi, 1996:71-73). De är enskilda kvinnor utan någon relation till män. I den grekiska mytologin är de enda kvinnorna som inte har blivit bortförda eller våldtagna. Oskulds gudinnorna (Athena, Artemis och Hestia) representerar en kvinnlighet som sätter sina egna mål och uppnår dessa oavsett andras förväntningar och de låter sig inte heller misströas av andra (ibid).

Athena: Är pappas flicka. Hon är kvinnan som tänker rationellt och som identifierar sig med andra män (Gherardi, 1996:73). I organisationer är Athena den som försvarar sin chefs image och som blir förargad när andra kvinnor skvallrar, klagar eller ser sig själv som offer i de situationer de själva skapat (Gherardi, 1996:75). Denna typ av femininitet skriver Gherardi utesluter oftast systerskap, och om Athenor lyckas i karriären uppmuntrar det knappast till andra kvinnor att följa i hennes fotspår (ibid).

Artemis: Den kvinnliga självständighetens syster. Denna typ av femininitet motsvaras av de kvinnor som har valt att leva med andra kvinnor avskilt från män. Gherardi skriver att de i organisationer oftast går att finna i den offentliga sektorn (Gherardi, 1996:73).

Hestia: Motsvaras av de kvinnor som lever osynliga i marginalen (Gherardi, 1996:76-77). Om någon huvudtaget lägger märke till henne glöms hon dock snart bort och hennes arbete är att se till att andra känner sig hemma genom att göra arbetsplatsen till en familjär plats och skapa en varm och trevlig atmosfär utan att märkas. Efter som Hestia i vanliga fall inte är speciellt ambitiös så försummar hon ofta sin karriär. Gherardi skriver att det är lätt att avfärda Hestia som en loser modell på grund av hennes passivitet (ibid).

Relationsorienterade femininiteter: De sårbara gudinnorna är redo för att ge sin in i relationer och de finner sitt välmående och sin identitet i dessa (Gherardi, 1996:71-73). Medan oskuldsgudinnorna förkroppsliga ett kvinnligt behov av självständighet uttrycker de sårbara ett behov av bekräftelse. I den grekisk/romerska mytologin blev alla tre gudinnor våldtagna och dominerade av manliga gudar och led till följd av kärleksrelationer (ibid).

Hera: Hera modellen uttrycker först och främst ett behov av att vara någons fru, och njuter av den sociala status som ligger i att vara en del av ett par (Gherardi, 1996:78). Om inte organisationen är hennes make så är det de ideal som det representerar. Här hittar man ofta företagets sekreterare. (ibid).

Demeter: Är mamman. Hon visar också stor generositet i att välkomna och socialisera nya kollegor (speciellt unga kvinnor) (Gherardi, 1996:79).

Persephone: Är mammans dotter en kvinnligt beroende och en cyklisk förnyelsekraft (Gherardi, 1996:81).

Några av de symboliska femininiteter som Gherardi beskriver och de strategier som Lindgren beskriver, diskuteras också i en del av den övriga litteraturen. Jag kommer nu nedan att exemplifiera några av dessa (de jag har funnit) individuella strategier och beskriva författarnas syn på dess för och nackdelar.

Den klart vanligaste typen av femininiteter som diskuteras är den som Gherardi kallar för Athenas och den strategi Lindgren skulle kalla för kvinnor som konkurrerar med andra män som om hon vore man. Denna typ av femininitet är den jag har funnit diskuteras mest i litteraturen kring organisation och kön. McDowell ger en utförlig beskrivning av vad som kännetecknar Athenas i Londons finansiella sfär:

”They all had degrees, many of them also had professional qualifications in law or accountancy and they all came from solidly middle-class backgrounds with fathers who were, *inter alia*, lawyers, academics or businessmen. Sadly the professional backgrounds of their mothers were not mentioned as significant influences. They seem, like Athena, to be daughters only of the male.” (original kursivering, McDowell, 1997:115)

McDowell belyser att Athena varianten inte verkar fungera tillfredsställande för kvinnorna själva då de känner sig isolerade från både kvinnor som grupp och sina manliga kollegor (McDowell, 1997:154). Nicolson belyser den otillfredsställelsen Athena kvinnorna kan känna.

”What happens to women who distinguish themselves in their organizations? Successful and aspiring women appear to differ from others in several ways. They differ from their peers who enter the professions but who are sidetracked or who drop out. They are separated from women who choose not to enter professional life in the first place but opt for the more traditional family/non-career employment route. They differ from those women who choose semi-professional administration or secretarial assistant work. Most significant is that they are unlike their main work peers who are men. These differences have major psychological consequences. There are few role models to provide inspiration, not only at work, but in all aspects of life” (Nicolson, 1996: intro xi).

Britton beskriver trots detta Athenor som den enda egentliga möjligheten för kvinnor som vill ha en karriär, trots att hon i likhet med McDowell och Nicolsson anser att den inte är fullt tillfredsställande för kvinnorna själva.

"I've fought so hard to be recognized as a lawyer not a woman lawyer. I actually used to be flattered when people told me I think like a man.... To be a lawyer, somewhere along the way, I made a decision that it meant acting like a man. To do that I squeezed the female part of me into a box, put on the lid, and tucked it away. [...] This woman had come to regret her choice, but she saw it as the only one possible. Other women chose to resist this role but did so at the cost of success, at least as the term was defined by their male counterparts and senior partners in their firms" (Britton, 2000:427).

McDowell skriver att en av svårigheterna, eller utmaningarna för kvinnor inom en mansdominerad profession består i att försöka hitta en image av en maktfull kvinna som inte är negativ (McDowell, 1997:152).

Huruvida en maskulin arena kräver ett maskulint språk som strategi tar b.l.a. Britton upp. Britton skriver att man lyckas bäst på en maskulin arenan om man uppfyller en maskulin norm (Britton, 2000:426).

"Given that the arena in which they are performed may be said to be masculinized, this suggests that workers, even in female-dominated occupations, who possess masculine characteristics (i.e., who "do masculinity" successfully) will accrue more advantages than their feminine counterparts" (Britton, 2000:426)

Kirsten Gomard har sin artikel "Kön och hierarki i politiska tv-debatter eller Hur man skapar en outsider" i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* skrivit hur marginaliseringen av kvinnor kan gå till i en offentlig tv-debatt. Hon skriver om hur kvinnorna kan använda sig av de manliga strategierna och därigenom undvika marginalisering (Gomard, 1999:4-15). För att gå hem som segrare i offentligheten är hon nödgad att delta enligt spelets regler, annars åker hon ut (ibid). Detta skulle stödja Brittons tes om att ett maskulint beteende går hem på en maskulin arena. Detta torde dock vara det som kvinnliga Athenas gör, men det verkar ändå inte fungera som en framkomlig strategi, i alla fall inte till symbolen kvinnas fördel (se t ex Nicolson, 1996:35). Vad som rimligtvis skulle kunna vara en framkomlig väg är att helt enkelt använda det maskulina beteende när det behövs eller när det stöter på patrull med symbolen kvinna. Detta skulle naturligtvis också kunna kallas för taktik. Några av kvinnorna i McDowells studie uttryckte tydligt att de använde sig av olika *taktiker och manipulation* (McDowell, 1997:198). Flera av kvinnorna kommenterade på ett liknande sätt att de fick vara försiktiga så att de inte gav fel vibbar (ibid).

Ska man anpassa sig till det rådande språket för att få en ökad trovärdighet? Detta är en synnerligen intressant fråga apropå kvinnliga nyhetsuppläsares formella språkbruk. Coates tittar på skillnader i mäns och kvinnors språkbruk inom olika professioner (juridik, läkaryrket och universitetet). Coates har i sin strävan att finna de språkliga dragen fokuserat på tre områden: frågor, direktiv och avbrott (Coates, 1994: 74). Utmärkande för relationerna Coates granskade var att de var asymmetriska t ex relationen mellan lärare-elev, läkare-patient. Coates skriver att de professionella inte enbart använder språket för att utöva sin profession utan också för att skapa och vidmakthålla makt relationer. En asymmetrisk relation skulle också kunna sägas karakterisera den relation som kan finnas mellan en nyhetsuppläsare på tv och dessa publik. Huruvida detta vidmakthåller en

maktrelation låter jag vara osagt. Framförallt han Coates granskat vilken skillnad i karriären som har att göra med könsskillnader i språket mellan män och kvinnor inom professioner (Coates, 1994:72).

"It is now widely accepted that women and men talk differently, that is, that women and men make differential use of the linguistic resources available to them. [...] As women start to enter the professions in greater numbers, there are calls for women to adapt to the linguistic norms of the public domain" (Coates, 1994: 73).

Coates har även tittat på skillnader i mäns och kvinnors språkbruk inom professioner, däribland amerikanska kvinnliga tv-journalister.

"Troemel-Ploetz (1985) compares male and female TV interviewers and shows how female interviewers encourage more open and more equal discussion through their interactive strategies" (Coates, 1994:83).

Coates skriver om att några framgångsrika kvinnor i Amerika kritiserar andra kvinnor för att de inte slår tillbaka i offentliga debatter. De argumenterar för att om kvinnor verkligen vill lyckas i den offentliga sfären då måste kvinnorna ändra på sig, och använda sig av mer maskulina språkbruk (Coates, 1994:83). Coates är kritisk och menar att detta angreppssätt kanske inte alltid är det mest framkomliga. Hon skriver att synen på att kvinnorna måste ändra på sig framhävs av kvinnor som själva har varit framgångsrika i den offentliga sfären. Coates tar även upp exempel på kvinnor som Jeanne Kirkpatrick, FNs förre USA ambassadör som menar att det inte spelar någon större roll hur kvinnor gör. Hon säger att "women are in a double-bind" de uppmanas att anpassa sig till en mera maskulin stil i den offentliga sfären men när de använder sig av den uppfattas de som aggressiva (ibid). Dammed if you do dammed if you dont.

Jag har nu ovan exemplifierat hur några av författarna ser på den femininitet som Gherardi kallar för Athena eller den strategi som Lindgren beskriver som kvinnan som konkurrerar som om hon vore man. En annan femininitet är den Gherardi kallar för Demeter och Kanter kallar för strategin morsan. Hur den fungerar för att handskas med sexuella trakasserier har Czarniawska belyst i en av sina internationella studier över sexuella trakasserier. Hon skriver att modern, eller Demeter inte alltid är en framkomlig strategi. Czarniawskas italienska och svenska exempel pekar på att det är kvinnans kompetens som först och främst ifrågasätts vid sexuella trakasserier. I de italienska exemplen blir sexualiteten en räddningsplanka (en attraktiv kvinna; en mamma till alla studenter), men Czarniawska skriver att denna rollen att bli mamma till alla studenter är en fälla (Czarniawska, 1997: 376). Att ta på sig en "kvinnlig" roll är att acceptera sin underordnade roll i den organisatoriska hierarkin. Czarniawska ställer sig frågan om man då som kvinna ska tvingas bli en Jeanne d'Arc (ibid)?

Magnusson skriver om en typ av femininitet som liknar den Gheradis kallar för Hestia och den strategi Lindgren skriver om där kvinnan tar avstånd från manskulturens mål och där hon uppfattas som svag och osjälvständig. Magnusson skriver att horisontell passform och gemenskaps- eller trivselsarbete kan vara ett sätt att skapa kvinnor (Magnusson, 1998:156). När kvinnor som i Magnussons exempel sköter gemenskapsarbetet, bekräftas de särskilt kraftfullt av arbetskamrater och chefer. De ger giltiga uttryck för vad det innebär att vara kvinna i deras specifika position, dvs de "gör kön" på ett uppskattat sätt. Att de bekräftas just som kvinnor, sägs sällan rent ut (ibid).

Magnusson skriver att detta illustrerar ett mönster som verkar vanligt: kvinnor i låga hierarki positioner sköter stora delar av gemenskapsarbetet (ibid:157). Att sköta ett sådant gemenskapsarbete ökar således deras kvinnlighet (ibid).

McDowells skriver i sin studie inte om någon speciell femininitet utöver Athenas men väl om en strategi för att handskas med sexuella trakasserier (engelskans sexual harassment). Hon skriver att flera av kvinnorna (från den yngsta till den äldsta) använde sig av *passivt motstånd* som strategi (McDowell, 1997:143). Med andra ord som jag tidigare beskrivit så verkade det dock inte som att det passiva motståndet gjorde någon nytta då killarna eller männen istället forstatte när kvinnorna inte var närvarande (McDowell, 1997:144).

En sista individuell strategi som det skrivs om i litteraturen är strategin att helt enkelt lämna företaget. Sundin beskriver det i termer av ett exitbeteende, dvs en strategi där kvinnan väljer att lämna organisationen (Sundin, 1998:135-137). Sundin skriver att ett exitbeteende väl känt från tidigare studier och forskning och nämner då Hirschmanns studie (1970) (ibid). Sundin skriver att de missbelåtna kvinnorna, lämnar organisationen. Lämnar gör också de män som inte tycker att de får tillräcklig respons och uppskattning (ibid). Så missbelåtenhet skulle kunna vara en orsak till att kvinnor har lämnat Rapport eller Aktuellt redaktionerna men det skulle också kunna vara anledningar som männens att de inte tycker att de får tillräcklig respons och uppskattning. Acker tar utifrån Kanter (1977) och Ferguson (1984) upp hur kvinnor nästan alltid måste lära sig att minimera sitt hot mot maskuliniteten om de vill stanna inom ledningen (Acker, 1994:13).

Jag har nu ovan beskrivit hur författarna ser på olika femininiteter men också vilka olika individuella strategier kvinnor och olika femininiteter kan använda sig av för att manövrera i möjlighetsstrukturen. Jag ser dock fortfarande ett problem med de symboliska femininiteter och strategier som beskrivits och det är att de inte problematiserar relationer mellan kvinnor och kvinnlig hierarkisegring på samma sätt som gjorts för olika maskuliniteter. Innan jag vidareutvecklar dessa tankegångar under nästa rubrik "Klass och relation till könet som symbolisk resurs" så beskriver jag de kollektiva strategier som jag funnit i litteraturen.

Eduards skriver i sin artikel "Män finns de?" i Kvinnovetenskaplig Tidskrift kring hur de kollektiva kvinnliga politiska strategierna är den mest framkomliga vägen. Hon skriver att icke-talet om kvinnor säkert i vissa fall kan vara en framgångsrik strategi för individuella kvinnor, men det ruckar knappast på schablonbilden av kvinnor som avvikare i politiken (Eduards, 1998:82). Även en atypisk kvinna relateras till den etablerade beskrivningen av vad kvinnor i gemen förväntas göra och normen för vad som är "rätt" politiskt beteende (ibid). Detta leder utifrån Kanter (jmf Kanter i Abrahamsson, 2000:101-102) till att kvinnor i organisationer måste anta medvetna individuella strategier för att manövrera i den organisatoriska verkligheten. Eduards skriver att det viktiga i denna jämförelseprocess är att kvinnors handlingsmöjligheter beskärs genom att ständigt tvingas förhålla sig till vad som är kvinnligt och manligt vilket innebär osäkerhet, ofrihet och inskränkningar i handlingsutrymmet (Eduards, 1998:82). De som besitter makten att innesluta och utesluta (läs:män) har däremot inte bara privilegiet att definiera andra utan också, och kanske framförallt, friheten att *inte* definiera sig själv som en avgränsad grupp (ibid).

Att agera kollektivt och politiskt för att ändra på kvinnors manöverutrymme än något som kan jämföras med Czaniawskas internationella jämförelse mellan olika kvinnliga ”coping”-strategier dvs i detta fallet strategier för att handskas med sexuella trakasserier. Hon skriver att det verkar som ”coping”-strategin vars resultat framträder i det svenska exemplet, i form av ett politiskt agerande som leder till formella åtgärder, är den mest framgångsrika (Czarniawska, 1997: 376).

Ironi är en strategi flera författare är eniga om är en bra strategi för att synliggöra tvivel på föreställningar kring kön. Den kan ses som både som en individuell strategi, men också som en kollektiv, eftersom den åtminstone kräver att minst en person är med på noterna. Kärreman skriver om att den perspektivväxling som ironi framkallar medger ett utrymme för att ventilerat tvivel (faktiskt utan att behöva anföra fler skäl till tvivlet än hävdandet av ifrågasättandets möjligheter) (Kärreman, 1996:179). Ironi kan på så sätt leda till en prövningsprocedur som i sin tur kan leda till en större klarsyn (ibid). Även Gherardi skriver att:

”Irony as a metacommunicative resource, as an instrument of resistance, vs a postmodern attitude, has undergone a renaissance in recent years. Irony, in fact, insinuates doubt” (Gherardi, 1996:145).

Gherardi beskriver ett exempel på ironi:

”This situation is well illustrated by the story of a young woman engineer who joined an entirely male research team. For a whole year she was marginalized and teased as an 'angry feminist' because she repulsed the advances made by her colleagues. The situation changed dramatically one day when the boss, in the presence of everyone, praised her work and as a sign of appreciation gave her a hearty slap on the back - something obviously not done to a woman but to 'one of the boys'. Very often, when woman gains acceptance by men, and when her work is valued, forms of communication normally exclusive to males are extended to include her as well. How do women react to the symbolic 'slap on the back'? That is, how do they react to situations where they are accepted as people but devalued as women? sarcasm. She asked him to next time kiss her hand instead of slapping her on the back.” (Gherardi, 1996:138-139)

Men ironi rekommenderas inte att användas för ofta t ex av Wahl då kanske ingen längre tar en på allvar (Höglin, 1999:71). Wahl förordar inte ironi, bara att det är ett instrument. Ironi ses med andra ord som en positiv strategi av flera författare, och därtill förefaller ironi vara en strategi som kan användas för att synliggöra tvivel på könsordningen både individuellt men även kollektivt.

Före jag i princip avslutar min genomgång med slutsatser och rekommendationer utifrån könet som symbolisk resurs så vill jag återkomma till min kritik av att relationer mellan kvinnor inte problematiseras och att de femininiteter som beskrivs inte tar upp hierarkisering. Detta gör jag utifrån att se till klass och dess relation till könet som symbolisk resurs.

KLASS I RELATION TILL KÖNET SOM SYMBOLISK RESURS

Könet som symbolisk resurs rymmer naturligtvis mer än föreställningar förknippade med kroppen. Jann Scheuser har skrivit en intressant artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* om hur språk och klass påverkar det symboliska kapitalet. Scheuser avsikt är att se till det symboliska kapitalets betydelse i en anställningsintervju. Han har riktat in sig på hur det symboliska kapitalet uttrycks i språket.

Scheuser kommer i sin analys fram till att klassfaktorn förmodligen hade en avgörande betydelse för kvinnan som fick jobbet, och detta genom hur hon språkligt hanterade situationen.

"De (det kvinnliga kroppstecknet) känns omedelbart igen - och handlar otvetydigt om kvinnor. Men deras språkliga uppförande är helt olika och har helt olika möjligheter att framstå som kompetenta. De uppnår i mycket olika grad att bli betraktade som reellt och inte bara formellt kvalificerade - med artikelns terminologi: att realisera sina symboliska kapital. I artikeln påpekar jag skillnaderna i Jeanetts och Katjas socialisation och relaterade livspraxisar och föreslår att realiseringen av det symboliska kapitalet är avhängigt sådana förhållanden" (Scheuser, 1999:57).

Scheuser belyser klass och dess betydelse i samband med rekryteringsförfaranden och det gör även McDowell implicit då hon diskuterar hur organisationerna (bankerna) väljer nya aspiranter. Istället för att söka efter aspiranter på skolor de inte känner till eller har någon erfarenhet av fortsätter de med att välja från högstatusskolorna de är vana vid och tar då även in kvinnor (McDowell, 1997:128). Med tanke på den maskulina finansvärld som McDowell beskrivit i sin bok så förefaller det som att prioriteringen när bakgrund blir den avgörande faktorn kan gynna kvinnligt kön över manligt. Med andra ord kan möjlighetsstrukturerna för en kvinna med god bakgrund när det gäller rekryteringsförfarande vara större än dem som är tillgängliga för en man med sämre bakgrund.

Journalisten Anna Johansson skriver i tidskriften Genus att klassperspektivet under en längre tid varit "ute" i samhällsdebatt och forskning (Johansson, 2001:15). Så också bland feminister. Några författare påpekar dock att klass är på väg in igen i samhälls- och feministisk analys. Johansson skriver att enligt den brittiska samhällsforskaren Rosemary Crompton har klass på intet sätt spelat ut sin roll (ibid:15-16). I sin bok "Class and Stratification. Introduction to Current Debates" hävdar hon att en av orsakerna till att klassbegreppet uppfattats som förlegat och irrelevant är just mångfalden av betydelser, oklarheten och fragmentariser ingen av begreppet. Crompton har identifierat tre självklara betydelser: klass som strukturerad ojämlikhet relaterad till ekonomi och maktresurser, klass som prestige, status, kultur och livsstil samt klasser som faktiska eller potentiella sociala och politiska aktörer (ibid). Johansson skriver att de flesta hon talat med tror att klass är "på väg in igen" i samhällsanalys och feministisk analys (ibid:17). Så även Hillevi Ganetz, kulturforskare och anställd vid nyetablerade Tema Genus i Linköping. Orsaken till denna tendens tror hon är att det handlar om att den aktuella politiska situationen med två tredjedelssamhället påverkar även det akademiska sammanhanget. Johansson skriver att hon själv inte kan släppa några av de frågor som den brittiska kultursociologen Beverly Skeggs ställer i sin bok "Formations of Class and Gender" om orsakerna till klass analysens osynlighet inom feministisk forskning. Kan det vara så att de som idag skriver och representerar feministisk teori inte har erfårit klass lika omedelbart som kön? Kanske är det så att klass inte erkänns som ett problem för dem som har privilegiet att ignorera det - som inte har upplevt den exkludering och de brister av materiella, kulturella och/eller sociala resurser som klass producerar (ibid). Att tilläggas här bör att det säkert inte bara är de som representerar den feministiska forskningen *idag* utan att så säkert var fallet på 60- och 70 talet också.

Gherardi för en intressant diskussion över hur prioritetsordningen kan ha förändrats över tid mellan kön, klass och etnicitet.

”Gender used to be the paramount form of social differentiation in simple societies because it gave rise to a sexual division of labour. In the more complex societies of today, however, and with the spread of the dual presence into almost all societal areas, social differentiation is more articulated and more tightly enmeshed with other dimensions (most notably, class and race)” (Gherardi, 1996:5)

Gherardi skriver att i dagens komplexa samhälle är det inte säkert att det alltid är kön som är den enskilda faktorn för urskiljande i det sociala- och kulturella världsen, utan snarare att kön är mer intimt kopplat med andra dimensioner så som klass och etnicitet.

Connell beskriver det på ett liknande sätt då han skriver att könsrelationer är en betydelsefull del av sociala relationer, och att det är intimt sammanlänkat med klass och etnicitet (Connell, 1995:76). Men Connell skriver något annat intressant. Han skriver att i takt med att samspelet mellan kön, ras och klass har erkänts har det också blivit vanligt att erkänna flera olika d v s multipla maskuliniteter, färgade såväl som vita, arbetarklass såväl som medelklass (Connell, 1995:76). *Vad Connell beskriver här är att man inom maskulinitetsforskningen genom att uppmärksamma relation mellan kön, klass och etnicitet har utvecklat teorier kring flera olika maskuliniteter.* Connell skriver att det är välkommet men att risken finns att det leder till en form av övergeneralisering i form av t ex att det finns en färgad maskulinitet eller en arbetarklassmaskulinitet (Connell, 1995:76). Connell skriver att erkännandet av mer än en maskulinitet är ett första steg. Han skriver att vi måste *undersöka relationen* mellan dem och erkänna variationerna dem emellan.

”There are, after all, gay black men and effeminate factory hands, not to mention middle-class rapists and cross-dressing bourgeois ”(Connell, 1995:76)

Av relevans för synen på flera olika maskuliniteter och femininiteter med medföljande problematisering kring hierarkisering verkar klass och etnicitet vara för kön. De teorier jag har funnit kring femininiteter har jag ovan beskrivit i termer av Athenor, Heras, trivselarbetare mm. De beskrivs även i termer av hur olika femininiteter kan användas som olika strategier för att manövrera inom organisationer och utöka möjlighetsstrukturer. Vad de däremot *inte* gör är att problematisera relationen mellan kvinnor utan endast relationen mellan kvinnor och män. Connell beskrev hur erkännandet av en relation mellan kön och klass inom mansforskningen lett fram till ett erkännande av flera olika maskuliniteter. Jag har inte funnit någon liknande utveckling för flera olika eller multipla femininiteter så jag har därför sökt mig utanför forskningen kring organisation och kön. Beverly Skeggs skriver i sin bok "Att bli respektabel, konstruktioner av klass och kön" (1997) hur femininiteter konstruerats och hur det historiskt är knutet till klass. Skeggs skriver om ambivalenta femininiteter och på vilket sätt de är klassmärkta (Skeggs, 1997:158). Boken verkar vara tämligen unik i att den har undersökt och problematiserat kvinnligt kön och klass. Skeggs skriver dock inte om organisationer. Skeggs refererar till hur Poovey (1984) för att historiskt förklara hur olika femininiteter växte fram som ideal på sjuttonhundratalet genom texter (Skeggs, 1997:158). Skeggs skriver att den femininitet som producerades var besläktad med överklassens habitus (symboliska kapital i form av ekonomiskt-, socialt- och kulturellt kapital), en habitus av enkelhet, återhållsamhet, lugn och luxuös utsmyckning. Det via texter förmedlade feminina ideal utvecklades och det visuella kom att utgöra grunden när grupper av kvinnor tilldelades olika värde och utseendet blev ett etablerat tecken för värde. Skeggs skriver att idealet definierades som den vita medelklassfemininiteten. Skeggs skriver att den vita medelklassfemininiteten alltid kodades som

respektabel men att den också var den mest passiva och osjälvständiga av alla femininiteter (ibid). Skeggs skriver utifrån Poovey (1989) att mot slutet av artonhundratalet hade femininitet blivit ett etablerat (medel) klasstecken, ett tecken för ett speciellt sätt att vara kvinna (Skeggs, 1997:159). Femininitet betraktades som en egendom medelklasskvinnor kunde ha om de, genom sitt utseende och uppförande, lyckades bevisa att de var respektabla. Eftersom femininitet utvecklades som ett klasstecken blev det genomsyrat av makt i olika mängd, något som Ware (1992) har visat. Vita medelklasskvinnor kunde använda sin närhet till tecknet femininitet för att konstruera distinktioner mellan sig själva och andra. Investeringar i feminintesidealet gav dem tillgång till en begränsad status och moralisk överlägsenhet. Skeggs skriver att det var deras önskan att få ett värde som fick dem att värdera andra (ibid). Det Skeggs beskriver skulle jag vilja karakterisera som en form av hierarkisering mellan kvinnor och ett frö till att problematisera relationer mellan kvinnor i organisationer. En framkomlig väg skulle kunna vara att se hur olika symboliska femininiteter interagerar med klass och etnicitet i termer av symboliskt kapital för att undersöka relationer och interna hierarkier mellan kvinnor. Skeggs väcker hos mig ytterligare en fråga om man ser till hur kvinnors respektabilitet kopplas till symbolen kvinna. Vad jag finner intressant är vilka paralleller som finns mellan respektabilitet och trovärdighet med tanke på kvinnliga nyhetsjournalister och kravet på trovärdighet i rutan.

SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

I detta kapitel har jag dragit slutsatsen att makt kan utövas genom föreställningar i termer av det som Pierre Bourdieu kallar för symbolisk makt. En idé som jag har vidareutvecklat utifrån impulser i litteratur av Mats Alvesson, Silvia Gherardi, Pierre Bourdieu, Marianne Gullestad och Moss Kanter är att kroppen kan ses som en stark visuell symbol för kön och att könet kan ses som en symbolisk resurs. Min rekommendation till projektet är därför att använda sig av Bourdieus teorier kring symbolisk makt för att undersöka hur makt utövas och vilken betydelse könet kan ha i detta utövande.

I litteraturen framgår det implicit att möjlighetsstrukturerna för en kvinna i organisationer begränsas i större utsträckning i jämförelse med en man. Den strategi som rekommenderas av två författare i litteraturen för kvinnor att undvika inskränkningar i dessa möjlighetsstrukturer i termer av segregering, hierarkisegring, marginalisering är att agera kollektivt och politiskt. Den bästa individuella strategin (med vissa kollektiva drag) för att dels utöka möjlighetsstrukturerna dels hantera sexuella trakasserier är för kvinnorna att använda sig av ironi för att synliggöra tvivel på könsordning och föreställningar kring kön.

Det förefaller som att man inom mansforskningen inom organisation och kön genom att intressera sig för relationen mellan kön, klass och etnicitet har kommit fram till olika typer av maskuliniteter. De olika maskuliniteterna problematiserar relationen mellan män och kvinnor (i likhet med de olika femininiteterna) men även relationen mellan män och andra män och den interna hierarkisegring som följer därav. En liknande utveckling tycks saknas inom forskningen kring organisation och kön när det gäller olika femininiteter. Litteraturen inom organisation och kön problematiserar således inte intern hierarkisering och relationer mellan kvinnor. Min rekommendation till projektet är därför att

se hur olika symboliska femininiteter *interagerar* med klass och etnicitet för att undersöka relationer och intern hierarkisering mellan kvinnor.

MATERIAL OCH METOD

Nu är det slut på rekommendationer utifrån litteraturen kring organisation och kön. Jag avser här att vidareutveckla det lilla som jag kort beskrev om material och metod i slutet på kapitlet "Syfte och frågeställningar". Jag inleder med de avgränsningar jag har gjort i litteraturen och ämnesområdena för att därefter beskriva min egen förförståelse, mina val av metod och mina principer för sökning av litteratur, artiklar och personer. Därefter beskriver jag hur jag har arbetat med materialet och i slutet av kapitlet görs en utvärdering av undersökningen.

AVGRÄNSNINGAR

Avgränsningarna i *urvalet av litteratur* och artiklar har jag i huvudsak baserat på tre saker - forskningsprojektets utgångspunkter, antaganden eller förutsättningar, kulturell- och geografisk närhet och praktiska omständigheter i fråga om språkbarriärer, tillgänglighet av databaser och litteratur och tid i form av översiktens omfång.

Avgränsningen att utgå från litteratur från och med 1994 och avgränsningen i synen på kultur är grundade i forskningsprojektets utgångspunkter. Utgivningsåret 1994 kan motiveras med att Monika Löfgren Nilsson är inläst på teorier kring organisationskultur och kön fram tills dess, och därefter endast sporadiskt sökt litteratur. Avgränsningen i perspektiv är gjord utifrån att forskningsprojektets har haft den teoretiska utgångspunkten att organisationsstrukturer är en avspiegling av den rådande kulturen vilket har medfört att urvalet av litteratur i huvudsak använder sig av någon form av kulturteori. I huvudsak har jag valt att fokusera på svensk- och nordisk litteratur därefter anglosaxisk och övrig utländsk litteratur. Denna avgränsning har jag grundat på ett antagande om sannolikhet för applicerbarhet på forskningsprojektet i termer av kulturell närhet men även på praktiska omständigheter. Jag har utgått från antagandet om att sannolikheten för applicerbarheten på forskningsprojektet skulle vara större i nordisk och västerländsk litteratur än övrig. Däremot har språkbarriären gjort att det varit svårt att ta del av intressant spansk och brasiliansk forskning om den inte är skriven på engelska. Tillgängligheten till databaser för sökning av litteratur och elektroniska tidskrifter har prioriterats utifrån vilka Göteborgsuniversitetsbibliotek har avtal med. Utav praktiska skäl har även tillgängligheten till litteraturen prioriterats till vad som har varit praktiskt genomförbart att beställa. En praktisk tidsmässig begränsning är också att jag i *huvudsak* har tagit med litteratur som behandlar organisation och genus/kön. d v s ej böcker kring enbart makt och kön eller enbart klass. Jag har dock i några fall funnit att det ibland har krävt som referenslitteratur. Denna praktiska avgränsning anser jag är lite sorglig (men dock nödvändig) då jag anser att det är där guldkornen kan finnas för en verklig utveckling av området, d v s i de teorier från andra discipliner som ännu inte integrerats i könsforskningen.

Avgränsningar i *ämnesområde* har jag baserat på forskningsprojektets förutsättningar och praktiska omständigheter. Jag har valt bort litteratur och artiklar som fokuserar på ledarskap. Detta av flera skäl. Jag har funnit att ämnesområde är mycket stort och omfattande och skulle kräva en översikt i

sig. Ledarskapslitteraturen låter sig också "relativt" lätt avskiljas från annan litteratur inom organisationsteori. Sundin hävdar att litteraturen på området organisationsteori är hierarkisk och att studier på de översta hierarkiska nivåerna berör ofta ledarskap och beslutsfattande (Sundin, 1998a:29). Sundin skriver att litteraturen med intresse för kön är inom detta område stor och växlande i kvalitet och ambition (och hon skriver att det omdömet gäller för övrigt också ledarskapslitteratur i allmänhet). På senare år skriver hon har det vuxit fram en forskningsinriktning som särskilt studerar ledarskap och manlighet. Titeln "Men as Managers, Managers as men" av Collinsson & Hearn (1996) får exemplifiera det anslaget (ibid). Sundin skriver att dagens organisationsstudier därmed också har utvecklats olika för olika hierarkiska nivåer, inte bara empiriskt utan också teoretiskt (Sundin, 1998a:18). Jag inser att jag förlorar en viktig dimension i applicerbara teorier på kvinnors villkor och betydelse i bemärkelsen av att undersöka hur män som ledare påverkat nyhetsredaktionerna, då endast en kvinna varit chef på någon av SVTs nyhetsredaktioner - Christina Jutterström. Forskningsprojektets analytiska fokus ligger dock på kvinnor och så även mitt. Med andra ord har jag inte totalt ignorerat ledarskap i litteraturen, men jag har inte valt böcker som specifikt fokuserar på ledarskap. Det är i huvudsak ett val jag har gjort dels av omfångsmässiga skäl men också för att det parallellt med skrivandet av denna översikt pågår två arbeten som specifikt undersöker ledarskap och kön. Det ena bedrivs av Christina Jutterström som skriver en bok kring ledarskap och kön för JMG det andra är ett forskningsprojekt som drivs av professor Anna Wahl på Handelshögskolan i Stockholm som heter organisation och kön med fokus på just ledarskap. Wahls forskningsprojektet planerar också att ge ut en lärobok på högskolenivå kring organisation och kön med fokus på ledarskap som beräknas komma ut ungefär samtidigt som jag lämnar in min uppsats. Med andra ord så pågår det två andra översikter och dessa specialiseringar kan tillföra forskningsprojektet värdefull kunskap.

FÖRFÖRSTÅELSE

Jag anser att det i samband med att jag beskriver valet av metod och principerna för sökning- och läsning av litteratur också beskriver den förkunskap jag har eller inte har i ämnesområdena som är föremålet för undersökningen (organisation och kön) och de ämnesområden som är appliceringsobjekt (journalistik och kön). Jag kan sammanfatta det kort med att jag har en förkunskap i två av de kitt som kan fungera som en gemensam tvärvetenskaplig länk mellan de båda - genus/kön och kulturteori. Genus/kön har jag erfarenhet av utifrån skrivandet av min C-uppsats "Manliga hjältar och kvinnors identifikationsprocesser - en fallstudie ur ett genusperspektiv av hur och varför några kvinnor identifierar sig med manliga karaktärer på film" (2000). Denna uppsats problematiserar dock i huvudsak genus/kön ur individens perspektiv, vilket kan ses som genus/kön på mikronivå, och inte på samhälls- eller organisationsnivå. Kulturteori har varit ett primärt teoretiskt perspektiv som jag har använt mig av i de MKV uppsatser jag har skrivit och det är ett perspektiv som jag har funnit tillämpligt på undersökningar som berör meningsskapande, relationer, symboler och frågor kring ideologier och föreställningsmakt. Området journalistik utifrån ett kulturteoretiskt- eller köns perspektiv var jag däremot ny inför, likaså organisationsteori ur ett köns perspektiv. Svårigheten jag har funnit då jag skulle söka och läsa litteratur kring organisationsteori har just varit avsaknaden av referensramar, detta kan naturligtvis både vara en fördel och en nackdel. Fördel i den bemärkelsen att jag inte är hemmablind på området och kan finna böcker som inte en organisationsteoretiker skulle finna, nackdel i den bemärkelsen att det är

svårt att veta var jag ska börja, vad som det finns skrivet hyllmeter om, vem som är vem och vad mm. Ytterligare en förförståelse som kan vara av intresse i sammanhanget är att jag under ca 10 års tid har arbetat inom IT-branschen som b.la. programmerare, datatekniker, projektledare mm före jag påbörjade mina studier inom medie- och kommunikationsvetenskap, och att jag innan dess också har vistats i en utbildningsmiljö där kvinnor var ovanligare än män vilket kan ha en viss relevans i form av igenkännande i läsningen av litteraturen då mansdominerade arbetsplatser beskrivs. Detta var en bakgrund till min egen förförståelse kring områdena i översikten.

VAL AV METOD OCH SÖKNINGEN OCH DESS PRINCIPER

Valet av metod, eller rättare sagt tyngdpunkten och utgångspunkten i valet av metod i litteraturoversikt anser jag är förknippat med den förförståelse jag ovan beskrivit. Låt mig ta ett exempel, om jag är en D-student inom organisationsteori och ska skriva en litteraturoversikt kring organisation och kön så vet jag förmodligen redan vilka ämnesområden som är intressanta att belysa och vilka databaser som brukar ha koll på aktuell litteratur utifrån det perspektiv jag önskar skriva utifrån. Förmodligen så känner jag också en och annan inom samma ämnesområde som jag kan be om hjälp. Eftersom jag inte är D-student i organisationsteori utan en D-student inom medie- och kommunikationsvetenskap så har jag förmodligen en annan förkunskap vilket gör att jag först måste ta reda på vilka ämnesområden som är intressanta att belysa, vilka databaser som är lämpliga att söka i och vilka personer utanför mitt eget ämnesområde jag kan be om hjälp.

Principerna för urvalet har byggts på en prioritetsordning baserad på applicerbarhet på projektet i termer av fysisk- och kulturell närhet. Jag har använt mig av metoderna snöboll och slump i min sökning av litteratur, artiklar och personer för givande samtal. Med fysisk- och kulturell närhet menar jag dels att jag i första hand har prioriterat svensk- och nordisk litteratur, därefter anglosaxisk dels kultur som i termer av organisations- eller professionskultur där litteratur som belyser högstatusprofessioner och tjänstemannayrken prioriterats över andra yrkeskategoriseringar. I termer av applicerbarhet med avsikt att finna övergripande kategoriseringar har jag också prioriterat antologier och översikter som har skrivits. Snöbollsmetoden och slumpen har jag använt i databassökningarna, läsningen av litteraturen och då jag talat med personer involverade i något av ämnesområdena som avsågs att undersökas. I databassökningarna kan snöbollsmetoden ha skett i form av att någon databas i sin tur flaggar för att det finns mer kring det ämnesområdet jag är intresserad av om jag klickar mig vidare där o s v I läsningen av litteraturen kan snöbollsmetoden ha skett via innehållet men också via källförteckningarna som i sin tur leder vidare till andra böcker o s v. I samtal kan snöbollsmetoden ha skett genom att människor rekommenderat mig till att prata med den ena eller den andra som i sin tur tipsat om ytterligare någon som är specialist inom ett visst område o s v Min startpunkt i dessa snöbollssval var i fråga om databaser de databaser och elektroniska tidskrifter som fanns tillgängliga via Göteborgs universitets biblioteks hemsida. Där har jag sökt på sökorden organisation*, genus, kön, gender och journalis* i olika tänkbara kombinationer i abstracts, titlar och nyckelord. Jag övergick så småningom till att söka på författare. En förteckning över de databaser jag sökt i finns med som bilaga2. Min startpunkt i snöbollssval när det gäller samtal var dels min handledare Monika Löfgren Nilsson som tipsade mig att tala med Maria Edström men även nyckelpersoner jag fann i böckerna jag inledde med att läsa. Min startpunkt i läsningen bestod i de böcker jag fick av min handledare (dessa beskrivs under nästa

rubrik). Slumpen har helt enkelt varit att jag av intresse bläddrat fritt i någon tidning, t ex Wannabe, Kvinnovetenskaplig Tidskrift eller GP och hittat artiklar som belyser relevant litteratur.

HUR JAG HAR ARBETAT

Det första jag gjorde var att jag skrev ut en förteckning över alla de databaser som fanns tillgängliga via UB, och sökte därefter systematiskt igenom ca 1/4 del av dom utifrån sökorden kring organisation, kön och journalistik som framförallt hade att göra med samhällsvetenskap, humaniora, ekonomi, medicin, naturvetenskap, arbetslivsforskning och juridik. Parallellt med att jag påbörjade mina databassökningar utifrån sökorden kring organisation, kön och journalistik så läste jag litteratur som jag hade fått av min handledare Monika Löfgren-Nilsson vars syfte var att sätta mig in i forskningsprojektet men också i den litteratur som fanns skrivet om redaktionskulturer och organisationskultur ur ett genus/köns perspektiv. Jag läste inledningsvis Löfgren-Nilssons avhandling "På Bladet, Kuriren och Allehanda" (1999), Dan Kärremans "Det oväntades administration" (1996), Lisbeth van Zoonens "Feminist Media Studies" (1994), Albert J. Mills och Peta Tancred's "Gendering organisational Analysis" (1992) och Mats Alvessons och Yvonne Due Billings "Understanding Gender and Organisations" (1997). Dessa böcker kan då sägas ha format min förståelse och utgjort en startpunkt för sökning av personer för samtal men även till snöbollsurval av litteratur. Nämnas bör också att jag strax före jag påbörjade läsningen av dessa böcker hade läst Stanley Deetz "Transforming business, transforming communication"(1995) Den tar visserligen inte upp könsaspekten, men väl ett kritiskt perspektiv på organisationer, vilket jag har funnit nyttigt för förståelsen av t ex Mats Alvessons texter.

Utifrån de databassökningar jag gjorde så mailade jag inledningsvis intressanta titlar till min brevlåda. Jag övergick så småningom till att spara ner dem antingen på diskett eller hårddisken i det format det var möjligt. Jag skapade ett Excel dokument med kolumnerna status, författarnamn, titel, nyckelord och övrigt. På varje rad fördes sedan in en bok eller artikel. I status kolumnen fyllde jag i om boken var tillgänglig och sedermera även hyllplaceringar, fjärrlån, beställd, läst, skriver etc. I övrigt kolumnen i mitt Excel dokument skapade jag en länk till det HTML eller PDF dokument som innehöll en mer utförlig beskrivning av boken eller artikeln som jag hade funnit. Detta Exceldokument växte till en början ohämmat och ett tag var jag uppe i närmare 200 titlar, till att slutet stabiliserades kring ca 50 titlar och artiklar. Tanken med nyckelord kolumnen var att jag inledningsvis skulle bilda mig en uppfattning om vilka ämnen som belystes i litteratur och artiklar kring organisation och kön. Jag grupperade nyckelorden under följande rubriker: Organisationstyp, karriär, ledarskap, genus, identitet, kön, journalistik, profession, arbetsrelationer, kultur, klass, etnicitet, makt, beteende, globalisering, framtid, paradoxer, segregering, konflikt, ansvar, teorier och metod. Grupperingarna av nyckelord med de enskilda nyckelorden medföljer som bilaga 1. Dessa nyckelord och min gruppering av dem diskuterade jag sedan med min handledare då vi valde vilka jag skulle fokusera min sökning och läsning kring. Vi kom fram till att jag skulle fortsätta vidare med makt, klass, jämlikhet, arbetsrelationer, kön journalistik och segregering. Jag hade vid det här laget också bildat mig en uppfattning över appliceringsobjektet utifrån de dokument min handledare hade försett mig med.

Större delen av tiden för uppsatsskrivandet har gått åt till att söka litteratur och artiklar och rent praktiskt få tag på dem. En stor del av tiden har också gått till att sätta sig in i området journalistik och kön för att få en förståelse för vad inom organisation och kön som kan appliceras på journalistik och kön. I takt med att jag började få tag på en del av den litteratur, och artiklar jag hade uppskrivet på min Excel lista så började jag läsa och söka applicerbara teorier. I början läste jag och markerade stycken, som berörde villkor och betydelse, teoretiska strukturer, ämnesområden, analysmodeller och metoder, författarnas slutsatser utifrån resultaten av deras studier och annat som jag fann kunde vara av intresse. Jag avsåg att komma tillbaka till dessa och sedan börja plocka de stycken som fortfarande var intressanta och skriva in dem i enskilda dokument i något ordbehandlingsprogram. I början läste jag böcker och artiklar från början till slut, men efterhand som jag började bygga upp en förståelseram kring organisation och kön så började jag känna igen mig i litteraturen och i de fall det dök upp något nytt eller då jag såg någon parallell till någon annan författares tankegångar markerade jag detta i böckerna. När jag hade kommit så här långt i min läsning så hade jag också börjat med att skriva in stycken som fortfarande var av intresse i enskilda word dokument (ett per bok) i datorn. När jag hade läst större delen av litteraturen och skrivit in dem i enskilda dokument (det tog drygt 2 veckor) så skrev jag ut alla de texter jag hade skrivit och tillsammans med uppkopierade artiklar satte jag mig ner och började försöka gruppera materialet. Jag började med att lägga dom i lämpliga högar som sedan markerades med lämpliga rubriker som t ex strategier, makt, klass mm. Jag insåg ganska snart att den vetenskapliga diskursen var högst närvarande och att de behövde en egen rubrik. Därefter satte jag mig vid datorn och började skriva in rubrikerna i ett word dokument. Därefter gick jag igenom mina texter och försökte gruppera dom under de rubriker jag inledningsvis hade ställt upp. Mina första övergripande rubriker i detta skede var: appliceringsobjekt, genusforskningens utveckling, den vetenskapliga diskursen, könsforskningens positioner, organisationsforskning, jämställdhetsforskning, organisationskultur, feminism, maskulinitetsforskning, makt, klass, space, arenor, strategier, gränsvandrerkskor, stereotyper, karriär, kvinnors betydelse och symboliskt perspektiv. Nämnas bör att jag i mina enskilda word dokument då jag skrev in stycken från böckerna eller artiklarna också hade satt små rubriker där jag fann att det var möjligt, och på så sätt så underlättade det min sortering. Jag jobbade med mitt dokument och fortsatte även med att läsa artiklar och viss litteratur som blev tillgänglig. I takt med att jag började sammanställa dessa till ett dokument, så började jag också att direkt skriva in sådant jag fann tillkom i litteratur och artiklar i det sammanställda dokumentet. Vid det här laget hade jag mycket litteratur som snurrade runt i huvudet varför jag bar med mig ett litet block som jag kunde anteckna idéer i när de dök upp. Jag hade vid det här laget brutit ut teoretiska strukturer vilka jag avsåg att försöka syntetisera, men även hypoteser och betydelser som jag avsåg att förse forskningsprojektet med utifrån några uppslag på applicerbarhet.

Nästa steg i sorterings processen var att jag efter handledning och en genomgång av rubriker satte mig ner och började skriva ner spontana slutsatser. Därefter grupperade jag mina slutsatser varefter jag återigen försökte att sortera in mina texter. Grupperingen av mina slutsatser hade rubrikerna: makt, svenska litteraturen, svenska studier, metod, processsyn och konstruktion, perspektiv, teori, teoretisk torka, vetenskapligt fokus, positivt eller negativt, individ vs kollektiv, analysobjektet och förändring. Till sin omfattning var slutsatserna ca 50 stycken. Dessa rubriker ledde fram till specificeringar i frågeställningar av vad det var jag avsåg att jämföra likheter och skillnader mellan.

De var i detta skedet: positionsring, ämnesområden, analysmodeller, analysmetoder, fokus och teoretiska strukturer. I skrivandet av denna litteraturöversikt har en stor del av arbetet legat just på att sortera och gruppera och en stor del av detta fanns i elektroniskt form, varför stora delar av arbetet gått att följa bakåt i tiden. Två veckor innan uppsatsen skulle lämnas in satte jag stopp för läsning av litteratur, dock inte artiklar.

GILTIGHET OCH VALIDITET

I en litteraturöversikt av *kartläggande* karaktär ligger anspråken och dess giltighet på hur väl man har täckt in de ämnesområden man har avsett att undersöka. Man gör med andra ord anspråk på att vara heltäckande. Denna litteraturöversikt gör inte något sådant anspråk då avsikten har varit att finna applicerbara teoretiska redskap på forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistkulturen". Detta är med andra ord en *strategisk* litteraturöversikt som gör anspråk på *applicerbarhet*.

Giltigheten skulle då kunna sägas gälla två saker: urvalet av litteratur och om jag har dragit valida och bra slutsatser. I fråga om urvalet handlar det då om jag har hittat och beskrivit relevant och "rätt litteratur". De texter jag har valt att ta med i denna översikt är med av något av följande tre skäl: det första är för att kunna dra slutsatser och rekommendationer, det andra är för att vissa beskrivningar kan ha ett visst värde i sig utan att de kopplas till specifika slutsatser då de med andra ord kan öppna upp för nya perspektiv, det tredje skälet är att några texter finns med för att de har ett värde för att förstå vissa av slutsatserna. Frågan om jag har dragit valida och bra slutsatser är däremot svårare att värdera i ett metodkapitel då validiteten ligger i anslutning till att jag har dragit dom d v s i argumentationen. Validiteten kan då sägas ligga i mina argumentationer. Med tanke på dessa stundtals motstridiga skäl till varför texterna tagits med har det ibland varit svårt att föra rak och övertygande argumentation då jag även eftersträvar att beskriva det som inte riktigt passar in i en argumentation men som ändå har ett värde i sig. Jag har i de flesta fall prioriterat att förse forskningsprojektet med nya idéer och perspektiv. Detta innebär också att jag har använt mig av olika källor d v s jag har dels använt mig av lika avhandlingar och antologier men även populärvetenskapliga tidskrifter som t ex Genus. Oavsett vilket av de tre skälen som har legat bakom så har jag försökt att skapa en helhet som alla de enskilda delarna kan relatera till genom deras gruppering, sortering och placering i översikten.

Ett problem som jag har sett det är hur långt det går att driva paralleller och associativa tankebanor. Den litteratur jag har beskrivit tar t ex både upp arbetar och tjänstemannaorganisationer, amerikansk och svensk litteratur och det är inte alltid säkert att dessa kan jämföras med varandra så som jag några gånger har gjort. Sundin har påpekat risken med att överföra teorier till andra kontexter därför att olika verksamheter har olika utförandelogik och hon varnar för att överföra exempel och gör jämförelser mellan olika sektorer (Sundin, 1998a:12). Hon skriver att många sanningar som rör tillverkning dock inte kan överföras till tjänster. Som exempel kan nämnas att tillverkning ofta låter sig planeras medan många tjänster inte gör det (ibid). Uppenbarligen finns det risker med att överföra teorier till andra kontexter, och nivåer. De förslag på idéer som ges i denna översikt måste naturligtvis mikro förankras och prövas i en empirisk studie för att hålla.

Ett annat problem är att en strategisk litteraturöversikt (i motsats till en kartläggande översikt) innebär en viss problematik då den litteratur som väljs ut så att säga blir den "världen" som undersöks. Med andra ord kan det vara svårt att vikta och se hur pass vanligt eller ovanligt ett visst fenomen som t ex sexuella trakasserier och dess konsekvenser är.

Jag har försökt att så "neutralt" det har gått att beskriva forskningsläget. Som jag tidigare tagit upp så har jag funnit svårigheter med hur jag ska förhålla mig till det kapitel som heter "Den vetenskapliga diskursen". Ett alternativ hade varit att positionera författarna men jag har inte ansett att tyngdpunkten på översikten skulle ligga på det, översikten skulle nästan behöva skrivas som en diskursanalys vilket jag inte har sett som något alternativ. En annan svårighet är att jag har funnit det svårt att tidsmässigt söka vidare i författarna originalkällor, då intressant litteratur kanske förekom långt ner i snöbollshierarkin, varför det blir många, Kanter i Abrahamsson o dyl. Mitt angreppssätt anser jag har varit metodiskt och strukturerat då jag redan före jag påbörjade min sökning av litteratur, artiklar och människor funderade igenom principerna för min sökning. Jag har också försökt att få ett grepp kring litteraturen och dess status då jag har samlat alla titlar i ett dokument som kontinuerligt underhålls. En generell svårighet med kvalitativa studier ligger i svårigheten att redovisa tankeprocesser. Detta har jag funnit speciellt svårt i skrivandet av denna översikt då jag har läst ganska mycket litteratur och funnit det problematiskt att veta hur tankeprocesserna har interagerat med varandra. Några tankebanor har varit lättare att redogöra andra svårare. Då en stor del av arbetet trots allt ligger i strukturerande, sorterande och grupperande och en stor del av detta arbete skett i elektroniska dokument så har det trots allt varit möjligt att se hur tankebanorna kan ha sett ut. Vad jag främst har lärt mig är att en litteraturöverrikt är omfattande att göra då så många världar pockar på plats i medvetandet, utan någon fast förankring. Jag anser dock att litteraturöversikten har lyckats med att besvara syftet och frågeställningarna och huruvida slutsatserna och rekommendationerna och de övriga texterna är applicerbara och inspirerande på forskningsprojektet får projektet och de empiriska studierna utvisa.

Litteraturöversiktens validitet kan sägas ligga i dess heuristiska värde. Troligtvis har översikten belyst ett område som kan öppna upp för nya perspektiv och några Aha! tänk att så visste jag inte att man kunde se på det, inom massmedieforskningen men också hos den enskilde då teorierna som presenteras försöker göra dolda processer synliga, och det obegripliga rimligt.

SLUTDISKUSSION

Konsekvenserna av de teorier och idéer på tillämpbar användning som har lagts fram ser jag som tillämpbara inte bara på förståelsen för konstruktion av kvinnligt kön utan även för det manliga. Således anser jag att resultaten även kan användas för att belysa mäns villkor och betydelse inom organisationer.

I min läsning av litteraturen så har jag även dragit några generella slutsatser som jag inte har för avsikt att utveckla eller göra anspråk på men de kan ha ett värde av att beskrivas i en slutdiskussion. I Sverige förefaller det som att kvinnomaktutredningen (1990) ha haft stor genomslagskraft, både inom genus och organisation vetenskapen men också för den breda allmänheten. Detta kan vara

orsaken till att jag har funnit att Yvonne Hirdmans genussystem med hierarkisegring och segregering förefaller vara tämligen okritiserat ur ett svenskt perspektiv. Om kvinnomaktutredningen ligger bakom den svenska litteraturen och studiernas starka betoning på jämställdhet får vara osagt. Vad som däremot är kännetecknande i svensk litteratur som rör jämställdhet är att frågor kring makt, hierarkisegring och segregering intimt sammanlänkat. Studierna är i ofta genomförda på den lägre organisatoriska nivån och det vanligaste analysobjektet i de svenska studierna är offentliga organisationer.

Eftersom jag inte har för avsikt att vidareutveckla dessa slutsatser, men ändå vill veta om de kan vara gångbara har jag tagit kontakt med Sundin och Czarniawska och bitt om kommentarer på dessa. I en hastig kommentar från Sundin skriver hon att hon tycker att det är kul att någon skriver om detta (organisation och kön applicerat på journalistik och kön) (Sundin mail, 010522). Sundin håller inte med om att genussystemtänkandet är okritiserat, men väl att det inom svensk litteratur fokuserats på jämställdhet och att frågor kring makt, hierarkisegring och segregering är intimt sammanlänkat. Utifrån att jag i mitt mail till Sundin hade missat att nämna översiktens avgränsning att inte belysa ledarskapslitteratur fick jag ett frågande svar där Sundin skriver "Lägre organisatoriska nivåer ? är inte väldigt mycket om ledarskap?" (ibid)

I en internationell jämförelse (framförallt anglosaxisk vs svensk/nordisk) av litteraturen och studierna har jag funnit skillnader i förklaringsfaktorer. Den internationella litteraturen knyter också starkare an till familjesfären och individens betydelse än den svenska. Den internationella litteraturen har också under en längre tid fokuserat på olika förklaringsfaktorer rörande karriär. Av naturliga skäl så är det till den psykologiska eller arbetslivspsykologiska litteraturen man är hänvisad i frågor rörande individen där denna betonas. I denna litteratur påpekas också det vanliga i att kvinnorna ofta ger individualiserade förklaringar på avsaknad av avancemang, marginalisering mm och klandrar sig själv. Studierna om gränsvandrerakor, d v s kvinnor som träder in i maskulina professioner, är ofta en tragisk läsning.

Teoretiskt så används föregångarna Acker och Kanter fortfarande flitigt både svenska och internationella studier. Teoretiseringar kring sexualitet återfinns framför allt inom mansforskningen och inom forskning med betoning på ledarskap. Metodologisk använder sig uteslutande alla av någon form av kvalitativ metod. Vanligast förekommande är kvalitativa djupintervjuer och därefter diskursanalys av texterna. Meningarna går isär när det gäller analysobjektet huruvida man bör undersöka även män. Vid en undersökningen av en specifik profession förefaller det som att studier av läkaryrket både i Sverige och internationellt förmodligen är det mest välundersökta.

Jag har som bekant läst litteratur som tar upp någon form av könsaspekt. Vad som förefaller vara än mer intressant är att studera den litteraturen som inte nämner kön specifikt och se hur den skulle kunna implementeras inom medie- och kommunikationsforskningen för att utveckla denna. Jag anser att vill man utveckla området organisation och kön eller journalistik och kön så får man söka sig utanför könsforskningen. Ett intressant teoretiskt område skulle kunna vara spelteori för att underöka könets betydelse i beslutsprocesser. Anneli Karlsson Strider tar i sin avhandling upp kvinnors betydelse som dolda aktörer, dvs hur kvinnorna i familjesfären och de privata arenorna

kan ha spelat roll (Olson, 2000:12). Strider påtalar även vikten av att se till olika äktenskapsalliansers roll som hon menar har glömts bort inom forskningen (ibid:14).

Inte att förglömma så vill rikta ett tack till de personer som jag har kommit i kontakt med i skrivandet av denna översikt då jag har upplevt det som att alla har varit väldigt tillmötesgående och hjälpsamma. Det har aldrig dröjt länge innan jag har fått svar på mail, eller upplevt att någon inte tagit sig tid. Ett tack till Lena Pettersson och Anna Wahl för litteraturtips kring organisation och kön, Mats Alvesson och André Jansson för en diskussion kring könet som symbolisk resurs, Elisabeth Sundin för en kort kommentar på allmänna slutsatser och Maria Edström för litteraturtips som berört maskuliniteter, femininiteter och klass. Sist men inte minst vill jag tacka min tappre handledare Monika Löfgren-Nilsson för att hon har stått ut med en stundtals synnerligen kaotisk student som inte lyckats finna någon ordning eller dynamik i teorierna men också för att hon introducerat mig för journalistisk kulturen.

Till sist så vill jag skriva lite kort kring det lustiga med att jag förmodligen inte skulle ha skrivit en översikt kring organisation och kön för låt oss säga fem år sedan, visst förstod jag att vissa vissa ideal värderas högt i samhället, och att det spelar en viss roll i sociala sammanhang hur dessa egenskaper är förbundna med den manliga och kvinnliga kroppen, men min tro på individens betydelse i dessa sammanhang har alltid varit starkare än tron på det kulturella. Naivt nog så tror jag till viss del att det fortfarande är så, eftersom organisationer och samhällen består av individer och att det är dessa tillsammans som skapar kulturer. Jag har utifrån läsning av texten kommit fram till hur jag förhåller mig till de perspektiv som jag har beskrivit är företrädare i den vetenskapliga diskursen. Jag menar att om jag har något motiv i denna översikt så är det att luckra upp det Bourdieu kallar för symbolisk makt i termer av föreställningsmakt. Detta anser jag kan åstadkommas på två sätt: Det ena är att individer inte låter föreställningar ha så stor makt över dom, d v s de är individer som ifrågasätter verkligheten/er. Det andra är att det på ett mer övergripande samhällsligt- och organisatoriskt plan verkas för att det finns en mångfald, d v s ett stort utbud av olika verkligheter. Jag ser det feministiska emancipatoriska projekt som ett projekt för att synliggöra en del av den mångfald, och inte som jag tidigare beskrivit det som en våldsprincip för att tillskriva symbolen kvinna ett högre värde som också kan användas för att utöva föreställningsmakt. Men jag tror att det är lite som synligheten i media, om man använder sig av synligheten till sin fördel får man också räkna med att bli använd själv d v s om man själv använder sig av föreställningsmakt medvetet eller omedvetet så får man räkna med att själv bli använd.

KÄLLOR

- Abrahamsson, Lena (2000) *Att återställa ordningen. Könsmönster och förändring i arbetsorganisationer*. Umeå: Boréa bokförlag
- Acker, Joan (1990) *Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organisations*. Artikel i *Gender & Society* nr 4
- Acker, Joan (1994) "Om "administrative man" vore kvinna". Ingår i Sjöstedt, Lise (red). *Om man vore kvinna...Ekonomi, organisation och genus*. Stockholm: Forskningsnämnden
- Acker, Joan (1998) *The Future of 'Gender and Organisations': Connections and Boundaries*. Artikel i *Gender, Work and Organisation* vol 5 nr 4 Oct 1998
- Alvesson, Mats (1994) "Kön, sexualitet och identitet i arbetet. En fallstudie av en reklambyrå". Ingår i Sjöstedt, Lise (red). *Om man vore kvinna...Ekonomi, organisation och genus*. Stockholm: Forskningsnämnden
- Alvesson, Mats & Due Billing, Yvonne (1997a) *Understanding Gender and organisations*. London: Sage
- Alvesson, Mats (1997b) "Kroppsräkning, konstruktion av kön och offentlig organisation"
- Sundin, Elisabeth (red) *Om makt och kön, i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:83 Arbetsmarknadsdepartementet.
- Bladh, Christine, Cedersund, Elisabeth och Hagbard, Jan Erik (red) (1997) *Kvinnor och män som aktörer och klienter*. Stockholm: Nerenius & Snatérus Förlag AB
- Britton, Dana (2000) *The epistemology of the gendered organization*. Artikel i *Gender and Society* vol 14 nr 3 Jun 2000
- Coates, Jennifer (1994) "The language of the professions:discourse and career" in Evetts, Julia *Women and Career Themes and issues in advanced industrial societies*. London: Longman Group UK Limited
- Collinson, David and Hearn, Jeff (1996) "'Men' at 'work': multiple masculinities/multiple workplaces" i Mac an Ghaill, Máirtín (red) *Understanding Masculinities*. Social relations and cultural arenas. Buckingham: Open University Press
- Connell, R. W (1995) *Masculinities*. Cambridge: Polity Press
- Czarniawska, Barbara (1998) *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber AB
- Czarniawska, Barbara (1997) Sundin, Elisabeth (red) *Om makt och kön, i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:83 Arbetsmarknadsdepartementet.
- Deetz, Stanley (1995) *Transforming Communication, Transforming Business*. New Jersey: Hampton Press Inc.
- Eduards, Maud (1998) *Män finns de?* Artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 3-4 1998
- Edström, Maria (1997) *Kön och journalistik - att utvidga medieverkligheten*, en litteraturöversikt. Göteborg: JMG
- Eriksson, Ulla (2000) *Det mangranna sällskapet. Om konstruktionen av kön i föterag*. Göteborg: BAS Förlags
- Evetts, Julia (1994) *Women and Career Themes and issues in advanced industrial societies*. London: Longman Group UK Limited

- Gherardi, Silvia (1996) *Gender, Symbolism and Organisational Cultures*. London: Sage
- Gullestad, Marianne (1989) *Kultur och vardagsliv*. Po sporet av det moderna Norge. Oslo: Universitetsforlaget
- Gomard, Kirsten (1999) *Kön och hierarki i politiska tv-debatter eller Hur man skapar en outsider*. Artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 2 1999
- Hirdman, Yvonne (1998) *Konstruktion och förändring - genus som vetenskap*. Artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 3-4 1998
- Hultman, Kristina (1996) *Makt och genus*, ett samtal med Yvonne Hirdman. Artikel i *Arena* nr 4 1996
- Hulten, Britt (199?) *Pennskaft blir reporter*. Kvinnors texthistoria: ett bidrag till journalistikhistorien. Stockholm: JMK
- Höglin, Renée (1999) *Hondjävlar på Handelshögskolan*. Artikel i *Pockettidningen* nr 3-4 1999
- Johansson, Anna (2001) *Klassbegreppet på väg tillbaka?* Artikel i *Genus* nr 1/01.
- Johansson, Ulla (1997) "Den offentliga sektorns paradoxala maskuliniseringstendenser" i Sundin, Elisabeth (red) *Om makt och kön, i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:83 Arbetsmarknadsdepartementet.
- Järvinen, Margaretha (1999) *Immovable magic - Pierre Bourdieu om gender and power*. Artikel i *NORA* vol nr 1
- Kleberg, Madeleine (1999) *Skötsam kvinnoösyn*. Stockholm: JMK
- Korvajärvi, Päivi (1998) *Reproducing Gender hierarcies in everyday Work: Contradictions in an Employment Office*. Artikel i *Gender, Work and Organistaion* vol 5 nr 1 Jan 1998
- Kärreman, Dan (1996) *Det oväntades administration: Kultur och koordination i ett tidningsföretag*. Stockholm: Nerenius & Santréus Förlag AB
- Lindgen, Gerd (1996) *Broderskapets logik*. Artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 1 1996
- Löfgren-Nilsson, Monica (1999) *På Bladet, Kuriren och Allehanda*. Göteborg: JMG
- Magnusson, Eva (1998) *Vardagens könsinnebörder under förhandling - om arbete, familj och produktion av kvinnlighet*. Umeå: Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå universitet
- Magnusson, Eva (1996) *Jag har faktiskt aldrig lidit av att vara kvinna*. Artikel i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* nr 1 1996
- McDowell, Linda (1997) *Capital Culture. Gender at work in the city*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Melin-Higgins, Margareta (1996). *Pedagoger och spårhudar - En studie av svenska journalisters yrkesideal*. Göteborg: Licentiatuppsats, JMG
- Mills, Albert J och Peta Tancred (red) (1992) *Gendering Organizational Analysis*. Newsbury Park: Sage
- Mörtberg, Christina (1997) "Det beror på att man är kvinna..." *Gränsvandrerskor formas och formar informationsteknologi*. Luleå: Luleå tekniska universitet. Institutionen för Arbetsvetenskap, avdelningen genus och teknik.
- Ney, Birgitta (red.) (1998) *Antlogin Kraftfält*, forskning om kön och journalistik. Stockholm: JMK
- Nicolson, Paula (1996) *Gender, Power and Organisation*. London: Routledge
- Nyberg, Anita Sundin, Elisabeth (1994) "Inledning" Ingår i Sjöstedt, Lise (red). *Om man vore kvinna...Ekonomi, organisation och genus*. Stockholm: Forskningsnämnden

- Ohlsson, Maria (1999) *Skämt, makt och myter - humor i genusperspektiv*. Artikel i Kvinnovetenskaplig Tidskrift nr 2 1999
- Olson, Lena (2000) *Hemma hos familjen Bonnier*. Artikel i Genus nr 1 2000
- Scheuer, Jann (1999) *På catwalken med en matris 3x3 - kön, språk och symboliskt kapital i anställningsintervjuer*. Artikel i Kvinnovetenskaplig Tidskrift nr 2 1999
- Skeggs, Beverly (1997) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos
- Sandstig, Gabriella (2001) *Organisation och kön – en strategisk litteraturöversikt av ämnesområdena organisation och kön applicerat på forskningsprojektet 'Kvinnorna i journalistkulturen'*. Göteborg: Studentuppsats JMG
- Sundin, Elisabeth (red) (1997) *Om makt och kön, i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:83 Arbetsmarknadsdepartementet
- Sundin, Elisabeth (1998) Czarniawska, Barbara (red.) *Genus i organisationer, Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber AB
- Sundin, Elisabeth (1998) *Män passar alltid. nivå och organisationsspecifika processer med exempel från handeln*. Rapport till utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män: SOU 1998:4
- Sundin, Elisabeth (1998) *Organisational Conflict, Technology and space: A swedish Case study of the Gender System and the Economic System in Action*. Artikel i Gender, Work and Organisation vol 5 nr 1 Jan 1998
- Thompson, John B (1995) *The Media and Modernity*. Cambridge: Polity Press
- Williams, A. Paul (1999) *Changing the Palace Guard: Analysing the Impact of Women's Entry into Medicine*. Artikel i Gender, Work and Organisation vol 6 nr 2 Apr 1999
- Zilliacus Tikkanen, Henrika (1997) *Journalistikens essens i ett könsperspektiv*. Rundradions jämställdhetskommitté
- Zoonen, Lisbeth van (1994) *Feminist Media Studies*. London: Sage
- Strand, Hans (1998) "Att forska om språk och kön: två strategiska val" Ingår i Ney, Birgitta (red.) *Antlogin Kraftfält, forskning om kön och journalistik*. Stockholm: JMK
- Edström, Maria (010420) samtal
- Alvesson, Mats (010507) telefonsamtal
- Pettersson, Lena (010507) telefonsamtal
- Sundin, Elisabeth (010522) e-post

NYCKELORD UTIFRÅN DATABAS ÖVERSIKT

Teorier

systemteori
postmodernism
poststrukturalism
feministisk teori
kritiskt perspektiv
samhällsvetenskap
maskulinitetsforskning
arbetsvetenskap

Metod

faktoranalys

Ansvar

sociala frågor
etik

Konflikt

Journalistik

könsfaktorer>
essens

Profession

arbetsroll/id
closure
färdigheter

Arbetsrelationer

kärlek
ökad delaktighet

Kultur

motstånd
subkultur, genderd
kulturella hinder
org kultur>
manlig kultur,
sport, IT, profession>

Klass

Etnicitet

mångfald

Makt

Beteende

Bem
könsrolls beteende
orgbeteende

Globalisering

kapitalism
effektivitet
utv för u-länder
teknologi

Framtid

samband (org+genus)
gränser (org+genus)

Paradoxer

Segregering

inom vetenskap
inom IT bransch
exkludering
otillräcklighet

Åtgärder

Humor

ironi

Jämställdhet

löneskillnader
hemmet/privat sfär
anställningsformer
familjepolitik

ID

livsvärld
attityd
insikt
begränsning
empowerment

Genus

kvinnofrågor
genusfrågor
(på arbetsplatsen)>
genuspolitik>
genusrelationer>
solidaritet
maskulin press>

Kön

könsmönster
könsfaktorer
könssegregering>
kvinnliga relationer>
kvinnligt entreprenörskap>

Organisation

förändring
hierarki
Byråkrati
mannen som norm
arbetsmiljö>
företagsstrategier
arbetsorganisationer
org utveckling

Organisationstyp

Kommunalt
privata org.
Skola
utb
fängelse
kyrkan
komplexa?

Ledarskap

HR ledarskap
mentorskap
ledarskaps stilar
beslutsfattande
äldre kvinnliga ledare

Karriär

strategi
faser
lyckas
val
motstridiga ambitioner
hinder>

GENOMSÖKTA DATABASER

Databaserna är listade i den ordning de genomsökts, from 010402 och framåt.

NCOM: Nordisk masskommunikationslitteratur

<http://solwww3.statsbiblioteket.dk/www-in/solscript/i=0,k=rOzsK,l=0,c=sg,r=1,f=3000>

DÖB: Dansk ekonomisk bibliografi

<http://solwww3.statsbiblioteket.dk/www-bin/solscript/i=0,k=rOzsK,l=0,c=base,a=2>

STUDIES OF WOMAN AND GENDER

<http://susanna.catchword.com/vl=47561767/cl=7/nw=1/rpsv/cw/www/carfax/era/swa.htm>

KVINNSAM

<http://www.libris.kb.se/kvinnsam.html>

EBSCO: Tvärvetenskap, främst Humaniora, Samhällsvetenskap. Fulltext.

(business source premiere, eric, econlit, ebSCO online, business source elite, business wire news, atla, e-psyche, georef, psychinfo, sociological abstracts, sport discus. The serial direction)

<http://search.epnet.com>

ARBLINE ARBETE: arbetsmarknad

<http://www.niwl.se/bibl/arbline/>

ABI/INFORM GLOBAL: Företagsekonomi. Fulltext

<http://www.umi.com/pdqauto>

BUSINESS AND COMPANY RESOURCE CENTER: Företagsekonomi, företagsfakta, företagshistorik. fulltext

<http://infotrac.london.galegroup.com/itweb/gu>

HELECON ONLINE: Företagsekonomi, nationalekonomi

(humaniora:art index, atla, llba, mla, filosofers index. Medicin/naturvet: biological abstracts, cinahl, embase, geobase, georef, ulrichs. Samhvet: ind for legal per, intl bibl social sci, psychinfo, sport discus, tour cd.)

<http://helecon.hkkk.fi/custom/bibsam/>

IBSS: Nationalekonomi, socialantropologi, sociologi och statsvetenskap

<http://www.prioinfo.se/user/goteborg/>

WRI: Kvinnoforskning, genusforskning

<http://biblioline.nisc.com/scripts/login.dll?BiblioLine&dbname=QWRI>

UTRIKES: IR referensatabas

<http://www.libris.kb.se/cgi-bin/generateframe?url=/utrikes.html>

ARTS AND HUMANITIES citation index - web of science: Citeringsdatabas, Humaniora

<http://www.libris.kb.se/isi/index.html>

ERIC via Ask Eric: Pedagogik

<http://askeric.org/Eric/>

SOCIAL SERVICE ABSTRACTS: Socialt arbete

http://www.csa.com/htbin/ids52/procskel.cgi?fn=f_quick.html&ctx=/wais/idstmp/ctxAAADkaiOv&cat=socserv

AVHANDLINGAR VID GÖTEBORGS UNIVERSITET: Doktorsavhandlingar

<http://www.ub.gu.se/Gdig/dissdatabas/index.html>

CATCHWORD: Tvärvetenskaplig databas. Fulltext

<http://pamina.catchword.com/vl=277027/cl=7/nw=1/rpsv/cw/web/nw1/search.htm>

ARTIKELSÖK: Alla ämnesområden, svensk referensdatabas

<http://www.btj.se/asok/>

CORDIS: EU:forskningsprogram

<http://www.cordis.lu/en/home.html>

CURRENT INDEX TO STATISTICS: Teoretisk statistik

<http://www.scb.se/bin/xref/xref-gw.exe/bocis>

EMERALD LIBRARY – MCB Tvärvetenskap, främst Ekonomi, Marknadsföring. Fulltext

<http://www.emerald-library.com/EMRsearch.html>

GPO ACCESS: Juridik, USA

<http://www.gpo.ucop.edu/>

IDEAL: Tvärvetenskap, främst Naturvetenskap, Ekonomi. Fulltext

<http://www.idealibrary.com/servlet/useragent?func=showSearch>

INDEX TO THESIS

http://www.theses.com/registered_users/quick.html

JSTOR: Tvärvetenskaplig tidskriftsdatabas. Fulltext

<http://www.jstor.org/>

MEDIEARKIVET: Svensk fulltextdatabas

<http://www.medicarkivet.se/mediearkivet/sok/skolor/skolor.html>

FEMDOK: Databas för kvino- genus- och jämställdhetsforskning

<http://www.genus.lu.se/cgi-bin/femdok/index.cgi>

KVINDER PÅ LINIEN

<http://www.ekspert.kvinfo.dk/kvinfo/empty.htm>

KVINFOS

<http://www.mikromarc.dk/kvinfo/mikromarc/ssearch.idc?dbalias=kvinfo>

SWETSNETNAVIGATOR: Tvärvetenskap fulltext

<http://www.swetsnetnavigator.nl/direct/>

CHANS: Chalmers bibliotek

<http://chans.lib.chalmers.se>

LOLITA: Lunds universitet, beteendevetenskap, samhällsvetenskap

<http://lolwux2.lub.lu.se/vt1s16/swedish/vt1s-basic.html>

PUBLIKATIONER UTGIVNA AV INSTITUTIONEN FÖR JOURNALISTIK OCH MASSKOMMUNIKATION (JMG)

Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG) har två publikationsserier:

- JMG:s bokserie: Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation

- JMG:s arbetsrapportserie: Arbetsrapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation

Redaktörer för JMG:s bokserie och arbetsrapportserie är professorerna Kent Asp och Lennart Weibull. Publikationer i de två serierna säljs genom institutionens försorg. Beställningar kan ske på den talong som finns efter publikationsförteckningen.

Mellan 1991 och 1994 utgavs även en särskild rapportserie. Titlarna i den finns förtecknade separat.

JMG:s bokserie Göteborgsstudier i masskommunikation (1980 — 1990)

1. Lennart Weibull (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm, Liber. 521 sid.

2. Anders Ohlsson (1989) *Politiska nyheter till nytta och nöje*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm. 350 sid.

3. Lennart Weibull, Karin Björkqvist (1989) *Dagspressen och dess läsare*. Stockholm, Almqvist & Wiksell International. (slut)

Göteborgsstudier i journalistik och masskommunikation (1990 — (Pris: 200 kr plus moms och porto)

1. Robert Burnett (1990) *Concentration and Diversity in the International Phonogram Industry*. (slut)

2. Roger Wallis (1991) *Internationalisation, Localisation & Integration*. 281 sid.

3. Ronny Severinsson (1994) *Tidningar i konkurrens. Dagstidningarnas agerande på lokala läsarmarknader i Västergötland 1950 - 1985*.

4. Bo Reimer (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm. (slut)

5. Ulf Wallin (1995) *Vad fick vi veta? En studie i svenska nyhetsmediers rapportering åren före folkomröstningen om EU*.

6. Lennart Weibull och Charlotta Kratz (red) (1995) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*.

7. William Borden (1995) *Power Plays. A Comparison Between Swedish and American Press Policies*.

8. Admassu Tassew (1995) *Reporting a Pandemic. A Comparative Study of AIDS News Coverage in African and European Dailies*.

9. Monika Djerf Pierre (1996) *Gröna nyheter. Miljöjournalistiken i televisionens nyhetssändningar 1961 - 1994*.

10. Tomas Andersson Odén (1996) *Principer på pränt. En studie av redaktionella mål inom den svenska dagspressen*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

11. Margareta Melin-Higgins (1996) *Pedagoger och spårhundar. En studie av svenska journalisters yrkesideal*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

12. Maria Elliot (1997) *Förtorendet för medierna. TV, radio och dagspress i allmänhetens ögon*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

13. Kent Asp, Bengt Johansson och Larsåke Larsson (1997) *Nära nyheter. Studier om kommunaljournalistik*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

14. Carlsson, Ulla (1998) *Frågan om en ny internationell informationsordning. En studie i internationell mediepolitik*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

15. Johansson, Bengt (1998) *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

16. Wallin, Ulf (1998) *Sporten i spalterna. Sportjournalistikens utveckling i svensk dagspress under 100 år*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

17. Larsson, Larsåke (1998) *Nyheter i samspel. Studier i kommunaljournalistik. Institutionen för journalistik och masskommunikation*. Göteborgs universitet.

18. Weibull, Lennart och Ingela Wadbring /red/ (1998) *Publik och medier 1996/1997. Särtryck av artiklar om medier ur SOM-rapporterna nr 18 och 19*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.

19. Lindstedt, Inger (1998) "Till de unga, till dem som ämna bliva tidningsmän". *Handböcker i journalistik*. Göteborgs universitet.

20. Dahlén, Peter (1999) *Från Vasaloppet till Sportextra. Radiosportens etablering och förgrening 1925 - 1995*. Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.

21. Löfgren Nilsson, Monica (1999) *På Bladet, Kuriren och Allehanda. Om ideal och organiseringsprinciper i den redaktionella vardagen*. Göteborgs universitet.

22. Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart /red/ (2000) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*.

23. Andersson Odén, Tomas (2000) *Skaraborgar'n och Spionen. Tidningar i Västra Götaland genom 250 år*.

23. Ghersetti, Marina (2000) *Sensationella berättelser. En studie av nyheter från Angola 1987 och om Prinsessan Diana 1997 i dagstidningar, radio och TV*.

JMG:s rapportserie (avslutad 1994)

Rapporter från Avdelningen för masskommunikation

1. Lennart Weibull (1984) *Dagspress och etermedier i Sverige 1979-1983*. (slut)
2. Jan Strid och Lennart Weibull (1984) *Läsvanor och Läsinntresen. 1979-1983*. (slut)
3. Ingela Strid och Lennart Weibull (1984) *Annonstidningsläsning i Sverige*.
4. Ronny Severinsson (1985) *Publiken möter kabel-TV*. (slut)
5. Lennart Weibull (1985) *Närradiolyssnandet i Stockholm 1984*. (slut)
6. Bo Reimer och Lennart Weibull (1985) *Dagspress på arbetsplatsen*.
7. Informatörer i Sverige: Arbetsmarknad Framtidsutsikter (1986) Utdrag ur utredningen om informationsutbildning i Sverige (*UHÄ-rapport 985:13*)
8. Ingela Strid och Lennart Weibull (1986) *Mediesverige 1986*.
9. Bo Reimer (1986) *Läsaren och tidningen*.
10. Rutger Lindahl (1986) *Nyheter om mordet på Olof Palme*.
11. Monika Djerf (1986) *Funktioner hos kabel-TV*.
12. Anders Ohlsson (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*.
13. Ronny Severinsson (1987) *Den nya medieframtid - TV via satellit och kabel*.
14. Ingela Strid och Lennart Weibull (1988) *Mediesverige 1988*.
15. Ronny Severinsson (1989) *Agerande och utveckling inom dagspressen i Västergötland*.

Rapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation (avslutad 1994)

1. Emanuelsson, Eva & Karlsson, Kristina (1991) *Informatörer inför 90-talet*. Pris: 90 kronor.
2. Wallin, Ulf (1991) *Bilden av EG*. Pris: 120 kronor.
3. Wallin, Ulf (1992) *EG - Hot eller löfte? Argument i dagspress, radio och TV för och emot svenskt EG-medlemskap*. Pris: 100 kronor.
4. Flodin, Bertil (1993) *Sambandskommunikation under 80-talet. En kunskapsöversikt*. Pris: 150 kronor.
5. Severinsson, Ronny (red), (1995) - *Studier i medielandskapet. Ett urval av analyser genomförda på uppdrag av Pressutredningen -94*. Pris: 200 kronor.

Arbetsrapporter

Arbetsrapporter från Avdelningen för masskommunikation (1980 - 1990) (Pris: 60 kr + moms och porto)

1. Lennart Weibull (1984) *Trender i massmedieanvändningen*.
2. Bo Reimer (1985) *Tidningsläsning i södra Halland*.
3. Lennart Weibull (1985) *Läsvanor för svensk morgonpress 1979-1984*.
4. Ingela Strid, Lennart Weibull (1985) *Sport i medierna*.
5. Lennart Weibull (1985) *Masskommunikationen i Sverige. Några*

reflektioner om läget 1985.

6. Karl Erik Rosengren, Bo Reimer (1985) *Internaliserad kultur. Ett forskningsprogram om värden, individer och massmedier*.
7. Robert Burnett, Peter Esaiasson, Bo Reimer (1985) *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects. A Review Essay*.
8. Bo Reimer (1985) *Values and the Choice of Measurement Technique. The Rating and Ranking of Postmaterialism*.
9. Lennart Weibull (1986) *Press, radio, TV och nya medier i Japan*.
10. *Nyhets-spridningen om mordet på statsminister Olof Palme. En sammanställning av Statistiska Centralbyråns intervjuundersökning 2-4 mars 1986*.
11. Rune Hedberg och Lennart Weibull (1986) *Kassettidningsläsning på Gotland*.
12. Lennart Weibull (1986) *Massmediernas framtida utveckling*.
13. Ronny Severinsson (1986) *Tidningsläsning i Södermanland*.
14. Maria Elliot, Bo Reimer och Lennart Weibull (1986) *Tidningsläsning i Kalmar län*.
15. Lennart Weibull, Dagspresskollegiet (1986). *Läsvanor 1986*.
16. Bo Reimer och Karl Erik Rosengren (1986). *Maps of Culture: Macro and Micro*.
17. Maria Elliot (1986). *Allmänhetens syn på massmediernas trovärdighet*.
18. Lennart Weibull (1986) *Tendenser i svensk dagstidningsläsning*.
19. Bo Reimer (1986) *Social Space and the Structuring of Communication Processes*.
20. Lennart Weibull och Ronny Severinsson (1987) *Actions and Reactions - the Nordic Countries in Age of Satellite Broadcasting*.
21. Lennart Weibull (1987) *Massmediernas räckvidd 1985/86*.
22. Ronny Severinsson (1987) *Dagspressutvecklingen i Västergötland*.
23. Keith Roe (1987) *The Swedish Moral Panic over Video 1980-84*.
24. Bo Reimer (1987) *Dagens Nyheter i västra Sverige*.
25. Ann-Marie Hellerström (1987) *Lokal-TV- ett reellt alternativ till satellit-TV*.
26. Ronny Severinsson (1987) *Skarborgspressens innehåll 1950-1985*.
27. Ronny Severinsson (1987) *Tidningsläsning i Essunga, Götene och Vara*.
28. Karin Björkqvist (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - presentation av en läsundersökning*.
29. Bo Reimer (1988) *Reading Postmaterialism*.
30. Lennart Weibull (1988) *Publicistisk sed. Ett forskningsprogram om ett regelsystem och dess betydelse för svensk journalistik*.

31. Magnus Anshelm och Lennart Weibull (1988) *Läsvanestudien 1986. Huvudresultat och metodjämförelse.*
32. Magnus Anshelm (1988) *Sverige - nu - SOM 86 - en jämförelse av två undersökningar.*
33. Rutger Lindahl och Lennart Weibull (1988) *Palme i amerikanska ögon. En studie av den amerikanska pressens behandling av nyheten om mordet på statsminister Olof Palme 1986.*
34. Magnus Anshelm (1988) *Massmediernas räckvidd 1986/87 - en analys av Mediebarometern.*
35. Ingela Strid (1988) *Svenska folkets intressen 1973-1982. En sekundärbearbetning av Testologens mätningar av intressen.*
36. Anders Ohlsson och Keith Roe (1988) *Mått på mätning - En förundersökning av fördelningsegenskaper och stabilitet hos linje- och kategoribaserade mått.*
37. Britt Börjesson (1988) *Brott och publicitet. Kriminaljournalistik och pressetik under 1900-talet.*
38. Lennart Weibull (1988) *Rapport från kontaktresa till Uruguay 10-22 april 1988.*
39. Gunilla Jarlbro (1988) *En kvalitativ studie av hur människor upplever tidningsinnehåll.*
40. Monica Löfgren (1988) *Kabel-TV i Göteborg.*
41. Lennart Weibull (1988) *Lokal-TV via kabel. Synen på en ny kanal bland andra medier.*
42. Karin Björkqvist (1988) *Tidningsläsning i Värmland. Presentation av en läsundersökning från våren 1977.*
43. Keith Roe (1988) *Adolescents' VCR Use: How and Why.*
44. Monika Djerf (1989) *Finns det funktionsdimensioner i medieanvändningen? En faktoranalys.*
45. Karin Björkqvist (1989) *Det politiska tidningsvalet.*
46. Magnus Anshelm och Jan Strid (1989) *Läsningar och läsintressen.*
47. Monika Djerf (1989) *Massmedier och beslutsfattare: en litteraturstudie.*
48. Britt Börjesson (1989) *Pressens självanering. Ett regelsystems framväxt.*
49. Magnus Anshelm (1989) *Mediebarometern resultat från 1988/89.*
50. Lennart Weibull (1989) *Rapport från en andra kontaktresa till Uruguay. Om massmedier, utbildning och forskning i social kommunikation samt Instituto Comunicacion y Desarrollo.*
52. Monica Löfgren (1989) *Nyhetstidningen 8 sidor - innehåll, spridning och läsning.*
53. Keith Roe (1989) *Notes on the Concept of Aggression and its (Mis) Use in Media Research.*
54. Charlotta Kratz (1989) *Tidningsläsning i Kalmar och på Öland.*
55. Catharina Kisch och Mikael Stoltz (1989) *City 103 och dess lyssnare - en undersökning om lyssnandet på svenska arbetsgivarreföreningens närradiostation i Göteborg.*
56. Karin Björkqvist (1990) *Mediebarometern under åttiotalet.*
57. Roger Wallis (1990) *Music, music everywhere, and so much of it the same.*
58. Charlotta Lekvall och Patrik Vult von Steyern (1990) *City 103 och tre livsstilar.*
59. Margareta Melin (1990) *Kommunaktuellt - studier av tidningens spridning och abonnenternas läsningar.*
60. Maria Elliot (1990) *Förtroendet för medierna.*
61. Keith Roe (1990) *Never Has so Much Been Written by so Many about so Few, or, Why Youth Research?*
- Arbetsrapporter från Institutionen för journalistik och masskommunikation (1990 - (Pris: 80 kr + moms och porto)**
1. Ronny Severinsson (1990) *Massmedier, allmänhet och flyktingfrågor i Sverige och Sjöbo. En fallstudie på Sjöbo.*
2. Ronny Severinsson (1990) *Tidningsläsning i Nordvästra Skåne.*
3. Charlotta Kratz (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsundersökning.*
4. Bo Reimer (1990) *Kulturdiskussioner - Inlägg i tre eviga debatter.*
5. Charlotta Kratz (1990) *Tidningsläsning i Jönköping. En presentation av en läsundersökning.*
6. Charlotta Kratz (1991) *Verklighetsval och kapital. En studie av det ekonomiska och det kulturella kapitalets betydelse för läsningen av stockholmstidningar utanför Stockholm.*
7. Deanna Huthman (1991) *Dynamisk public relations. En explorativ studie av Public Relations i fyra företag.*
8. Admassu Tassew (1991) *Public service broadcasting concept and practice: a preliminary overview of the ideals and some swedish experience.*
9. Ronny Severinsson (1991) *Tidningsvanor i Gästrikland 1989. Presentation av en läsundersökning.*
10. Lennart Weibull (1991) *Publik och medier i samspel. En analys gjord för MedieSverige 1991.*
11. Monica Löfgren (1991) *Massmediernas räckvidd 1979 - 1990.*
12. Lennart Weibull (1991) *Masskommunikation som ämnesområde. Ett försök till empirisk bestämning.*
13. Charlotta Kratz (1991) *Tidningsläsning i Södra Halland 1990, jämförelser med situationen 1984.*
14. Margareta Melin (1991) *Från kulturteori till journalistkultur. En litteraturoversikt över diskussionerna kring kulturbegreppet.*

- 15.Charlotta Kratz (1991) *Från icke-läsare till allätare. Fyra läsartyper i Stockholm och i landsorten.*
- 16.Kent Asp (1992) *Partiskheten i Sveriges Radios och TV4:s nyhetsprogram under 1991 års valrörelse.*
- 17.Ronny Severinsson (1992) *Med eller utan prenumeration i Eskilstuna och Katrineholm. Presentation av en läsa rundersökning från hösten 1990.*
- 18.Karin Björkqvist Hellingwerf (1992) *Mediebarometern 1979-1991.*
- 19.Karin Björkqvist Hellingwerf (1992) *Dagspress och medievanor. En analys av läsvanestudien 1991.*
- 20.Lennart Weibull och Karl Erik Rosengren (1992) *Swedes' view of the world. A Descriptive Report from the First Two BALTICOM Surveys.*
- 21.Monica Löfgren Nilsson (1992) *Kvinnligt, manligt, journalistiskt - journalisters syn på nyhetsvärdering.*
- 22.Monika Djerf-Pierre (1992) *A Toaster With Pictures. The Evolution of American Broadcasting 1921-1991.*
- 23.Charlotta Kratz (1992) *En fråga om smak. Om stabila och rörliga grupperns kulturella preferenser.*
- 24.Thomas Östberg (1992) *Sportjournalistik - en analys av fyra dagstidningar 1961 - 1991.*
- 25.Karin Björkqvist Hellingwerf (1993) *Mediebarometern 1979 - 1992.*
- 26.Carlin Nilsson, Åsa Widgren (1993) *Videotex - massmedium eller ej? En litteraturstudie och begreppsanalys.*
- 27.Margareta Melin (1993) *Var finns kvinnorna? En analys av manligt och kvinnligt i kurslitteraturen vid Journalisthögskolan i Göteborg.*
- 28.Karin Björkqvist Hellingwerf (1993) *Läsvanestudiens mått på läsvanor. En analys av två mått på läsvanor.*
- 29.Gunilla Jarlbro (1993) *HIV-aktuellt - En läsundersökning.*
- 30.Monica Löfgren Nilsson (1993) *Klimat och kön - Journalisters bedömningar av arbetsklimatet på nyhetsredaktioner.*
- 31.Bengt Carlsson, Inger Lindstedt, Lennart Weibull (1993) *Studieresa till amerikanska högskoleutbildningar i journalistik, medier och kommunikation - En personlig reserapport.*
- 32.Håkan Hvitfelt, Lennart Weibull (1993) *Pendeln har svängt - En reserapport från Kina.*
- 33.Ulf Wallin (1993) *Den franska folkomröstningen - En analys av rapporteringen om den franska folkomröstningen om Maastrichtfördraget i svensk press, radio och TV samt i övriga nordiska länders press.*
- 34.Karin Björkqvist Hellingwerf (1994) *Tidningsläsning i Luleå och Kiruna*
- 35.Tomas Andersson (1994) *Jönköpings-Posten och Smålandsposten - två småländska tidningsstrategier.*
- 36.Karin Björkqvist Hellingwerf (1994) *Mediebarometern 1979 - 1993.*
- 37.Bengt Johansson (1994) *Att studera massmediernas innehåll. En genomgång av innehållsstudier inom svensk forskning om journalistik, medier & kommunikation.*
- 38.Maria Edström, Maria Jacobson (1994) *Massmediernas enfaldiga typer. Kvinnor och män i mediebruset den 17 mars 1994.*
- 39.Ingela Wadbring, Lennart Weibull (1994) *På konsumenternas sida. En analys av hur konsumentfrågorna speglas i göteborgspresen.*
- 40.Bo Reimer (1994) *Kulturell identitet och massmedieanvändning på Åland.*
- 41.Olof Hultén, Carin Nilsson (1994) *Det svenska TV-utbudet 1987 och 1993. Undersökning av sändningstid och programkategorier.*
- 42.Kent Asp (1994) *Medieval 94'.* Anförande vid Folkrorelsernas Medieforum torsdagen den 20 oktober 1994 (framfört i urval). Forskningsprogrammet Journalistik och demokrati - studier kring medie-kvalitet.
- 43.Margareta Melin (1995) *Can Women Become Cowboys? The Importance of Journalist Education for the Professional Ideal Among Swedish Journalists.*
- 44.Margareta Melin (1995) *Female Educators and Male Craftsmen? The Professional Ideals Among Swedish Journalists.*
- 45.Ingela Wadbring (1995) *Sista ordet är inte sagt än! - en analys av lärarnas syn på jämställdhet vid journalistutbildningen i Göteborg.*
- 46.Karin Björkqvist Hellingwerf (1995) *Tidningsläsning i Gästrikland.*
- 47.Gunilla Jarlbro (1995) *Barn, ungdom och reklam.*
- 48.Karin Björkqvist Hellingwerf (1995) *Mediebarometern 1979 - 1994.*
- 49.Lennart Weibull (1995) *Journalister om Journalisten. Redovisning av en läsundersökning från hösten 1994.*
50. Kent Asp (1995) *Kommersialiserade TV-nyheter - på gott och ont. En jämförande undersökning av Rapport TV2 och Nyheterna TV4.*
51. Monica Löfgren Nilsson (1995). "Pennskaften" *Female Journalists in Sweden.*
- 52.Gunilla Jarlbro (1995) *Våldsbrott i svensk press. En jämförelse mellan åren 1983 och 1993.*
- 53.Jakob Bjur och Jörgen Thörnqvist (1995) *Samma röster med nya ansikten. En studie av Rapports innehålls-, form- och presentationsmässiga förändring över en tioårsperiod med tyngdpunkt på begriplighet.*
- 54.Dino Viscovi (1995) *Med Loket mot framtiden. Om unga arbetarklassmän, invandrare, EU och massmedier.*
- 55.Ingela Wadbring (1995) *Tidningsläsaren - vem är det? En analys av olika grupperns tidnings- användning.*
- 56.Marina Ghersetti (1996) *Jakten på den försvinnande publiken. Om besök och besökare på svenska biografier.*
- 57.Kent Asp (1996) *Sverigebilden i TV-nyheterna. En undersökning av Stockholmsdominansen i Rapport (1986 - 1995) och Nyheterna (1991 - 1995).*
- 58.Lennart Weibull (1996) *Bio, film och samhälle 1995. En analys av svenskarnas biobesök, filmpreferenser och syn på film och samhälle*
- 59.Birgitte Christiansen (1996) *IT-brug - en litteraturoversigt ud fra*

et humanistisk-samfundsvetenskapligt perspektiv.

60. Ylva Brune (1996) *Vålberg i nyheterna - en kamp mellan tolkningsmönster.*
61. Karin Björkqvist Hellingwerf (1996) *Mediebarometern 1979 - 1995.*
62. Ingela Wadbring (1996) *Den journalistiska vägen - vadan och varthän? En studie om kvinnliga och manliga journaliststudenter i Göteborg.*
63. Ylva Brune (1996) *Svenskar, invandrare och flyktingar i rubrikerna.*
64. André Jansson (1996) *TV-tittarna och det sociala rummet - En studie av den sociala positionens betydelse för kanalpreferenser och självuppfattning.*
65. Bo Reimer (1996) *Inte utan relevans - Om ungdomars användning av massmedier.*
66. Birgitte Christiansen (1996) *IT-brug i hverdagslivet - en kvalitativ interview-undersøgelse om ti menneskers computer- og Internetbrug i privatsfären.*
67. Ebba Sundin (1997) *Barn och massmedier - En forskningsöversikt.*
68. Monica Löfgren Nilsson (1997) *Hon och han i journalistutbildningen - Ett pedagogiskt projekt.*
69. Bertil Flodin (1997) *Medborgarna och EU-informationen - En studie av inställning, aktivitet och kunskap hos svenska folket inför folkomröstningen 1994*
70. Maria Edström (1997) *Kön och journalistik - att utvidga medieverkligheten. En litteraturöversikt*
71. Larsåke Larsson (1997) *Forskningsöversikt - Kommunjournalistik.*
72. Torsten Malmström och Lennart Weibull (1997) *Snöstormen den 17 november 1995.*
73. Anna Maria Andersson (1997) *Vem är den svenske journalisten? - En studie av journalistikåren i yrkesliv och vardagsliv 1994 - 1995.*
74. André Jansson (1997) *Svensk dagstidningsläsning i förändring. Resultat från Riks-SOM-studien 1996.*
75. Britt-Marie Leivik Knowles (1997) *Inter-organisatorisk kommunikation mellan myndigheter och medier. Forskningsöversikt över myndigheters och mediers interaktion i samband med allvarliga samhällstörningar.*
76. André Jansson (1997) *Sätt att se på TV. En kvantitativ problematisering av den selektiva TV-publiken.*
77. Sigurd Høst och Ronny Severinsson (1997) *Avisstrukturen i Norge og Sverige - 1960 til 1995. Arbeidsrapport nr. 1 fra prosjektet Norsk-svensk dagspresseutvikling.*
78. Anders Lithner och Ingela Wadbring (1997) *Ungdomars dagstidningsläsning.*
79. André Jansson (1997) *Tidningsvärden i morgon- och kvällspress.*
80. Tomas Andersson Odén (1997) *Pressen i Skaraborg. Tidningar och redaktörer från 1793 och framåt.*
81. Magnus Andersson (1997) *Populärmusik: såväl Wu-Tang Clan som Pat Bone.*
82. Birgitte Christiansen och Annika Bergström (1998) *Tidningars symbol- & bruksvärde. Kvalitativa intervjuer med några av Göteborgs-Postens & Hallands Nyheter läsare.*
83. Erik Fjellman och Jan Sjögren (1998) *Nyhetsläsning på Internet - Svenska CNN från ett användarperspektiv.*
84. Ronny Severinsson /red/ (1998) *Lokalt innehåll i norska och svenska tidningar. Fyra redaktörer läser varandras tidningar.*
85. Anna Maria Andersson, Birgitte Christiansen & Karin Fogelberg (1998) *Vad tycker tittarna? En publikstudie av två underhållningsprogram.*
86. André Jansson (1998) *Dagstidningsläsning 1997. En tabellrapport från Dagspresskollegiet.*
87. Kent Asp (1988) *Medierna och giftutsläppet i Hallandsåsen.*
88. Ronny Severinsson (1988) *Marjasin i medierna. En innehållsanalys på uppdrag av Medieakademin.*
89. Annika Bergström (1988) *Tidningar, radio och TV i västra Småland.*
90. Annika Bergström (1999) *Internet i svenska hushåll hösten 1997.*
91. Lennart Weibull och Ingela Wadbring (1999) *De nya svenskarna möter svenska massmedier.*
92. Liselotte Englund (1999) *Katastroffjournalistikens dilemman. En forskningsöversikt med etiska och psykologiska perspektiv.*
93. Josefine Sternvik (1999) *Dagspressens ungdomssatsning.*
94. Maria Domellöf (1999) *Mycket nöje! Nöjesjournalistik i förändring.*
95. Annika Bergström (1999) *Internet i medielandskapet.*
96. Anna Maria Jönsson (2000) *Radio och TV i allmänhetens tjänst? Allmänhetens syn på public service-verksamheten.*
97. Liselotte Englund (2000) *Kvalitetseffektivitet i Public Service-radiion. En kunskaps- och forskningsöversikt med förslag till indikatorer på radiokvalitet.*
98. Kent Asp, Bengt Johansson och Åsa Nilsson (2000) *Medievalsundersökningen 1998. Teknisk rapport.*
99. Magnus Fredrikson (2000) *Var skall jag kryssa? - En studie av RSV:s och dagspressens personvals information inför valet 1998.*
100. Stina Bengtsson (2000) *Personvalet och journalisterna - 16 svenska journalister om det första svenska personvalet 1998.*

Arbetsrapporter från Institutionen för Journalistik och Masskommunikation (2001- (Pris: 80kr + moms och porto)

1. Annika Bergström & Ingela Wadbring (2001) *Medierna i vardagslivet. En metodologisk skiss över hur det är möjligt att använda dagböcker som insamlingsmetod i medieforskningen.*
2. Kent Asp & Magnus Fredriksson (2001) *Bilavgaserna och den allmänna opinionen. Åsikter och handlingsberedskap.*
3. Tomas Andersson Odén (2002) *2001 års publicistiska bokslut. En rapport om 36 tidningars bokstäver - i siffror.*
4. Gabriella Sandstig (2002) *Organisation och kön. En strategisk litteraturöversikt av ämnesområdena organisation och kön applicerat på forskningsprojektet "Kvinnorna i journalistikulturen".*

Undertecknad beställer härmed följande skrifter från Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)

Nummer Titel

Författare

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Namn:

.....

Adress:

.....

**Institutionen för
Journalistik och Masskommunikation**

Box 710
405 30 GÖTEBORG

TEL 031 - 786 4976
FAX 031 - 786 45 54
e-post majken.johansson@jmg.gu.se